

LITERAT
REVIJA ZA KNJIŽEVNOST I PUBLICISTIKU

Broj 11

LITERAT
Revija za književnost i publicistiku
Broj 11, godina 11
Dubrovnik, prosinac 2020.

Nakladnik
Društvo dubrovačkih pisaca
Svetog križa 8, Dubrovnik
www.dupisci.hr

Za nakladnika
Boris Njavro

Uredništvo
Ivana Lovrić Jović, glavna urednica
Boris Njavro, izvršni urednik

Dizajn i računalni slog
Vinko Rožić • www.diz.hr

Dizajn i oblikovanje korica
Nora Mojaš

Tisak
Alfa-2, Dubrovnik

Naklada
100

ISSN 1847-7593

#11

REVIJA ZA
KNJIŽEVNOST
I PUBLICISTIKU

LITERAT

Dubrovnik, prosinac 2020.

KAZALO

MARIO KOPIC	
Srdžba pjesnika	8
PREDRAG VUŠOVIĆ	
Pjesme noći	11
Porat mali	12
LUKO PALJETAK	
*	13
**	13
***	14
DAVOR MOJAŠ	
Pojava Elene Ugrabiene (Tragikomedijica)	15
IVANA LOVRIĆ JOVIĆ	
Tajna, tajne, maskulinum	22
Utorak	23
VEDRAN BENIĆ	
Ploviti se mora	27
DOMAGOJ VIDOVIĆ	
Kakva to priča tamo dolje ne čeka na svoj kraj	38
BORIS NJAVRO	
Kopun	48
BRUNO LUCIĆ	
Cemento mori	56
VESNA BARIŠIĆ	
Vražje žene	59
BARBARA KLEPIĆ	
Za što sam se spremna potući	66
Nagovještaj odlaska	66
Sedma godina	66
Ona	67
Rođendanska torta	67
Skoro pa šumski bal	67

VESNA ČELEBIĆ	
Snijeg u martu	68
Volimo se	68
MARIJA MATANA BAZDAN	
***	70
***	70
KARLA CRNČEVIĆ	
Suša	71
Naši svjetovi	72
Pustite životinje na miru	72
MIHAELA RAŠICA	
II.	73
III.	73
XV.	74
XXII.	74
ZVONČICA ŠIMIĆ	
Dva dana (Ponedjeljak i Utorak)	75
STAŠA ARAS	
Soli na rep	76
SLAVKA JURIĆ	
Za N. i S.	85
Inspirirana COVIDom	86
***	86
IVA POZNIAK	
Uštap	87
Snijeg	87
Krugovi	87
GALAKTIČKI VAPAJ	
***	88
Mediterske igre	88
***	88
Svjetlosne igre	88
***	89
VOJO ŠINDOLIĆ	
Papagala	90
Dijagnostika	91
Čitatelji	91

Događaj	91
IVAN KRAMAR	
Mrtvi	92
Smrznuta duša	92
Nesanica	92
Dušni dan	93
Ufanje	93
STANKO KRNJIĆ	
Krug	94
Zadnja zrna žita	95
VLAHO RAIĆ	
Nijemi	96
razgovor	96
Vrt	96
Tišina	97
Karte	97
IZTOK OSOJNIK	
Krik	98
Hoćeš li dati, anđele moj	98
Stran anđel	99
LOUISE GLUCK (1943.)	
Vespere	100
Prošlost	101
UMA GRADAC	
U suvišku	102
Flagelantske laude za lakše razbuđivanje	102
Povratak kući	103
MLADENKO MARIJANOVIĆ	
Nema više sela veseloga	106
NIKO KUŠELJ	
<i>(Priredio Vinko Rožić)</i>	
Lanterna	109
NIKOLA ŠUBIĆ	
Alberto Fotris – talijanski prirodoslovac, putopisac i etnograf	112
SREĆKO JARAK I PRIJATELJI	
Sjećanje na Mata Jerinića	117

*„Vrišti tišina,
u zagušljivoj tišini samoće!“*

Tomislav Šuljak

Subota 18. 4. 2020.

MARIO KOPIĆ

Srdžba pjesnika

*Kad narod otkrije tajnu kako se postaje velik
Trgovi će ostati bez spomenika.*

Branko Miljković

William Thackeray, autor *Sajma taštine (Vanity Fair)*, zapisao je negdje, vjerojatno s gorčinom, a možda i sa zavišću, da uspjeh upravlja bogovima. U umjetnosti čini se nije tako. Bar ne uvijek.

Sjećam se kad je u doba komunizma Bert Brecht bio na svoj način nepovredivi pisac, najpisac, i tad ga nisam mogao čitati, točnije, nisam ga odistinski mogao čitati. Tek kad je vrijeme učinilo svoje, kad je komunizam završio na smetlištu povijesti, i kad se Brechtova sistemska slava započela malko trošiti, osipati, začuo sam njegov autentični glas, zapravo divan glas jednog promuklog čovjeka. Što se dogodilo? Je li Brecht morao sići s pijedestala ideološkog spomenika da bih ga mogao čuti, odista čuti?

Jer kao i sve ljudsko, i umjetnost zahtijeva međusobno povjerenje, zahtijeva, drugim riječima, jednakopravnost. A sa spomenikom se ne govori o ljubavi i smrti. Sa spomenicima se šuti ili, još češće, od njih se bježi. Nema ništa strašnije od susreta sa spomenikom u mrklinoj noći. A što tek činiti sa spomenikom u tišini?

Ubogi su umjetnici spomenici! Njihova sudba, tako sjajna na prvi pogled, kobna je sudba. Nema zvijezde mračnije od njihove. Od spomenika čovjek ne može vidjeti umjetnika, ranjiva i bolom obdarena.

Spomenici su često najučinkovitiji način uništavanja onoga što treba djelotvorno zračiti, pokretati i nadahnjivati. Gimnazijski profesori svojim ispraznim, nacionalno patetičnim nazdravičarskim govorancijama o pjesnicima i umjetnicima, majstori su u tome da nas, postupno, od njih zavazda odaleče. Neprirodni, oni im ne dopuštaju da prirodno postoje, kao žive činjenice života. Slaveći ih na način koji je apriorno nespojiv s ma kakvom kritičkom i kreativnom mišlju, oni ih izuzimaju iz živog duha, čine nejednakopravnim spomenicima ili čistim oličenjima *merituma*.

A biti jednakopravan znači moći posumnjati, moći se podsmjehnuti, moći čak i otvoreno i potpuno negirati. Bez te slobode, bez slobode da se nešto dopiše (poput brkova Mona Lizi) ili otpiše, nema autentičnog susreta s umjetnošću. Sumnja samo prividno ugrožava umjetnika, ona ga zapravo omogućuje. Tko voli prijatelja s kojim se ne može posvađati? Umjetnik je moguć jedino i samo kao prijatelj. Umjetnik se

ne dijeli s drugima, kao što se s drugima ni ljubav ne dijeli. On je upravo on, ona kultura koja nije statična, apsolutna, neopoziva, nego sva prožeta relativnošću, zapravo relacionalnošću svojih sudova, svojih polazišta, svojih zaključaka.

Pokadšto i otvorena uvreda nekog umjetnika, nepravda njemu i njegovu djelu nanesena, znače mnogo, dapače mogu značiti više od ikakve, napose systemske slavopojke. Umjetniku je potrebna ljubav, ali ne manje mu je potrebna i poruga, podsmijeh, negacija. On je živ, živi u ljudskom ambijentu, jedinom mogućem, a taj ambijent nije sazdan samo od ljubavi, nego i od mržnje, ogovaranja, intrige. Famosna Voltaireova rečenica da pisac „koga njegov vladar ne štiti za života, koji ne pripada nijednoj stranki niti se trsi istaknuti spletkarenjem, neće vjerojatno doći do slave prije smrti“, zacijelo je točna, surovim iskustvom ovog svijeta potvrđena. Koji bi se pjesnik mogao zakleti da želi samo posmrtnu slavu? Pa čak i oni najsamotniji u časovima svoje slaboće sanjaju biti obožavani i slavljani kao svojedobno Jean-Jacques Rousseau, pisac *Julije ili Nove Heloize* (1761). A to je odista bila slava. Kažu da su se oduševljeni čitatelji tog djela, koji se inače nisu poznavali, grlili u ekstazi po ulicama. Kad su izašle prve teke *Nove Heloize* njezin autor je primio preko dvije tisuće oduševljenih pisama. Jedan obožavatelj mu je pisao: „Uvjeren sam da mi je jaka prehlada, koju sam imao za vrijeme čitanja, prošla brže no inače, zbog obilja suza koje sam morao prolići“.

Pa ipak, svaki Wagner u dubini vapi za svojim Nietzscheom, za onim tko će ga negirati, „rušiti“, makar toga ne bio svjestan. Ti srditi rušitelji, ti nasušni, čine slavu umjetnika ljudskom, a njegovo djelo ljudski kolebljivim, kadrin za odnos sa svijetom. Paul Claudel zacijelo nije uništio Victora Hugoa kad je za njega rekao da je jedan običan idiot, niti je Henry de Montherlant „ubio“ Jeana Racinea svojim podsmjehom, niti je pak Miroslav Krleža „izbrisao“ Iva Vojnovića proglašivši ga naprosto aristokretenom. Naprotiv, oni su im samo pomogli živjeti jer su se ponašali prema njima kao prema živim ljudima, a ne kao prema sjenama, mrtvacima, spomenicima. Spomeniku ni sjeni ne možemo reći da su idioti i (aristo) kreteni. Ne možemo im se podsmjehivati.

Ta srdžba, koja ruši prethodnike ili veličine, zapravo ih ne ruši nego im pomaže oživjeti i živjeti. Dokumentirana je ta srdžba, taj gnjev, već kod Homera kao prvo no i najranije zapisano načelo ljudskog odnošenja prema svemu što ga ugrožava. Zboriti jedino i samo o ljubavi je demagogija. Iz filozofije znamo da *ljubav* prema istini znači ujedno i neizbježno *mržnju* prema laži. Nema ljubavi bez mržnje i srdžbe. Štoviše, upravo oni koji propovijedaju ljubav obično najdublje mrze, mrze sve drugo i drukčije od njihovih „ideala“. Jer ljudska ljubav nije Ljubav, nego ljubav koja živi zajedno s mržnjom. Tek ljubav koja pristaje i na mržnju, odnosno srdžbu jest ljubav istinski drugog i drukčijeg. A zaživjeti može samo ako se ne pozivamo na neko jamstvo (primjerice Boga ili Naciju) koje bi nas uzdiglo u nositelja jedino prave i spasonosne ljubavi.

Srdžba umjetnika na druge i drukčije umjetnike uči nas da umjetnike ne vidimo kao priznate veličine nego kao ljude, a njihova djela kao djela s kojima se možemo svađati i pomiriti, prijateljevati, dopisivati, i naposljetku ih zaboraviti kao što se živi zaboravljaju. Bez te i takve fundamentalne srdžbe kultura se pretvara u muzej, nedjeljom besplatan, s popustom za đake i ratne veterane. Tužna je i sumorna to kultura, avetinjski prazna poput svakog muzeja na svijetu.

Dubrovačka nevolja je što imamo spomenike, a nemamo tu fundamentalnu srdžbu umjetnika, nasušni naš gnjev. Bolujemo od kompleksa veličine, od straha da ne počinimo nacionalno svetogrđe, da nas ne proglase „izdajicama“. Je li to zato što smo duhovno zaslužnena sredina, što se bojimo izgubiti i ono što imamo? Kamo to vodi? Jer ako svakog umjetnika, napose pjesnika, vreba pogibao da postane spomenikom (jednom je to politika, drugi put ljudska glad za vječnošću, za trijumfom nad prašinom, treći put puki materijalni status), naše je, ako nam je do umjetnosti, da ga od spomenika i spomeničarenja obranimo, da bi ostao umjetnikom.

Pjesme noći

Noć.
Interesantna.
Po majancima,
nas više nema, ali ima nas.
Tu smo i trajemo.
Deset sati razgovora,
najljepša noćna mora.
Najljepša noćna mora,
sa ljudima bliskim, ludim.
Ljudima s mudima.
Spremnim da dijele.

Volim te ljude,
što drže me budnim
do dvajest do četiri, znam,
djele nas kilometri.
Osjećam da su zabrinuti
kakvi će me probuditi vjetri.
Poznavajući te ljude,
znam da će vjetar nositi naše brode
tamo gdje treba, u mirne vode,
ali ne gore, nego dolje k njima na more,
da dijelimo i trajemo.
A oni znaju kao i ja
kakav će vjetar zapuhati.
U jutro.
Naš.

Zašto

zašto

zašto

Dubrovnik – grad

Vazda sklad

Pile – glad

Ploče – nad

Montovjerna – hlad

Gruž – smrad

Lapad – zapad

znamo da naša

ljubav, energija

i molitva za mir

dopire do svemira,

neka večeras

dopre i do vas

ne znam kuda

zašto

zašto smo se ovdje

našli

samo znam ono što je

jasno

da oboje kisnemo

i da je

kasno

Porat mali

i na moru i u duši
kad se dignu fortunali
kad sve pini, kad me guši
mene čeka porat mali

kad se vali zazelene
kad se oči zacrvene
kada mislim da ću skončat
mene čeka mali porat

i spustit ću jidro
i bacit ću sidro
i neću se micat
jer porat će klicat
dobro doša kume
dobro doša kume

i dok traju sve nevere
kad svi moji mislu na me
ti me čuvaš i pokrivaš
sve si svoje dao za me

kad su usta puna soli
kad u srcu sve zaboli
ja sam sigur ko me voli
mali porte kapa doli

U čiji sam život sam zalutao

Slavonijo kako si
mirna
sirene ti fale
da pokažeš se ovakvom
donijet ću ti
sirene
il neću
al ko i uvijek budi mirna

A vi što propovjedat
zanat vam je
isto ćete umrijet.
Kako.
S kojim motivom,
s kojim mirom,
s kojom budućnošću
tamo negdje?
Vidimo se!
Vidimo se, vidimo se.

najgore mi se bilo
u sebe prevariti
i druge rastužiti
poraz ko i melem
ne poznaje
nema melema

„svakijem kami“
„amor nije amor
zlato je amor“
je li Bog
živ oli
spi

brijemo ljudi

ne lažimo se da je
najbitnija stvar na svijetu
bivša ljubav
ne nadajmo se da će se opet
zbiti što se zbilo
al čuvajmo to naše bivše
i sretni se sjećajmo

jebeš roštilj
jebala te peka
najbolja je
od kulena seka
sika bi je brale
makar prst odsjeka
to je davno meni ćaća reka
kako reka tako i proreka

al odma javila se baba
nedilje mi svete
jebite se!
nema do pancete
pored nje
sva ta govna smrde
reče baba i u feral prde

brijemo

*

U svakom stihu nešto ukradem nebu, škrtom,
koliko god se čini beskrajnim, premda nije,
nestane ga čim oči sklope se, noć je dulja
i nudi mnogo više darova, svaku zvijezdu
zamota celofan šušlav, a jutro škare
donese, naše ptice stradaju prve, odmah
izgube krila, kokoš naša je prava muza,
poštujmo kokoš; trava puna je naših suza

da može sunce bolje vidjeti, a što vidi?
ne smije to nam reći jer mi smo krhke građe
i plašljivi smo zato i ljubimo se, znanje
stječemo, čak i mudri postajemo u svijetu
premudrom, kao jata šišmiša što u špilju
svoju u sumrak hrle ne mareći za zvijezde;
rime smo jedno drugom, svatko je nekom netko,
rime smo jedno drugom, a pjesma vrlo rijetko

**

Brodòlomnik sam samo i ne znam tko bi sa mnom
usudio se sada ploviti prema sretnim
dalekim otocima, ako ih ima; ono
što mogu ponuditi malo je, ali to me
održava u vjeri da negdje ima takvih
otoka, premda note na violini nalik
na tigrove su zube, a ipak još se svira
na mjestima gdje traju posljednji sati mira.

a zatim dođe ljubav i traži svoje mjesto
u neljubaznom sklopu podataka; o budi
nečija, ptico nade, lutko na starom, prašnom
tavanu, budi, budi nečija! Nije nužno
da moja budeš, nije, ni ja svoj nisam, neću
ni biti, niti želim: brodòlomnik sam koji
još pamti mnoga mora i hridi; violinu
pojedu prsti, ne daj da joj i zvuci minu!

Raduj se, travo, kiši, ipak i moje suze
pohváli i uváži, bez njih bi bila manje
zelèna, manje bi te voljela prepelica
plašljiva kao srce lopova koji krade
prvi put ogrlicu bisernu, ne bi znala
ljubavnicima šaptat sve ono što im šapćeš
kada povaljuju te; kao što si i nama
šaptala nekad; sijat ne treba te, ti sama

nikneš, meduzo poljska, drukčiji posve san
onih je iznad tebe i onih ispod tebe,
ili se možda varam, reci mi; samo njišeš
glásnice svoje, slažeš stihove koji dráže
tišinu, svojim ostrim rimama plašiš ševe,
tjeraš ih da u zoru, mokre od tvojih suza,
nahrane nebo svojim vokalima; pohváli
i moje suze, prije nego ih sunce spali.

Tri pjesme iz neobjavljene zbirke pjesama „Odustajanje od dana“

Pojava Elene Ugrabiene
(Tragikomedijica)

Osobe:

MAKO TAMARIĆ
ELENA UGRABIENA
VJETAR

/MARKO TAMARIĆ SAM U SALOČI. U RUCI DRŽI KNJIGU.
LISTA JE OBLIZUJUĆI KAŽIPRST. NEKOLIKO PUTA./

MARKO TAMARIĆ:

Dosta je hrapav i dosta zelenkast... papir. Korice su oštećene... Ima (Broji glasno)... ima... ima 120, 122, 123...125...126...127... Ima 127 stranica... Numeriranih s obje strane listova. Na unutarnjoj strani korica... pri dnu... je potpis... i godina. U potpisu: Marko Tamarić! Vidi vidi, ovo sam ja prikupio pjesni. Lijepo piše „Pjesni nekih starijih Dubrovačkih (nisam ispravila početno slovo iz velikog u malo jer se on ovdje igra sa starim/novim pravopisom i slovopisom što dokazuje da mu je ovaj dramski tekst prvenstveno namijenjen čitanju, a ne igranju) pjesnika“. Tamarich Mar..! Darovano. Vidi, vidi. Rukopis br. 478. Netko mu je dopisao redni broj... Netko je prošio i ukoričio listove...Vidi, vidi....veni...vidi. Tko je dopisao ovo na posljednjoj stranici: “In segno di ammirazione e di rispetto / alcuni Divoti.” To nije moj rukopis. Tko je ovo nadopisao? (Viče ne bi li ga netko čuo.) Tko je... tko je ovo...Tko je ovo nadopisao? Tko je nadopisao! Tko?

ELENA UGRABIENA:

Ja sam...

MARKO TAMARIĆ:

Tko si ti?

ELENA UGRABIENA:

Ja sam ona o kojoj piše Giono Palmotić.

MARKO TAMARIĆ:

Koji Palmotić?

ELENA UGRABIENA:

Giono!

MARKO TAMARIĆ:
Tko?

ELENA UGRABIENA:
Džono.

MARKO TAMARIĆ:
Onaj iz Vijeća umoljenih?

ELENA UGRABIENA:
Junije! Junije!

MARKO TAMARIĆ:
Čuo sam, nijesam gluh. Kada?

ELENA UGRABIENA:
Ne znam. Znam samo da sam spievana!

MARKO TAMARIĆ:
Spievana?

ELENA UGRABIENA:
Spievana po Gosp Gionu Palmotichiu, Dubrovaskomu.

MARKO TAMARIĆ:
Baš tako - Dubrovaskomu.

ELENA UGRABIENA:
Tako piše.

MARKO TAMARIĆ:
Koliko su samo spjevali i spjevavali i što sve nisu...

ELENA UGRABIENA:
Ali malo je njih ugrabienih.

MARKO TAMARIĆ:
Ja sam to napisao, ili prepisao, ili dopisao... i...

ELENA UGRABIENA:
I mene spominješ.

MAKO TAMARIĆ:
Odakle?

ELENA UGRABIENA:
Kako odakle?

MARKO TAMARIĆ:
Gdje?

ELENA UGRABIENA:
Na 110. stranici!

MARKO TAMARIĆ:
O, Bože. Izludit ću. Ako već nisam. I što, ti ugrabljena?

ELENA UGRABIENA:
Ugrabiena!

MARKO TAMARIĆ:
I što ti, ugrabiena, sada radiš?

ELENA UGRABIENA:
Čitam.

MARKO TAMARIĆ:
Što?

ELENA UGRABIENA:
Čitam to što piše.

MARKO TAMARIĆ:
Svuda nešto piše. Gdje, koju stranicu?

ELENA UGRABIENA:
List 126. Preuzsviscenomu Gospodinu Venceslavu Vatter Knesu od / Lilinberg /
Paervovlasniku Bojnickieh Topovaa i ost. ost. ost...

MARKO TAMARIĆ:
Ti, dakle, nisi ono nadopisala:

ELENA UGRABIENA:
Ne, mene su napisali.

MARKO TAMARIĆ:
Mnogo je tu umiješanih.

ELENA UGRABIENA:

Ne razumijem.

MARKO TAMARIĆ:

Ni ja, netko je sve pomiješao.

ELENA UGRABIENA:

Bit će vjetar. I što znači ono ost. ost. ost...

MARKO TAMARIĆ:

To je nešto od nečega ostalo.

ELENA UGRABIENA:

Evo: „Elena Ugrabiena, spjevana po Gosp. Gionu Palmotichu, Dubrovačkom.“

MARKO TAMARIĆ:

Ja sam to prepisao i ubacio na 110. stranicu!

ELENA UGRABIENA:

E, tu!

MARKO TAMARIĆ:

I?

ELENA UGRABIENA:

I?

MARKO TAMARIĆ:

I... Ništa mi nije jasno.

ELENA UGRABIENA:

Ni meni. Zašto sam ugrabiena? I zašto nisam prikazana od Družine sjedinjene?

MARKO TAMARIĆ:

Prepisao sam: „Prikasana od Drusgine siedignene u Dubrovniku“.

ELENA UGRABIENA:

Kako?

MARKO TAMARIĆ:

Igrali su te ili Orlovi ili Smeteni ili Isprazni... ili, kako sam napisao, Sjedinjeni.

ELENA UGRABIENA:
Koji su to oni?

MARKO TAMARIĆ:
Oni koji igraju tvoga Junija.

ELENA UGRABIENA:
Gdje?

MARKO TAMARIĆ:
Pred Kneževim dvorom.

ELENA UGRABIENA:
A gdje je taj dvor?

MARKO TAMARIĆ:
U Dubrovniku. To je onaj mali grad od kamena u ruci onoga sveca.

ELENA UGRABIENA:
Koji nas drži.

MARKO TAMARIĆ:
I tebe i mene i ovo libro s tobom u njoj i s drugim pjesmama. O Bože, i onu... kako joj je naslov... (Lista.) Evo...“Varhu Trescgne u Dubrovniku“!

ELENA UGRABIENA:
(Prestrašeno.) Adio ti. Idem. Ja sam ipak ugrabiena!

MARKO TAMARIĆ:
Ugrabljena, nego kako.

ELENA UGRABIENA:
I, onda, jesam li bila prikazana?

MARKO TAMARIĆ:
Bit će da jesi, to bi ti najbolje trebala znati.

ELENA UGRABIENA:
Ne sjećam se. Bilo je to možda one noći opojne koja je mirisala po malvaziji, kada je luna tancala...

MARKO TAMARIĆ:
A ti si bila?

ELENA UGRABIENA:

Nisam pila.

MARKO TAMARIĆ:

Slušaj me, ti si bila... bila si?

ELENA UGRABIENA:

Bit će da sam bila ugrabiena.

MARKO TAMARIĆ:

A ja više nijesam sam!

ELENA UGRABIENA:

I nijesi. Ja sam tu.

MARKO TAMARIĆ:

Ali ti si ugrabiena.

ELENA UGRABIENA:

Tako kažu.

MARKO TAMARIĆ:

Lažu. Ipak si tu... I ja nijesam sam... I tko zna jesam li ikada bio.

ELENA UGRABIENA:

I ja sam bila sve dok me nisu, sve dok nisam bila...

MARKO TAMARIĆ:

Neka ti bude. Ugrabiena!

ELENA UGRABIENA:

A Junije?

MARKO TAMARIĆ:

“Ja nosim gor’k plač moj razmetno tebi u dar,
a d’o sam srce njoj, najdražu na svijetu stvar.”

ELENA UGRABIENA:

To je on!

MARKO TAMARIĆ:

Bit će da je izgubljen u osmercima kako i ti i u baroku zaboravljen kako Junije.

ELENA UGRABIENA:

“O riekó, ka tvoreć’...”

MARKO TAMARIĆ:

Zbogom Eleno Ugrabiena, izgubi se ponovno među ovim listovima, budi opet ugrabljena i pusti me na miru nespokojnog i ostavljenog posvuda. S jugom u moždanima, propuhom u saloči i utihi u koji ću utonuti.

/MARKO TAMARIĆ OSTAVLJA KNJIGU NA STILSKOM STOLIĆU
OD ORAHOVINE PORED OTVORENOG PROZORA.
ODLAZI IZ SALOČE VIČUĆI IZ SVEG GLASA./

MARKO TAMARIĆ:

Tko je... Tko me je nadopisao! Tko me nadopisao! Tko...?!

/VJETAR NASTAVLJA LISTATI “ZBIRKU PJESAMA NEKIH
NAJSTARIJIH DUBROVAČKIH PJESNIKA.” S PJESMAMA
KOJE JE PREPISAO I U NJOJ ZAPISAO MARKO TAMARIĆ.
PRIJE NEGO LI JE OTKRIO DA NIJE SAM.
I PRIJE NEGO LI JU JE OTVORIO DA BI JE OSTAVIO
TAMO GDJE JE BILA OSTAVLJENA. STOLJEĆIMA.
ZAJEDNO S ELENOM UGRABIENOM./

(Svrhica!)

IVANA LOVRIĆ JOVIĆ

Tajna, tajne, maskulinum

Svako jutro tvoja su bedra jedra sklupčana u zlosutne misli. Takav mi poželiš i laku noć. Nepomičan i moj, a svačiji i ničiji. Spavaš li? Sanjaš li? Mene i sve druge parove očiju... Ženske, muške, adolescentske... Skrivaju te u pukotinama, katkad u kutijama od umjetne kože. Pratiš li svoje putanje i svoja umnožavanja, ugodo jutarnja?

Pokrila bih te kao rođeno dijete, pomilovala kao stečenoga muža, mahnula ti kroz prozor kao susjedu. Tu si već godinama, povremeno stalno, a ne znam ti imena ni roda. Ne znam ti boju očiju ni raspoređenost zuba. Znam samo da ti kosa ne raste, da ti brada ne izbija i da poziraš slikaru što stvara točkanjem.

Često ti pripovijedam ono što ne želim pamtiti. Moja si memorija i moja fantazija. Bezimena i bezvremena, sveprisutna i neprisutna. Kao svaki pravi ljubljeni muškarac, šutljivo si zajamčeno društvo. Tu si, uvijek si tu. Nakon što te silovito zgužvam i odbacim, sutradan si opet tu. Ili za tjedan dana, eto zbog ponosa. Ali ti zanos ne dopušta više od sedmice.

Nisam još nikome rekla o tebi. Postoje istine koje se urušavaju kad se dijele. O meni svi znaju sve, ali otkad si tu, oni samo tako misle. Zbog navike da sam javna. Kako je biti nečija tajna? Ponižavajuće ili nadahnjujuće? Tajna nevjere.

Ne znaju konkretno za tebe, ali mi dobronamjernici ipak kažu da takvi kao ti škodje, da te zaboravim, kažu da se može, da je teško i da dugo traje žal. I nikad ne izblijedi potpuno. A meni ne pada na pamet poslušati jer nisam ni pitala za savjet. Ne brini, stoga, što kažu, lažu da si naopak i zao. Što oni znaju o tvojoj plošnoj pojavi, stabilnoj naravi i neželji za bijegom?

Ne mijenjam ti posteljinu, nisam ti žena. Ni ti me ne voliš kao što se voli u braku, činjenjem. Ponekad istovremeno gledam tebe i svoga muža. On se takvih poput tebe odrekao više puta u životu. Što znači da im se ponekad i vraćao. Zna da mu ne zamjeram takve slabosti. Ljuta sam samo kad laže ili je neuredan. Jer ne lažem i slažem predmete u skladne skupine boja i oblika, odlažem ih uvijek na staro mjesto, promjene su za nezadovoljne ljude.

Osim za njega i našu djecu, brinem i za tebe. Je li ti hladno? Što te tako jako muči? Sklupčan si u položaj ploda dok grčevito stežeš plahtu na kojoj ležiš. To nije znak sreće...

Večeri su ljepše s tobom u ruci. Ljeto je svježije, zima je toplija. Vino ne pijem, ali zamišljam njegove bukete na nepcu puno bogatije uz tvoju prisutnost. Nisam ti jedina i to golica.

Mnogo te je i nema te. Ako ikad nestaneš, nitko neće znati. Ja ću hiniti da si tu, a drugi ne znaju da si bio pa neće znati ni da te više nema. Zato je istina stamenija kad je ne dijelimo. Kažu znalci da ona ni ne postoji, da je subjektivna i porozna na tumačenje.

Nisam ti jedina, a ti meni jesi. Dajem ti priču. Možda će ići s koljena na koljeno. Možda će ostati na ramenu kao kućna ptica što ljubi svoje ograde, obožava svoje tamničare.

Moram ti nešto reći, dragi, jer tko će drugi... Kao što ti meni prešućuješ sve, tako ja tebi govorim sve.

Dolaziš kao upozorenje. Alarm za ugroženu mogućnost potomstva. Ne brini, ne ukazuješ na probleme spolnosti. To nije isto, spolnost se s razmnožavanjem susreće rijetko i kontrolirano. O spolnosti poručuje tvoj kolega u zagrljaju neke žene.

Ljubljeni, znaj da te mnoge na trafici izričito traže. Ne žele bolesna pluća, grlo, nejasno dijete s dudom varalicom... Navodno kažu: ‘Molim Vas, možete li mi zamijeniti kutiju cigareta za onu s golim muškarcem!’.

Utorak

Danas sam solidno odspavala. Pri buđenju sam osjetila radost što smo opet živi, a onda sam ugledala uspavane glave mojih ukućana svugdje po dnevnome boravku. Tad je kratko zatreslo. Muž mi je mahnuo i pokazao palac gore OK – ovaj put u izvornome značenju: nula poginulih.

Onda sam se iskrala i ponijela aparat za kavu u kupanicu gdje sam popila čašu tople vode, oprala zube i napravila kavu, to je bučno pa je moralo biti u kupaonici. Dok je espresso curio, ja sam gledala u ciglu s odlomljenoga zida i razmišljala kako je nedovoljno kvalitetna da bismo stukli cijeli zid i ostavili ga takvog, od terracotte.

Onda sam izišla popiti kavu na lođu i primijetila da je priroda bijela i da je hladno. Ugledala sam i malu zalihu hrane prekrivenu snijegom.

Kad su se ostali probudili, muž i ja smo popili kavu s prijateljem na skajpu. On i njegovi su dobro.

Onda sam malo radila na daljinu.

Onda je zvala D. i rekla da kod stupnjeva potresa dva nije dvostruko od jedan, nego gotovo deseterostruko. Tako da ni pet nije dvostruko od dva i pol.

Onda sam malo radila na daljinu.

Kad je muž pozvonio, prethodno je otišao po hranu, ostrašćeno sam mu zapovjedila da se pred vratima svuče do gola. Nije krivo shvatio. Ostavio je odjeću ispred ulaznih staklenih vrata, na vješalici.

Onda sam malo radila na daljinu.

Pa sam nazvala prijatelja u Milano da provjerim je li u međuvremenu netko od njegovih bližnjih ili poznanika obolio od korone. On je kukao jer je petnaesti dan u kući. Ja sam ga utješila svojim osjećajem da mi nakon nedjeljnoga prisilnog boravka izvan kuće, izolacija lako pada. On je rekao da se boji kako svijet nakon ovoga neće biti isti. Ja sam rekla da se tomu nadam.

Onda sam malo radila na daljinu.

Pa je zvao prijatelj sa susjednoga brda da nam kaže kako nam dimnjak visi, a visi poviše balkona pa bi mogao pasti na balkon.

Onda sam pokušala malo raditi na daljinu.

Pa je muž skuhao ručak jer on ne može raditi na daljinu, tj. on ne može raditi.

Onda sam radila na daljinu.

Nakon toga sam na zahtjev odgledala vijesti i doznala kako maskice ne trebamo nositi ako nismo zaraženi. Poručili su da budemo strpljivi s dolaskom statičara jer ne stignu svima odmah. Naš je statičar došao prijateljski, isti onaj dan.

Onda sam krenula obavljati kućanske poslove.

Vrisnula sam od straha misleći da nam je netko naslonjen na ulazna vrata. Bila je muževa odjeća.

Onda sam umotala u plahte vrjednije grafike čije se staklo polomilo pri padu. Nisam se porezala iako je bilo još stakla uz rub.

Onda sam malo radila na daljinu.

Pa sam razmišljala je li dobro što nisam osjetila noćasnje potrese. To je dobro za san, ali nije za život.

Onda je muž razgovarao s bankovnim referentom. On i njegovi su dobro.

Pa sam objavila nešto na fejsu.

Djeca su tiha kao da su odsutna. Osim kad igramo društvenu igru. Inače se u toj situaciji svađaju s tatom i ja s mužem, ali ovih dana ne.

Zazvonio je mobitel i prijatelj je javio sretnu vijest: kći mu je završila razdoblje samoizolacije, testirana je i negativna je na covid-19. Ali i dalje će morati stanovati u njegovu uredu, izolirana, i meni nije jasno zašto. U očevu uredu stanuje jer od prekjučer nema krova nad glavom, krov se nalazio u Palmotićevoj.

Onda sam prijateljici na fejsu odgovorila kako osjećam da su mi Alemka i Vili roditelji, a Plenković i Milanović stričevi. Ionako ništa od toga odavno nemam.

Zatim sam pospremila kuhinju i opeglala neku odjeću za izlijetanje. Predugo je stajala u sušilici.

Onda sam radila na daljinu.

Prijateljica M. poslala mi je porukom sliku koja nas poziva da u osam plješćemo za Anamariju. Podijelila sam na fejsu. Ne mogu samo za sebe držati taj užas. Uspavano dijete zbog potresa nije nikad više prekinulo san.

Onda sam se otišla otuširati u sigurniju kupaonicu, na donjemu, podrumskom katu. Statičar je rekao da je taj kat odličan za normalne potrese i da tamo možemo spavati, ali je loš za katastrofalne potrese jer se iz njega ne može nakon potresa izići.

Onda sam radila na daljinu.

Ukućane sam pozvala na pljeskanje u osam. Oni su mi odgovorili da je ovdje oko nas malo ljudi i puno šume pa nema nekog smisla. Kći je predložila minutu šutnje, ali je dodala kako ni to nema smisla jer nismo progovorili već jedan sat, otkad smo doznali za planirani aplauz.

Ipak sam izišla na lođu i pljeskala za nju, sebi i od sebe. Pridružila mi se kći. S drugoga brdašca čuli smo pljesak. Vlasnici toga pljeska čuli su naš.

Onda sam otišla napisati sve ovo. Streslo je nakon gornje rečenice „...čuli su naš“. Samo smo se pogledali – nekako smo neprestano svi u dnevnome boravku i nitko nikome ne smeta. Kći je rekla: „Sve su rjeđi“.

Htjela sam joj opovrgnuti tvrdnju, jer je opet krenuo taj zvuk, ali to je bila centrifuga.

Stavila je Elvisa na gramofon u svojoj sobi. EKV nas ovih dana ne usređuje. U toj se je sobi neki dan posebnim zvukom oglasila harfa. Pri padu zbog pet i pol Rihterovih.

Zasad je ovo jedan pristojan utorak. Bilo je puno sretnijih utoraka, ali malo je bilo onih u kojima sam se osjećala ovako shvaćeno.

Ploviti se mora

„Plemeniti skupe, ovim piratskim činom gospar Marko Rusko prestao je biti brodovlasnik!“ riječi su koje je pompozno izgovorio drugi časnik palube Ivo Šišević u 20 sati i 32 minute dana 3. kolovoza 1940. godine. Štrkljasti 36 godišnji sekondo bio je poznat po svom ekscentričnom smislu za humor, pa je i kasnije u životu rado svojim ponašanjem gradio status svojevrsnoga dubrovačkog oriđinala. No, u trenutku kada je izgovorio rečenicu o propalom statusu Marka Ruska, nikome oko njega nije bilo do šale. Naime, nalazili su se u prepunome čamcu za spašavanje, a upravo je pred njihovim očima brod *Rad* na kojem su plovili nestao u morskim dubinama.

Rad je bio jedini brod istoimenoga dubrovačkog parobrodarskog društva koje je 1930. osnovala tvrtka *Banaz & Rusko*, pa odatle žaoka uvrnute šale koju je Šišević izgovorio nakon njegova potonuća. Brod je bio kupljen kao polovni u Velikoj Britaniji, izgrađen je bio 1910. godine pod imenom *Thistle* za jednako malu kompaniju *The Albyn Line* koju su vodili članovi engleske plemićke obitelji Joicey.

Kupovina broda i osnivanje brodarske kompanije predstavljala je zapravo samo dio razgranate poslovne aktivnosti tvrtke *Banaz & Rusko*. Brojna obitelj Banac bila je jedna od najbogatijih dubrovačkih obitelji uopće. Temelje njihovoga golemog poslovnog carstva čvrsto je postavio i postigao djed Božo Banac, poznat u talijaniziranoj verziji imena kao Natale Banac. On je, da stvar bude još zanimljivija, uspio u životu steći status imućnoga posjednika usprkos svom nahodskom podrijetlu. Dubrovčani su, istina, imali relativno liberalan odnos prema nezakonitoj djeci, no ipak su im bili prepriječeni putovi uspona na društvenoj ljestvici. Za takvo što trebalo je pričekati naredne generacije. No, Natale Banac uspio je prevladati stigmu mulana u već prvom koljenu. Mali je *illegittimo* bio kršten 30. kolovoza 1815. u nahodištu na Pilama. Kum mu je bio Božo Rešetar. Prigodom krštenja upisano mu je samo ime Božo, a prezime Banac uzet će kasnije od posvojiteljske obitelji, što je naknadno upisano u maticu krštenih.

Ime Božo postat će zaštitni znak obitelji Banac. Nosit će ga jedan od sinova i najstariji unuk Boža Natale Banca i upravo će oni biti poslovno najuspješniji nasljednici u obitelji. Sin Božo Natalin Banac, rođen 1852. uspješno je nastavio graditi očevu poslovno carstvo, a vrhunac obiteljskoga bogatstva postigao je unuk Božo Banac, rođen 1883. Uz Iva Račića i Federika Glavića, taj Božo Banac bio je najveći dubrovački brodovlasnik u XX. stoljeću.

Uz Boža, međusobno poslovno povezani, uspješni su bili i svi drugi članovi obitelji Banac. U lokalnim novinama s početka XX. stoljeća mogu se naći reklamni oglasi agencije *Braće Banac*, koja je „parobrodom i željeznicom uz obaljene cijene“ organizirala putovanja za mnoge nesretnike koji su trbuhom za kruhom odlazili tražiti bolji

život u emigraciji. Put je vodio do Trsta, a potom dalje parobrodom za New York, San Francisco, Montevideo, Buenos Aires, Punta Arenas, Valparaiso, Iquique, te Auckland i druga mjesta u Novom Zelandu i Australiji. Braća Banac čak su u listu *Prava Crvena Hrvatska* oglašavali da, ukoliko netko zaželi, mogu organizirati putovanja i u Afriku.

Suosnivač tvrtke *Banaz & Rusko*, koja je u vlasništvu imala torpedirani broda Rad, bio je Petar Banac, stric brodovlasnika Boža Banca. Umro je 1931. nakon duge i teške bolesti, pa je, kako nije imao djece, poslovanje tvrtke preuzeo njegov neput Karlo Banac, Božov brat.

Marko Rusko, drugi kompanjon iz naziva tvrtke *Banaz & Rusko*, bez obzira na posprdni komentar Iva Šiševića pri potonuću parobroda *Rad*, bio je umješan i uspješan biznismen. Zapravo, tvrtka *Banaz & Rusko* bavila se mnogim trgovačkim i agencijskim poslovima, pa je parobrod *Rad* bio samo potpora u njihovom razgranatom biznisu. Prihodima od trgovine ugljenom i modrom galicom, izgradili su i danas postojeće pristanište i skladište na Batahovini. Bavili su se zastupničkim i agencijskim poslovima, među ostalim i kruzerskim biznisom, pa su vjerojatno zbog toga 1937. nabavili i remorker *Lucy*. Prigodom posjeta *Ameriga Vespuccija*, školskoga broda talijanske ratne mornarice Dubrovniku, list *Narodna svijest* je zabilježio da je 10. travnja 1940. golemi jedrenjak isplovio iz Gruža „uz pomoć i pratnju dvaju remorkera, vlasništva naše ratne mornarice i firme *Banac i Rusko*.“ Marko Rusko bavio se i mnogim drugim poslovima, tako da se ubraja među važne pokretače dubrovačkih gospodarskih aktivnosti u razdoblju između dva svjetska rata. Uz ostalo, bio je član upravnog odbora *Prvog dalmatinskog trgovačkog društva*, jedan od zakupaca *Gradske kafane*, te suvlasnik uzgajališta kamenica na Bistrini.

Posljednje tragično završeno putovanje parobroda *Rad* tvrtke *Banaz & Rusko* započelo je u prvim satima srpnja 1940. u SAD. U luci Baltimore ukrkali su teret od 7.600 tona superfosfata za Južnu Afriku. Zapovjednik broda bio je Zane Franceschi, rođen 1895. na Perinuši u Imotskome polju, povijesnom posjedu koji je njegova obitelj omiških plemića, davnim podrijetlom iz Ravenne, dobila oko 1735. od mletačkih vlasti zbog zasluga u borbama za oslobođenje Imotskoga od Osmanlija. U povijesnim zanimljivostima iz Imotskoga, područja smještenog duboko u kopnenom dalmatinskom zaleđu iza masiva Biokova, redovito se navodi da je kapetan Zane Franceschi bio prvi školovani pomorac uopće iz Imotskoga i Imotske krajine. More i brodove mali je Zane zavolio boraveći u ljetnim mjesecima kod očeve sestre na otoku Braču. Toliko je želio postati pomorac, da se jednom, u djetinjstvu, pješke iz Imotskoga zaputio u Bakar, pa su na kraju roditelji morali popustiti i upisati ga u bakarsku Pomorsku školu.

Prije nego što se u srpnju 1940. brod *Rad* iz Amerike zaputio na svoje posljednje putovanje preko Atlantika za Durban, kapetan Franceschi je iz Dubrovnika dobio nalog da na crnom trupu broda, s jedne i druge strane, velikim slovima ispiše natpis RAD – JUGOSLAVIJA, uz jednako vidljivu jugoslavensku trobojnicu. Naime, ratna su zbivanja u Europi već bila počela, no SAD i Kraljevina Jugoslavija bile su

tada još uvijek neutralne države. Štoviše, Sjedinjene Američke Države su posebnom deklaracijom jasno proklamirale da je zapadni dio Atlantika neutralan, što su njemačke podmornice u to doba poštivale. Takozvani vučji čopori podmornica njemačke *Kriegsmarine* patrolirali su tako samo istočnim dijelom Atlantskoga oceana i lovili britanske, poljske i francuske brodove, odnosno brodove onih država s kojima je u tom početnom razdoblju Drugoga svjetskog rata treći njemački *Reich* bio u otvorenom ratnom sukobu. Ispisivanjem vidljivoga natpisa o podrijetlu broda na trupu, dubrovačka se kompanija željela dodatno osigurati da njemačke podmornice odmah mogu nedvojbeno vidjeti da se radi o neutralnome brodu.

Osim zapovjednika Imoćanina, gotovo svi drugi članovi posade na *Radu* bili su Dubrovčani, što znači poznanici, pa i dobri prijatelji. Među oficirima, kao posebno raspoloženi par uvijek spreman za šalu, sloville su *chief* i *secondo*, prvi i drugi časnik palube Božo Margaretić i Ivo Šišević. Obojici je simpatičan bio mladi timunjer Ivo Palunko s otoka Šipana, pa su ga, kad god su bili u prilici, ukrcavali na one kompanije i brodove na kojima su kasnije u životu plovili. Ivo je bio vrijedan i savjestan kormilar, ujedno uvijek dobro raspoložen i vedra duha, što je hvalevrijedna karakteristika u dugim noćnim gvardijama na komandnome mostu. Uz još neke stare šipanske obitelji, poput Dobuda, Goravica, Kaporčića, Muratija, Paskojevića i drugih, preci mladoga kormilara plovili su još od XVIII. stoljeća na jedrenjacima Dubrovačke Republike. Mali otok Šipan dao je za dubrovačke brodove više od stotinu pomoraca najrazličitijih brodskih zanimanja, od škrivana, kadeta, dispensjera, nostroma, gvardijana, mornara, kormilara i malih, do nokjera, kapetana i patruna, a kasnije i najvećih brodovlasnika poput Federika Glavića.

Držeći se neutralne zapadne strane Atlantika parobrod *Rad* je krajem srpnja 1940. uplovio u luku St. Vincente na Zelenortskim otocima, opskrbio se gorivom i hranom, te nastavio put za Durban uz zapadnu obalu Afrike. Nekoliko dana kasnije, 3. kolovoza 1940. na poziciji 11°20'N, 21°00'W izronila je oko 19 sati u blizini broda njemačka podmornica oznake *U-A*. Ta se podmornica zapravo trebala izvorno zvati *Batiray* jer je izgrađena u Kielu po narudžbi turske ratne mornarice, no kada je porinuta u kolovozu 1938. Hitlerova se Njemačka uvelike počela pripremati za rat, pa novoizgrađeni *U-Boot* nije isporučen Turskoj nego je priključen njemačkoj Ratnoj mornarici.

Kada se podmornica iznenada ukazala na površini u blizini broda *Rad*, njen trideset trogodišnji zapovjednik Hans Cohausz poslao je poruku posadi da napuste brod. Uzaludan je bio odgovor kapetana Zane Franceschija da je riječ o brodu iz neutralne Jugoslavije, s teretom iz neutralne američke luke. Ponesen prethodnim uspjesima svoje podmornice na dvomjesečnom lutanju u potrazi za plijenom, kapetan Cohausz nije imao strpljenja za pregovore. Naime, mjesec i pol dana prije, 16. lipnja 1940. najprije je potopio *HMS Andania*, nekadašnji putnički brod, naoružan i preuređen za prijevoz tereta u službi britanske Ratne mornarice, te potom još dva teretna broda *Crux* i *Sarita* pod norveškom zastavom. Cohausz je jednostavno odgovorio kapetanu Franceschiju da prevozi *War Contraband* budući da plovi za Južnu Afriku, što samo

po sebi podrazumijeva da je teret na brodu engleski, a s Velikom Britanijom oni su u ratu. Shvativši da su pregovori uzaludni, svih 29 članova posade *Rada* u velikoj su brzini uskočili u dva čamca za spašavanje. Grozničavim veslanjem odmakli su se od svoga broda i mogli samo nemoćno promatrati kako pogođen torpedom tone. Prije nego što je otplovila ostavivši brodolomce same na pučini oko 400 nautičkih milja daleko od najbliže obale, podmornica im se približila i zapitala imaju li na lajbotima dovoljnu zalihu pitke vode. Bile su to početne ratne godine, pa su njemačke podmornice upozoravale posade da napuste svoje brodova prije torpediranja. Jednako je kapetan Cohausz postupio i u slučaju tri prethodna broda koja je potopio, pa je ukupno svih 406 pomoraca s tih brodova sretno preživjelo torpediranje. Činjenica da je posadama pružao mogućnost spasa, kapetanu Cosauszu će pet godina kasnije biti od koristi kada se, nakon njemačke kapitulacije, bude našao pred istražnim organima pobjedničkih savezničkih zemalja u potrazi za ratnim zločincima. Naime, rasplamsavanjem Drugoga svjetskog rata, njemački će se podmorničari prestati držati tih početnih kakvih-takvih viteških pravila ratovanja na moru. Gađat će torpedima trgovačke brodove bez upozorenja, pa će rat protiv „nevidljivoga neprijatelja na Atlantiku“, kako je njemačke podmornice nazivao zagrebački publicist Boris Prikril u svojim popularnim knjigama o Drugome svjetskom ratu, rezultirati golemim brojem poginulih pomoraca.

Iako ostavljeni na otvorenome moru u dva čamca za spašavanje, opremljena tek veslima i pomoćnim jedrom, članovi posade *Rada* ipak su sretno preživjeli. Iako, ne bi se moglo reći da je *Rad* bio na glasu kao sretan brod, baš nasuprot, slovio je kao jedan od pegulanih vapura, jer je u više navrata, na ovaj ili onaj način, bio upleten u nemile događaje. Dobrim dijelom bila je to posljedica činjenice da je morima svijeta plovio u povijesno kriznim i burnim vremenima.

Pod zapovjedništvom kapetana Nika Hrdala rodnom iz Čepikuća, u matičnu luku Dubrovnik *Rad* je prvi put uplovio u srpnju 1930. Kako je zabilježio lokalni tisak, u nedjelju 27. srpnja u Gruškoj je luci „u intimnom krugu armatura, njihovih gospogja i prijatelja obavljena ceremonija krštenja od gruškog župnika velč.Dn.Gjura Krečak, koji je u lijepom govoru zaželio napredak i procvat mladom društvu.“ Don Đuro Krečak bio je jednako nesretne sudbine kao i brod koji je krstio. Petnaestak godina kasnije naći će se na popisu onih uglednih Dubrovčana koje su partizani strijeljali na Daksi 25. listopada 1944. godine.

U srpnju 1938. jedan tragičan događaj na brodu *Rad* u belgijskoj luci Antwerpen potresao je dubrovački kraj i cijelu pomorsku Dalmaciju. Prema novinskim izvješćima, u subotu, 2. srpnja mornar Mate Ivanov u nenadanom je nastupu ludila hicima iz revolvera ubio zapovjednika broda kapetana Iva Bradašića, mornara Josipa Bilankova i kuhara Šimu Filipija. Također je teško ranio mornare Antuna Uglešića i Radu Radovčića. „Prerano i na ovakav prijeki način nestali kap.Ivo Bradašić“, zapisala je dubrovačka *Narodna svijest*, „bio je vrstan predstavnik svoje struke, uz to plemenit i dobroćudan te je uživao zaslužen ugled u domaćim pomorskim krugovima. Ostavlja udovu i četvero djece.“ Splitsko *Novo doba* podsjetilo je na podvig kapetana

Bradašića iz 1917. godine na dan Gospe od Snijega, kada je mali brod *Cavtat* na lokalnoj pruzi iz Dubrovnika zapao u strahovitu oluju, te je samo zahvaljujući kapetanovoj spremnosti i odvažnosti izbjegnuta velika tragedija.

Na posljednjem ispraćaju kapetana Bradašića u Mokošici okupilo se mnoštvo ljudi, među njima i brojni Cavtaćani, a posmrtni ostaci kuhara Filipija i mornara Bilankova brodom *Rad*, na kojem se tragedija i dogodila, prevezeni su do Kućišta i otoka Šolte, na putu tog parobroda s teretom ugljena za Veneciju.

Crne su misli bile obuzele i članove posade *Rada* 1940. godine, kada su se veslajući u dva lajbota pokušavali domoći obale nakon torpediranja njihova broda. Četiri dana uporno su veslali prema istoku. Znalo se dogoditi da bi u mrklim noćima i tropskim pljuskovima izgubili jedni druge, pa bi ujutro ugledali drugi čamac daleko na horizontu. Raspoloženje brodolomaca u trenu se mijenjalo, od optimizma do najgorih slutnji. Božo Margaretić i Ivo Šišević svojim su humorom hrabrilu posadu, pri čemu im je od velike pomoći bio i kormilar Ivo Palunko, koji je bio bliži onim članovima posade koji se često nazivaju *basse forze*.

U trenutku kada je moral ljudi u čamcima bio na najnižim granama, Šišević je skočio na noge i zavikao gromkim glasom da ga čuju i u drugome čamcu: „Nemojmo klonut duhom! Spasit ćemo se zagovorom svetoga Vlaha! A onda ćemo, nakon sretnoga ishoda ove naše pustolovine, naručit po starom običaju zavjetnu sliku i hodočastit u Gospino polje, u dobrim naših kapucina koji i danas mole za naš spas!“ Da bi dodatno pojačao ohrabrujući ton svojih riječi dodao je: „Evo, kapetan Margaretić i ja smo se dogovorili. Kad s našom slikom budemo iz Grada išli u proćesijunu put Gospe od Milosrđa, vi ćete hodit bos, a ja i kapetan Božo u čizmama, ali napunjenim zrnima graha. Lako je hodit bos! Svi smo ko mulci išli bos!“

Potom se Šišević teatralno okrenuo Margaretiću: „Ovo o grahu smo se zavjetovali, je li tako Božo?“ Skrivajući zbunjenost zbog Ivove tvrdnje o zajedničkom zavjetu, Božo je svečano ozbiljnoga lica čvrsto stisnuo Šiševićevu desnicu, a pomorci u oba čamca spremno su im zapljeskali. U tom trenutku, kao po nekom čudu, ugledali su konvoj teretnih brodova. Žegnuli su crvene baklje i bijeli signalni dim, no brodovi su samo prolazili i prolazili. „U pičku materinu, kako nas ne vidu!“ već su krenuli srditi uzvici brodolomnika, kad je zadnji, šesnaesti brod u konvoju, a već je padala večer, skrenuo prema njima. Posada *Rada* nije znala da je pravilo postupanja u konvojima u uvjetima opasnosti od podmornica i striktno *radio silence* plovidbe bilo da tek zadnji brod u konvoju kupi eventualne brodolomce. Spasio ih je parobrod *Grodno*, poljskoga imena, ali britanske zastave. Iskrcao ih je u neutralnome Lisabonu.

U glavnom portugalskom gradu zatekli su kaotično stanje. Više stotina naših pomoraca, što s brodovima koji su se tu sklonili, što spašenih brodolomaca, bez bilo kakve konzularne pomoći ili zaštite bili su u Lisabonu prepušteni sami sebi. Uspijevali su se koliko toliko samoorganizirati, mnogi od njih da doslovce ne skapaju od gladi. U

tim teškim lisabonskim uvjetima umro je jedan član posade *Rada*. Puna dva mjeseca na sve moguće načine grozničavo su pokušavali naći mogućnost povratka kući. Čak su u jednom trenutku uspjeli ishoditi dozvolu talijanskoga Ministarstva vanjskih poslova za povratak avionom preko Italije. No, nisu na vrijeme dogurali do jugoslavenske konzularne prijelazne vize, koja se nije mogla dobiti u Portugalu, nego u Španjolskoj, u veleposlanstvu u Madridu. Pomorci s potonulog *Rada* na kraju su se ipak morskim uspjeli putem dokopati domovine, dok je još postojala parobrodarska veza neutralnim brodovima iz Lisabona prema Jadranu. U zadnji trenutak, jer je raspadom Kraljevine Jugoslavije nakon okupacije Sila osovine u travnju 1941. za naše pomorce ne samo u Lisabonu, nego i diljem svijeta nastupila još teža situacija.

Među njima bio je i dubrovački kapetan Josip Sindik, koji je s parobrodom *Ante Matković* splitskoga brodovlasnika Eugena Matkovića u Lisabon doplovio 1. svibnja 1941. Kapitulacijom Jugoslavije zapovjednici svih jugoslavenskih brodova koji su se našli u Lisabonu, bez obzira što su se nalazili u luci neutralne države, bili su redom pozivani u talijansku ambasadu s nalogom da na svojim brodovima izvjesje talijansku zastavu, s obrazloženjem da su luke pripadnosti tih brodova na Jadranu sada postale dio talijanskoga državnog teritorija. Zahtjev je bio popraćen otvorenim prijetnjama zatočenja, pa čak i likvidacije članova njihovih obitelji u domovini. Listom nisu pristali izvjesiti talijanski *tricolore*, snalazeći se i otežući odluku na sve moguće načine. Kapetan Sindik pravdao se formalno pravnim razlozima i potrebom kontaktiranja brodovlasnika. No, pritisak je bio sve veći i na članove posada. Talijani su obećavali siguran i brz povratak kući, tako da se dosta pomoraca sa svih brodova iskrcalo, a neki od njih prihvatili su i ponuđene talijanske pasoše. U grozničavom desetodnevnom odugovlačenju, uz pomoć britanskoga veleposlanstva 11. svibnja 1941. opozvana je zabrana isplavljanja jugoslavenskih brodova iz Lisabona donesena pod pritiskom Italije i Njemačke, pa je brod *Ante Matković* izvjesivši prkosno svoju izvornu zastavu napustio lisabonsku luku. Nekoliko mjeseci potom, razbolivši se, kapetan Sindik predao je zapovjedništvo Niku Ivanoviću. Nastavio je potom ploviti na parobrodu *Ljubica Matković*, te na kraju prešao na komandni most dubrovačkoga parobroda *Princ Andrej*. Imao je puno sreće, jer su njemačke podmornice U-159 i U-404 na različitim dijelovima Atlantika, u svega pet dana, jedan za drugim sredinom lipnja 1942. potopile oba broda u vlasništvu Eugena Matkovića, dok je *Princ Andrej*, parobrod *Dubrovačke plovidbe*, sretno dočekaao kraj rata iako je između prosinca 1942. i veljače 1945. plovio u čak 45 savezničkih konvoja diljem Atlantskog oceana.

O povratku kapetana Josipa Sindika sa svojim brodom u domovinu izvijestio je montrealški list *The Gazette* 20. srpnja 1945. navodeći u podnaslovu *Princ Andrej Will Go Home First Time in Six Years*, posebno ističući da se brod prvi put vraća kući nakon šest godina s teretom UNRRINE pomoći za svoju napaćenu zemlju. Kapetan Joško Sindik u kratkoj je izjavi za kanadski list rekao je kako se nada da će luka iskrcaja biti Dubrovnik gdje ga čeka supruga i dvoje djece. Ta se kapetanova želja ostvarila. Stupivši na kopno u Gružu poljubio je sa zahvalnošću lamarin svoga broda i tek tada prvi put vidio već šestogodišnju kćer Katiju, koja se nakon starijega sina Nikše, rodila u

godini početka velikoga svjetskog sukoba. Sve do kraja života u Dubrovniku kapetan Joško je ponosno isticao da u dugim desetljećima navigiranja kao zapovjednik nije izgubio niti jednoga člana svoje posade. Parobrod *Dubrovačke plovidbe* nepodobnoga imena *Princ Andrej* dobio je u novoj državi iznimno podobno avnojevsko ime *Bihać*, no decentralizacijom jugoslavenske flote u pedesetim godinama XX. stoljeća nije vraćen u Dubrovnik, već je uvršten u flotni sastav *Splošne plovidbe* iz Pirana.

Jedan drugi Dubrovčanin, kapetan Srećko Krile uspio se doma vratiti tek nakon više od devet godina. Ukrcao se na brod *Tomislav* u vlasništvu *Jugoslavenskoga Lloyd*a, kompanije kojom je uspješno upravljao Božo Banac, u ožujku 1939. u bunkerskoj stanici na Batahovini kao časnik palube, ne sluteći koliko će nezamislivo dugo biti prisiljen ostati daleko od kuće. Putovanje koje se pokazalo presudno za takvu njegovu sudbinu započelo je u Suez u kolovozu 1940. godine. Rat se rasplamsavao, pa je dvadesetak članova posade zatražilo iskrcaj, uspjevši se vratiti kući preko Sirije i Turske. Zbog ratnih prilika, kompanija nije uspjela u Suez prebaciti kompletnu zamjensku posadu, nego samo novoga zapovjednika i upravitelja stroja, pa su nedostajući članovi posade navrat-nanos bili popunjeni u Suezu među arapskim i crnačkim stanovništvom od onih ljudi koji su bili voljni poći na more prema Japanu. Posljedice takvoga odabira osjetile su se već s prvim obrocima na brodu, kada je otkriveno da je kuhar zapravo pitur po zanatu, a da je jedina kuhinjska kvalifikacija njegovoga pomoćnika bila ta što je prao posuđe u jednom sueskom restoranu. S tom i takvom sklepanom posadom dugi ih je put vodio preko Crvenoga more do Jokohame, zatim prema Australiji, pa u studenom 1941. natrag u kineski Šangaj, zapravo japanski, jer je od 1930. ta luka bila pod japanskom okupacijom. U Šangaju je Italija međudržavnim sporazumom s Japanom imala u to vrijeme legalnu koloniju s vojnom jedinicom. Slično kao i drugdje u svijetu, okupacijom Jugoslavije, Talijani su i u Šangaju počeli svojatati jugoslavenske brodove, čemu se japanska vlast nije protivila. Najprije su htjeli privoljeti kapetana i časnike *Tomislava* da ostanu na brodu pod talijanskom zastavom, no kada su oni to odbili, jednostavno su ih uz prijetnju oružjem istjerali s broda ne dopustivši im da ponesu bilo što sa sobom. Kalvarija jedanaestorice izbačenih pomoraca još se više pojačala službenim ulaskom Japana u rat, nakon napada japanske avijacije na Pearl Harbour 7. prosinca 1941. Boreći se s glađu, jedva su preživljavali radeći sve moguće poslove koje su uspjeli naći. Završetak rata neki ipak nisu dočekali. Krajem ratnih zbivanja nadali su se brzom repatrijaciji, no u poratnom kaosu to nije bilo lako izvesti. Stoga su u siječnju 1946. prihvatili ponudu UNRRA-e, Uprave Ujedinjenih naroda za pomoć i obnovu, da se ukrcaju kao zapovjedni kadar s kineskom posadom na nekoliko američkih pomoćnih brodova koji su po velikim kineskim rijekama prevozili pomoć stanovništvu, jer su u to doba u Kini bili uništeni kopneni putovi. Dan po dan, mjesec po mjesec, protegao se taj posao sve do veljače 1948. godine, kada su se konačno u Šangaju ukrkali na francuski *André Lebon*, prvi europski putnički prekooceanski brod koji je poslije rata uspio dogurati do Kine. S njim su se prebacili do Egipta. Potom opet dani čekanja, dok iz Australije u Port Said nije doplovio *Radnik*, parobrod koji je vlast nove Jugoslavije početkom 1947. kupila s ciljem repatrijacije emigranata iz Sjeverne Amerike

i Australije. Tako je konačno s tim brodom, koji je prigodno bio *agitpropovski* dekoriran golemim Šantićevim stihom „Ostajte ovdje“, preostala posada s *Tomislava*, a među njima i Srećko Krile, devet godina nakon ukrcaja u Dubrovniku dogurala do Splita 4. travnja 1948. godine.

Za razliku od Srećka Krile i njegove kalvarije s *Tomislavom*, prvi i drugi oficiri kuyjerte s torpediranog broda *Rad* Božo Margaretić i Ivo Šišević, vidjeli smo, uspjeli su se vratiti u Dubrovnik 1940. prije početka ratnih zbivanja u Kraljevini Jugoslaviji, što je na neki način usmjerilo njihove daljnje živote. Niti pola godine nakon torpediranja, Ivo Šišević bio je imenovan za festanjula na blagdan sv. Vlaha 1941. godine, posljednjoj predratnoj velikoj svečevoj festi koja se pamti po sudjelovanju zagrebačkoga nadbiskupa dr. Alojzija Stepinca i hrvatskoga bana Ivana Subašića.

Posada broda *Rad* ispunila je zavjet s lajbota usred oceana. Od austrijskoga slikara Johanna Seitsa naručili su sliku s motivom njihova broda upravo pogođenog torpedom, dok oni u dva čamca traže spas. Ispunili su i zavjet o zrnima graha u čizmama prigodom hodočašća sa slikom prema dubrovačkoj crkvi Gospe od Milosrđa. No, dok je Šišević vidljivo šepao, Margaretić je sasvim normalno hodao. Sasvim primjereno svojoj vickastoj prirodi, kapetan Božo je u čizme stavio skuhana zrna graha. „Nitko nikad nije rekao da grah mora biti sirov!“ kazinjerski je ozbiljnoga lica rekao Šiševiću, nakon što je ovaj otkrio Božov trik. Inače, zbog one svoje primjedbe o tome da je torpediranjem *Rada* gospodar Marko Rusko prestao biti brodovlasnik, Ivo Šišević je imao problema, jer je tu zgodu objavio beogradski dnevni list *Vreme*. Uvrijeđeni brodovlasnik uskratit je Šiševiću novčanu pomoć koju su primili svi drugi članovi posade potonuloga broda.

Ivo Šišević otišao je u partizane 1943. godine, najprije u kopnene odrede, no vrlo brzo je prebačen za oficira na parobrode *Ston* i *Bakar*, koji su pod zastavom partizanske ratne mornarice prevozili zbjegove i ranjenike s otoka Visa u Bari. Potom je postao zapovjednik prvih parobroda, koji su usprkos još nezavršenom ratu, održavali redovne putničke linije između Visa i drugih do tada oslobođenih otoka i obalnih gradova. U desetljećima nakon rata bio je poznat i popularan kao zapovjednik najvećih bijelih brodova riječke *Jadrolinije*, kako na redovnim prugama, tako i na kružnim putovanjima. Jednako kao što je u razdoblju između dva rata pokretao nove dubrovačke listove i uređivao brojna karnevalska glasila, sve do kraja života 1990. godine objavljivao je brojne publicističke radove, najviše vezane uz more. Za njega se s pravom govorilo da je u životu imao tri najdraže stvari - brod, pero i cigarete. Šiševićev odlazak u mirovinu supruga Dobre popratila je riječima: „Dok si navego bio si svačiji, a sad kad više nisi ničiji – došo si doma!“

Njegov prijatelj, *chief* na brodu *Rad* kapetan Božidar Margaretić također je bio festanjul uz blagdan dubrovačkoga zaštitnika 1946. godine. Zanimljivo, i njemu se supruga zvala Dobrila. Bio je dugogodišnji zapovjednik na brodovima dubrovačke *Atlantske plovidbe*, a potom kao i mnogi drugi dubrovački pomorci krajem šezdesetih otišao na stranca.

U internetskim izvorima ime zapovjednika *Rada* kapetana Zane Franceschija, prvoga školovanog pomorca u imotskoj povijesti, može se naći u jednom zapisu iz 1946. godine, koji na svoj način, kao i torpediranje *Rada* iz 1940. svjedoči o svom vremenu. Zapovijedao je brodom *Hercegovina*, jednim od prvih obnovljenih brodova koji su, na temelju sporazuma iz 1944. godine, repatrirani nakon što su plovili u savezničkim konvojima s engleskim imenom. Putujući prema Grčkoj usred južnoga Jadrana naletjeli su na malu barčicu s mrtvom ženom i bebom, te polumrtvim muškarcem. Radilo se o obitelji iz Slovenije koji su doputovali u Dubrovnik, odakle su u barčici pokušali pobjeći u Italiju. Naime, u prvim poratnim godinama nisu bili rijetki pokušaji bježanja preko mora na Zapad u svim mogućim plovilima. Tako su u svibnju 1950. petorica mladića uspjela preveslati do Barija u četvercu dubrovačkoga Veslačkog kluba *Neptun*. U svim tim mogućim pokušajima bijega preko Jadrana, uz sretno okončane, bilo je i onih s nesretnim ishodom poput slučaja slovenske obitelji, a ponekad je dolazilo i do tragikomičnih situacija. Dugo se u Gradu prepričavala zgoda onih Dubrovčana koji su na moru u mraku izgubili orijentaciju. Doplovili su pred Boku Kotorsku i vidjevši kopno počeli vikati: „Viva Italia!“, te uletjeli u ruke jugo milicije koja ih je sačekala.

Imotski kapetan Zane Franceschi umro je iznenada, rekli bi romantičari kako i priliči morskome vuku - na brodu *Lošinj* 1952. godine prilikom isplovljavanja iz Ploča, ostavivši suprugu Maricu sa šestoro maloljetne djece. Od trojice sinova, jedino je najstariji Vjeko naslijedio očevu ljubav prema moru i postao kapetan. Umro je u američkom gradu Virginia Beach 2017. godine.

Što se dalje u životu događalo s timunjerom Ivom Palunkom može se pronaći tek posredno, preko sjećanja nekih drugih pomoraca. U više ga je navrata, kao što mu je bio obećao nakon potonuća *Rada*, vukao sa sobom kapetan Božo Margaretić po brodovima *Atlantske plovidbe*. Tako je Palunko bio svjedokom jedne zgode na brodu *Livno* 1959. godine, koja bi kod nekih drugih zapovjednika završila nogom u guzicu i „nizaskale“ u istom trenutku. Naime, u luci Raša, između dva putovanja, kapetan Božo došao je zamijeniti dotadašnjega zapovjednika Bogdana Šarića. Mladi treći časnik palube na brodu Antun Ničetić nije ga poznao, niti je znao da je došlo do zamjene zapovjednika jer je dan prije proveo slobodan dan u Rijeci. Uglavnom, Ničetić je zatekao na vratima zapovjednikova salona nepoznatoga čovjeka koji je zvao: „Jozo! Jozo!“ tražeći prvoga konobara Joza Čurlicu. Ničetić je zapitao neznanca: „Što će ti Jozo?“ I pokazao mu vrata. Na začuđeni pogled nepoznatog, Ničetić je podigao glas: „Stari, što me gledaš! Ajde, vanka!“ I tko zna dokle bi to išlo, da Antuna nije za rukav potegao sekondo Drago Caput šapnuvši mu da je to novi barba. Kapetan Božo saslušao je Ničetićeve zbuñjenu ispriku i bez riječi prešao preko toga događaja. Kasnije su razvili vrlo dobar međusobni odnos. Antun Ničetić je uvijek tvrdio da je od njega puno toga korisnoga naučio o poslu i navigaciji. A kapetan Božo, sklon zafrikanciji, redovito bi uz čašicu pića u širem društvu znao pričati kako mu se jednom dogodilo da ga je terco umalo izbacio s broda. „A što ćete, barba! Svašta se na brodu događa!“ dodavao bi Ničetić svoj komentar na tu kapetanovu priču.

Kada se Antun Ničetić u listopadu 1963. ukrcao na *Gundulića* kao drugi časnik, na brodu je zatekao timunjera Iva Palunka. Uz druge administrativne poslove, kao sekondo imao je gvardiju od podneva do četiri poslijepodne, te od ponoća do četiri po noći. Posebno u tim noćnim stražama, riječ po riječ s timunjerom Ivom, redovito bi došli do priče o torpediranju *Rada*, o Margaretićevom zavjetu sa skuhanim grahom u čizmama, te bi razvezali i o brojnim drugim zgodama vezanim uz kapetana Boža. Kako je Antun Ničetić bio sklon pisanju, objavio je više stručnih knjiga i karijeru završio kao sveučilišni profesor, u četiri su nastavka u časopisu *Naše more* svojedobno tiskane iznimno zanimljive i živo opisane zgode iz godina njegovog navigiranja. Najživopisnije su priče vezane uz kapetana Margaretića, one koje bi Ničetić rado razmjenjivao u čakulama za vrijeme gvardija s kormilarom Ivom Palunkom.

Jednom je tako Margaretić bio pozvan kao svjedok na suđenju nekom kapetanu koji je prilično jako udario brodom o rivu. Na sučevo pitanje o razbijenom brodu, Margaretić je briljantno odgovorio protupitanjem: „Sudi li se konobaru kad razbije čašu, pa što drugo može razbiti neki kapetan?“ Ničetić se sjećao da bi, u vremenima kad je na brodu bio terco, barba Božo čekao s objedom sve dok njih dvojica trećih časnika, palube i stroja, ne bi u podne završili gvardiju kako bi uz vino imao s kim proćakulat. I uvijek bi zvao konobara Joza da donese još vina jer treba nešto proslaviti. Jednom bi to bio prolazak kroz Gibraltar, drugi dan jer su prošli pokraj neke lanterne, treći za pozdrav Balearima. A Ivo Palunko se sjećao kako bi barba, uvijek naglas da svi čuju, upozoravao brodske kuhara i konobare da ne krste po običaju vino vodom, jer je u ovoj turi za provistu kupljeno dobro vino, a ne onaj ocat koji inače piju. Sve ove *bacchusovske* brodske storije možda danas zvuče čudno i neprihvatljivo, ali takva su bila vremena. Za današnju *zero tolerance* politiku brodskih kompanija na alkohol, nevjerojatno zvuči činjenica da je u to doba svaki član posade dobivao pola litre vina dnevno, a u vrijeme praznika duplo više. Ložaćima na parobrodima na ugljen redovito je sljedovala cijela litra vina na dan.

No, vratimo se početku ove priče, onom trenutku kada je Ivo Šišević izgovorio doskočicu o Marku Rusku i njegovom prestanku statusa brodovlasnika. Kapetan Hans Cohausz koji je s druge strane periskopa gledao brod *Rad* i navodio fatalni torpedo koji će ga poslati na morsko dno, rođen 1907. u Katernbergu (Essen) ostvario je briljantnu karijeru u njemačkoj Ratnoj mornarici. U dva je navrata počašćen visokim odličjem *Eiserne Kreuz*, odnosno Željeznim križem prve i druge klase za iskazanu hrabrost, kao i podmorničarskom ratnom značkom *U-Boot-Kriegsabzeichen* koja se zasluživala nakon ukupno više od dvije godine provedene na moru u ratnim akcijama. Bio je zapovjednik I. i XI. flotile podmornica njemačke Ratne mornarice, a osobno je sa svojom podmornicom potopio ukupno sedam savezničkih trgovačkih brodova. Završetak rata dočekao je u činu kapetana fregate na mjestu predavača *Torpedne škole* u Mürwiku. Odmah nakon rata savezničke vlasti su ga uhitile, no vrlo brzo je bio pušten 25. kolovoza 1945. Otada se povukao u blagodat anonimnosti.

Trideset godina nakon torpediranja parobroda *Rad* dogodilo se da su se Ivo Šišević, Božo Margaretić i kapetan njemačke podmornice Hans Cohausz sreli i to na dubrovačkome Stradunu. Bilo je to 14. kolovoza 1970. u 13 sati i 32 minute. Kapetan Šišević vraćao se zamišljen iz *Povijesnoga arhiva* u palači Sponza i hodao prema Pilama. Proučavao je u Sponzi neke druge dokumente, no po glavi mu se motala tema koja ga je već neko vrijeme opsjedala. Naime, da su američki Croatan Indijanci zapravo potomci dubrovačkih pomoraca koji su doživjeli brodolom na opasnim hridima otoka Roanoke u vanjskom obalnom području današnje Sjeverne Karoline i pomiješali se s domorodačkim stanovništvom. Svjedoče o tome, tvrdio je Šišević, mnogi toponimi poput rijeke Potomac ili indijanskoga imena Mandeo, što podsjeća na Mato, ili još bolje Mateo. Upravo mu je palo napamet da riječ *činićika* kojom su Cro Indijanci nazvali svoju lulu mira, može potjecati od iskrivljene konstatacije davnih Dubrovčana kako dim duhana iz lule „čini ćihat“, odnosno izaziva kihanje, kad je iza leđa začuo poznati bas popraćen smijehom veseloga društva: „Uvijek je tako, kad se pije ohoho, kad se plaća – kako to?“ Bio je to kapetan Božo Margaretić okružen grupom mladih dubrovačkih pomoraca, budućih kapetana, koji su dvije-tri godine prije, kao časnici palube i stroja, s njim plovili na stranom brodu *Byblos Horizon*, a posada im je bila filipinska. Svima njima naveganje s kapetanom Božom ostalo je kao jedno od najživopisnijih sjećanja u životu. Nije stoga čudno da su svoga nezaboravnog zapovjednika „odvukli“ na koju turu pića kad su slučajno na njega naletjeli na svom betulaškom „putu od križa“ po Gradu. U trenutku kad je Ivo Šišević čuo Margaretićev glas, kapetan Božo i njegovo veselo društvo upravo su izlazili s još jedne zadnje, *n-te* putne ture u *Pera Lera*, nakon svih onih prethodnih runda pića popijenih u nezaobilaznom *Mliječnom restoranu*, popularnoj dubrovačkoj *Mljekari* nešto dalje u ulici Marojice Kaboge, gdje je u odvojenom dijelu sa šankom bilo svega, osim naravno mlijeka. Kapetan Božo već je bio u fazi kad je ponavljao onu svoju staru iskustvenu mudrost o razlici odnosa prema ljudima koji užaju popiti koju čašicu pića preko mjere: „Zapamtite zauvijek, kad kočijaš padne od pijanstva svi uokolo viču – vidi pjančine! A kad gospar padne u balunu za svih je to onda – dizgracija! Što će reći – nezgoda!“

Na razdragani smijeh Božova društva, Ivo Šišević naglo se okrenuo i zakoračio natrag kako bi s radošću pozdravio staroga prijatelja, no upravo je u tom trenutku jedan njemački turist koji mu je bio iza leđa naletio ravno na njega i poprilično se jako s njim sudario.

„Entschuldigung“, brzo se i ljubazno ispričao Nijemac. Bio je to nekadašnji podmornički kapetan Hans Cohausz, koji je u Dubrovnik s obitelji došao na *zwei wochen* odmor u aranžmanu agencije *Hetzel* koja se dičila sloganom *Mit Hetzel zur Sonne*.

„Ništa, ništa! No problem!“ tako je ili nekako slično promrsio Ivo Šišević.

I svatko je pošao na svoju stranu!

Kakva to priča tamo dolje ne čeka na svoj kraj

Italu Calvinu i pričama zatočenim u vrtijeljci Markovih konaka

Kad bi nas upitali zašto se ne ostavimo više mora, govorasmo ono što su željeli čuti: katkad da volimo more (što i jesmo) i da se od njega ne možemo odvojiti (i ne možemo, ali more se može voljeti i u plućini i na kraju, što prešutjesmo), kadšto da je bolji život od kruha sa sedam kora negoli život bez kruha. Izbjegavasmo takva pitanja jer bi nam dirala dušu, tjerala nas da se preispitujemo i potražimo raskrižja na kojima smo, držimo, zabludjeli, razočarali se sobom i rastužili ljupka lica. Mišljasm o da ćemo se bijegom otkupiti i uskrat o m vlastita prisuća izliječiti tuđa i svoja slomljena srca. Kad bi nam bezazlen upit rastvorio brazde i olabavio oklop kojim se šticićasmo, ćutjesmo se poput kosmeja između hridi kojega je iznenadila luć ferala, izgubljeni i sa željom da se skrijemo ispod kakve sike ili da nas napokon probodu osti i dođemo pred lice Svevišnjega kako bi nam napokon odredio kaznu. Meškoļjili bismo se u vlastitu ćemeru dok nas vali ne bi istujali i time samļjeli sve naše brige i sravnili tuge. Naćas bi nas tad obuzela utiha, naćas bi prošla jeza, a iako znadosmo da će nas tko zna još koliko puta zauhititi studen i probosti strah, misao nas je na spokoj krijepila nadom da je negdje i nekad moguć i stvaran te da se naše priće možda jednom izmigolje iz kolopleta tuge.

Kad bi se s vrhunaca spustili olovni oblaci, spustili bismo pleća i svaki bi nam teret bio dvostruko teži. Ćinilo nam se katkad da smo iz postelje ponijeli krpature koji bi otešćali natopljeni od slapova koji su se slijevali odnekud odozgo zasoljeni boćnim udarima juga. Bilo je suvišno mijenjati ruho jer bi se ućas smoćilo, a ne imasmo ga gdje osušiti. Po lađi bi se stvarala klupka od rašivene tkanine koja nitko nije imao volje skupiti i koja bijahu rasuta poput naših misli. Molili bismo se da smo znali kome i za što. Zavapili bismo da smo imali nade da će nas itko ćuti, a ćak i kad bi nas ćuo, mnismo da nas i tako neće razumjeti. Sklonili bismo se da nas ima što ogrijati i osušiti, da nam ima tko staviti obloge na natećene moždane i użareno ćelo. Skoćili bismo u ludo more da znamo da će nas usisati. Ustali bismo kad bi nam netko uklonio nevidļjive okove koji nam ne dopuštaju da napustimo lađu. Ćekali bismo da se nevrījeme smiri i da pristanemo kako bismo se skinuli s jarbola ili ostavili vesla, kako bismo okrijepili umorne udove, ali bi nam odmor donosio samo nova pitanja i oglede o samoći. Bojasmo smo se razdoblja kad nas ruke ne budu slušale i kad oći ne budu vidjele jer iako smo odavno ogļušili na lijepe rijeći (jer smo toliko u njih željeli vjerovati), povjerovali bismo u ljepost kad bismo je rukama dotaknuli ili oćima obuhvatili. Samo što bismo je iskali daleko od ļjudi i katkad poželjeli da se zauvijek iz njihova svijeta izdvojimo.

U zaljevu bismo se sami, svatko na svojem čunu, otisnuli svatko na svoju stranu kako bi Paskoje mogao u miru bugariti, Gašpar se prisjećati rijetkih prijatelja s kojima je pobjegao kroz srušena gradska vrata i brojnih koji su izgorjeli poput buktinja u opsadi negdje daleko na sjeveru, a Svebor tražiti Kosjenku u muravi. Svoj bih čin vazda sidrio na Verigama (možda su me čuvali ti lanci). Kad bi more bilo mirno, pustio bih da ga nose struje i da mi se pogled čas užu, čas širi te se prepustio zvonjavi koja me opijala poput poja sirenskoga. Nešto je bilo u tome kraju tako dalekom, a opet blizom što me vraćalo u tople uvale djetinjstva, od lučica u kojima bi se mogla odsvirati mala noćna muzika za najdraže biće do nevidljivih gradića skrivenih štitom dvoraca koji čuvaju tajne i koprenom sfumata tvorena od sivca i izmaglice. Volio sam se klatiti ne bojeći se pogleda ni pitanja jer ovdašnje ljude ne poznajem (a svako bi me dublje upoznavanje odbilo jer nemam više snage pripovijedati svoje priče i slušati tuđe koje bi se rado uvukle u moje i bez pristanka), u tim trenutcima mira dozivati likove koje sam stvorio da me štite od ovoga svijeta, pržiti se na žeravici negdašnjih dvojba (hoću li na ribanje ili ću izvlačiti čunove, a zapravo je bilo svejedno jer sam samo htio da me grli more) i zamišljati da sam opet samo jedan mali i izgubljeni dječak. Htio bih tada da suton traje vječno jer sam i sebi nekako najdraži bio kao obris, fatamorgana nekoga umornog putnika, sjena prastara primorca pod hrastom ili predmet zbuđenosti neke pospane sirene. Noć bi navukla teške misli, koje ne bi rastjerala ni najmodrija svanuća. Stoga bih se vraćao polako, stapao čas s mračkom (koji je bio jači na pučini jer su vrhovi brda ogoljeli), čas s bjelinom (jer bi se zadnji tračci svjetla odbijali od palaca i crkava) nadajući se da nitko neće staviti obola u moja usta (A tko bi ga i stavio pripovjedaču starih priča koje nitko ne sluša i ne razumije?) kako bih se zagubio i barem jedan dio vječnosti proveo u čunu na putu prema Carstvu sjena.

Iskao sam u zaljevu kutke moje rodne uvale, mjesta na kojima sam tražio utjehu i na koja bih zbjegao da utonem u tišinu, mjesta na koja bih se sklonio da osluhnem žamor svijeta, mjesta s kojih bih motrio moćna brda koja bismo pitomili sadeći masline i lozu te zakutke iz kojih bih se divio zvoniku i njihao se pod dubom oponašajući klatež zvona. Kod kuće nikad nisam imao čin, pa se nisam mogao pomaknuti dovoljno daleko da me ne zapeku tuđi pogledi ili ne zgode tuđe misli, vazda bih se osvrtao i budio iz sna koji ne htjedoh prekidati. U zaljevu je tišina bila tiša, grompada žešća, crna žuč još crnija, a šijun dugotrajniji. Brda bijahu još moćnija i neukrotivija, a crkve, čak i kad bijahu napuštene, bjelije, a njihovi zvonici poput svjetionika na rtovima nekih dalekih mora i otoka. Magle bi se spustile gotovo na pučinu i skrivale me dok bih ribao u hapi. Tek more nije bilo slanije, pa bi mi manje solilo rane i crvenilo oči, Sunce bi mi i zimi jače grijalo leđa, pa bih tiše cvokotao na cibrimi, a tuđi bi me pogledi manje pekli jer tamošnje ribare nijesam poznavao. Drago mi bijaše to more bez kreta, duge utihe i starinski zvuci, a kad bi me iz daljine

hotjeli buditi znanci, poželio bih iščeznuti u hapi i zaustiti da me nema, da sam zaronio duboko kako bih pronašao trenutak mira u Carstvo sjena.

Svaki je moj ulazak u zaljev bio kao prvi. Počeo bih motriti jedina moćna brda u mojemu svijetu, ona koja su ukrotila more, tili čas nakon što bijah pod dojmom njegove neobuzdanosti i beskonačnosti s vanjske strane rta za koji zamakosmo. Ovdje kao da se zatekoh još u praiskonu, kad svijet bijaše mlad, a tek se prve rjeze moje duše imашe upisati u Knjigu stvaranja. Činilo mi se kao da taj kraj poznavaoh i prije nego što se rodih te su mi se valjda već tad, u pradoba, slike škrpjela i uvala utisnule negdje toliko duboko da mi dopuste da zavolim rodne zavičaje, ali ih prašina zaborava nije posve prekrila kako bih ih razaznao onoga trena kad prvi put u zaljev uplovim. Stoga mi i ne bijaše teško prepoznati ljude blize, a nikad viđene, smijati se zgodama koje proživjesmo svatko u svojem svijetu neovisno sve dok nijesmo dobili prigodu da ih podijelimo i utvrdimo kako su posve iste, da zapjevamo stare melodije riječima koje je daljina tek malo izobličila, ali koje smo ćutjeli zajedničkim, našim, te da zavolimo zvonike koji se gizdaju na Suncu i one skromnije čiju je ljepotu trebalo tek otkriti pod patinom sivca i u mračku osjena. S prvom je tmušom padao svaki moj otpor, a duša bi se noćala u melankoliji s kojom bi se na nju stuštile sve boli nezacijeljenih rana i brazgotina duha možda zato što se u praiskonu i Bog izravno obraćao čovjeku i čovjek Bogu. Najednom bi se na moja pleća sručio sav taj tovar, leđa bi popustila te bih pao ničice da molim za odrješenje od svega što mi pritiće biće i čime pritisnuh druge. Pogled bih usmjerio k nebu koje je raščaravala bura, a crvenilo bi neba na me djelovalo kao puštanje krvi bolesniku. Pa iako iz neba nikad ne bijaše odgovora, jer ne bijah Njegov sin ljubljenu niti ikad usrećih ikoga onako kako hotijah, rumen bi me umirila, podignuo bih se, raširio ramena i krenuo do čuna, zavrnuo rukave i zaveslao prema Verigama da zaboravim na priče koje nikako da prestanu biti tužne.

Samo sam u zaljevu volio mrak jer bih u njemu, poput jegulje, uspio izmigoljiti vlastitim mislima, a duše bi me iz antikih palaca dozivale riječima: „Gdje si, prijatelju?“ Uši bi mi i nos nadomjestili oči te bih s pomoću njih raspoznao siluete izmiljele iz naizgled pustih kala, a ribare bih, izmorene nesanicom, pozdravljao kao da ih poznajem stoljećima. Slutio sam pitanja koja su im borala čela te bih im kratkim pozdravom i hitrim prolaskom oduzimao prigodu da ih postave kad već ni ja nijesam na njih imao odgovora. Koliko god bih se sklanjao od blizih svjetala, toliko bi me, kao da sam neka prejakim svjetlom iznurena krijesnica, privlačila ona udaljena i slabašna tamo preko mora, iz kuća za koje nijesam znao tko u njima obitava i kakve priče pravlja. Volio sam taj mir u noći kad se svaka žudnja čini ostvarivom, a svako žalost mojim. Davno sam bio naučio kako nije svako more moje, čak i kad mi je sasvim blizu, a da odblesak mojega ištem i u najudaljenijem. Sad kad sam ga napokon

pronašao na ovim obalama što se čas bliže, čas dalje, jača želja da ih prisvojim. Samo ovdje i u mraku napokon uzrijevah prizore praiskonske i božanske. Uostalom, ni stari proroci nisu podnosili svjetlost gorućega grma i padali su ničice na Horebu, a mene bi ogoljeli pristranci Vrmca poput Adama i Eve u Vrtu edenskome te se poput njih kad zgriješih, neuspješno skrivah od Svevišnjega. Tek bih u sitne ure, kad bi i On usnuo umoran od potrage za zabludjelim ovčicama, s pogledom na daleka svjetla i u odsjaju starih križeva negdje na pučini uronio glavu u more da se posve izgubim iz ovoga svijeta i u njemu potražim likove za koje ne znam jesu li ikad uistinu živjeli ili sam ih izmaštao te da se iz carstva žamora sklonim u carstvo tišine u kojemu neće biti ni pitanja ni priča, a kad jednom ne bude priča, onda više neće ni moći biti tužne.

Kad bismo isplovljavali na debelo more, isprva bih ćutio da mi je s leđa maknut naramak melankolije i teško breme na duši jer se ne gomilaše više pitanja koja su mi oduzimala sanak i mrcvarila um. Prividno bi me mirio pogled na beskraj daleko od ljudi i pogleda od kojih su me pekla leđa. Prizori bijahu lijepi, ali jednolični, pa samim time ni sjena onoga praiskona kojemu bijah dotad izložen, a dnevni me poslovi toliko zaokupiše da ni ne pomišljah na božansko. Gingolavasma se tako svi blago u ritmu brodice omamljeni zubatim suncem dok su Indijanci s palube tko zna komu odašiljali dimne signale što ih je povjetarac raznosio na sve strane, pa vraćao pošiljateljima. Navečer bismo se poput dima i sami našli u vrtijelci vlastitih misli bježeći jedni od drugih, snažeći se varljivim mirom koji je prekidala i najmanja sjenka negdašnjih smarknuća. Postoje pitanja na koja nemamo odgovora i koja su odraz najdublje nutrine. Od njih nam se čitavo biće strese i ona nas, koliko god daleko bježali, sustignu. Postoje rane zbog kojih se budimo u potu i strahovi od kojih nam se grče udovi i koji nam kidaju moždane. Nađosmo se, uostalom, na ovoj lađi da umaknemo onima koji nam nehotice otvaraju rane i bude pradavne bjesove. Stoga se i čudih zašto me zaljev privlači kad mi smučuje um, zašto u njemu prepoznajem ljude koje nikad ne vidjeh i zašto mi pogledi što peku ne smetaju. Možda me privlačiše sutoni koji podsjećahu na stvaranje svijeta, moćna brda isklesana u praiskonu, šijuni kao prežitci velikoga potoka, ali i nježnost pramaljetnoga sunca, krhkost utihe što more cakli te bjelina palaca i crkava u svježini burnoga jutra što razgoni tmušu prhke izmaglice. Klatih se tako u suprotstavljenim mislima ne mogavši odgovoriti sam sebi na pitanje želim li da moje priče napokon prestanu biti tužne.

Valovi me uspavljivahu još snena dok je tišinu razbijao lepet krila galeba. Ni slutili nismo toga jutra da je netko razgnjevio Bjesomara i da će nam životi visjeti o koncu. Palunko je držao pramac, a ja bijah na krmu potpuno mokar već od prvoga vala. Njegove su me riječi prelijetale i odlazile tko zna kamo. Svebor se uspinjaše uz jarbol i provlačiše lađu poput jegulje između stijena dok ne oćutjesmo veliku trešnju te dok more nije počelo prodirati s boka. Skočiše tada Grdan i Bratohna da nas

odrebate od sure hridi i otisnu u sigurnije vode dok nam se pred očima pjenilo more, a mislima nam prolazili čitavi naši životi. Prisjetih se tada jedne večeri na žalu uoči jednoga davnog plova i riječi jedva izažetih o tome kako postoje ljudi s kojima nam ni smak svijeta ne bi teško pao. Otiđoh srdit te večeri jer vjerovah da ćeš me doći barem pozdraviti prije dugoga putovanja. Danima u sebi spominjah tvoje ime, snivah ljetne noći i mamurna jutra te duge šetnje na žalu na kojemu bih, tad ti to rekoh, samo s tobom s osmijehom dočekaao i val koji će zbrisati sve s lica Zemlje. Ni ne javih ti se na povratku jer je otvrdnulo bilo srce moje, a tvoji su me pogledi prelijetali kao Palunkove riječi toga jutra. Nikad te nisam upitao što mi nisi dospjela reći, ali sad kad se more razbjesnilo i kad možda završim i na njegovu dnu, sav se teret koji me pritiskao otpustio, usne se razvukoše u osmijeh te mjehurićima dozivahu tvoje ime i razdoblje u kojemu moje priče ne bijahu tužne.

Tonuh polako, ali sigurno i ne ćutjeh straha jer i tako ne marih za Sud svita. Odavna su se bili srušili svi moji svjetovi, pa mi se urušavanje i ovoga posljednjeg činjaše posve naravnim, zadnjim činom jednoga života obilježena besmisлом. Iščeknuće mi se negdje u tami murave bez grobnoga mjesta, bez svjedoka i posljednjih riječi doimalo najdostojanstvenijim jer bijedan je život u kojemu posljednje dane (a njih brojim još od davnajšnjega otvrdnuća) provodiš daleko od bliskoga lica zatočen vlastitim mislima u vlastitu umu. Stoga se pustih i pred očima mi se odigravaše prizori iz tihane luke u danima bezbrižja te pred očima prolaziše draga lica onih koje iznevjerih i od kojih se nikad ne oprostih kako hotjeh i kako bijahu zaslužili. Osjetih kako mi se čelo žari te kako se potim i ovdje duboko. Zajecah kako dugo nisam jer sam se gradio štitom grizodušja ne dopuštajući nijednoj lijepoj misli da mi probije oklop. Okretah se poput kosmeja ranjena ostima i ispuštah zvukove koji domamiše pliskavice sa željom da me utješe, da me napokon odriješe (A kolike li sam odriješio i koliko li se tuđe boli razlilo mojim bićem?) i da mi zaliječe žive rane. Dok tako propadah u dubinu, učinilo mi se da na dnu ugledah ljudsko biće. Zagledah se u krhku ženu te joj s usana pročitah kako doziva: „Svebore...“ Dok još imah daha, pokušah joj se približiti, no ona kao da bi se izmaknula svaki put kad bih joj se približio. U trenutku kad joj napokon pridoh, uzrijev sidro te se prihvatih za užu. Netko ga s broda počeo povlačiti, ponudih ruku krhkoj ženici, no ona samo nestade. Brzo me izvukoše Grdan i Bratohna. Upitah ih jesu li vidjeli obris na morskome dnu, a oni me usmjeriše da pogledam na površinu morsku na kojoj su mjehurići oblikovali ime Svebor. Neverin se smirio, more bijaše kao ulje. Upitah se li sve to predznak da će barem nečije priče na ovoj lađi, koja se klata bez cilja i smisla, prestati biti tužne.

Imena smo rijetko spominjali. Ne zato što nam bijahu mrska, nego da nam netko ne omete itinerar mizantropije. Bliska nam bijahu ta imena, puna nam njih bijahu usta jer u njima ćutjesmo uznositost i starinu. Bijahu poput tamošnjih crkava većih

od naših, čiji se zvonici jače bijele, čiji zvon odjekuje sve do one strane mora i koje su prepune slika i kipova domaćih majstora ili majstora s dalekih mora. Dok nam naši kraji bijahu zavičaji rođenjem, ovaj nam posta zavičajem izborom i kad bismo pristali na Marinića ponti, odmah bismo pohitali k Svetomu Lovreču: Mikula da se izgubi u zagrljaju djeve, Paskoje da se naužije ribanja, a Platihljeb da poteče skalinadom sličnom onoj iz koje je onomad zbjegao jer svi mi bježasmo da bismo pronašli ono od čega pobjegosmo. „Nemirni duše“, zborahu mi glasovi blizi, a daleki jer kad god bih prošao Plavdu, nikad se ne bih zaustavio prije Veriga (Nijesmo li svi mi u duši robovi? Navika, želja, života...) jer su valjda i mene vezali ti lanci. „Ako će igdje tijekom ovoga sumornog dana izbiti sunce, jedina će zraka obasjati Perast“, govoraše mi glasom velike trešnje stari pomorac. „Perast oduzme svaku zraku Stolivu, pa dok njegovi zvonici sjaje, naši se ljeskaju na mjesecini. Nije lako živjeti u hladu pored peraškoga sunca“, kao da me je odgovarao od daljnjega pohoda vidjevši da me privlači vlažni mračak. „Ako nema tame, ni svjetlost nije toliko jarka“, odvratah mu u mislima dok iza škura i iz predvorja se iskrsavahu znatiželjne glave. „Mi smo ovdje čuvari“, prozbori mi jedan koji se osmjelio izići iz hlada masline. „Kad nas ovdje ne bude, zborit će da su nam crkve u crvenicu propale“, poput zloguka će proroka dok je brzo zamicao u palac ostavivši me sama sa stolivskom hapom i zrakom sunca koja se od Svetoga Nikole odbila do kupole Gospe od Škrpjela. Pođoh dalje lukobranom zavičaja i pristrankom melankolije te zapojih jednu dragu staru pjesmu. Iza zavoja je prihvatiše, čučeci na obali, dva dobra duha zemlje dok je znatiželjna mladost izvirivala iz paprati poput gušterica. Nigdje ne oćutjeh toliko težine u glasu ni dubine u toj pjesmi kao u tome kraju u kojemu se zajedničko ime teško prelijeva preko usta, ali kad se napokon prolomi, kao da nam iz dubine duše iziđe sva težina, svi neokajani grijesi, sve crne slutnje i neizrečene misli, a srce se sjeti vječnih ljubavi i ljupkih mjesta. „Ja sam vaš“, rekoh osmijehom, a ne riječima dok su dva glasa rogoborila o onima koji ne grizu masline, ne liznu ni ribu slanu ni artičok ispržen u ulju. Te slike vazda nosim sobom i sad dok mi život visi o koncu i dok nas pobješnjelo more kovitla, a s pučine nazirem tek slabašnu luč iz ćelije ratačkoga redovnika. Tad poželim da me barem još jednom sebi privuku Verige, da me u vlažnome mračku pod maslinom ogrije pogled na sunčani Perast i da anđelima odem nošen s glavom prema moru.

Liječismo se svakodnevicom te neprestanim ponavljanjem pokreta i radnja koji bi nas iscrpljivali do krajnosti. U tome pronalazasmo reda: znadosmo točno kad ćemo i kome baciti uže te koliko nam i za kakva vremena treba zaveslaja do pristana. Sebi ne prispodobismo ipak da i naše snage imaju konca, da i naša razdražljivost ima vrelo i uzrok te da podižući glas na Tripa na Markovu rtu, ne vičemo na njega (jer nije ulovio cimu), nego da su nas upravo tu u kraju dostigle naše boli, da nam udaraju u sljepoočice poput vala koji smo stvorili sami, a sad nam se vraća odbijen od kopna. Znadosmo da on nije kriv, no nikad mu se ne ispričasmo iako se pitasmo jesmo li i mi među onima koji su mu naborali čelo u ovome mjestu u kojemu kao da je netko

zgužvao kopno i podignuo brane kako podivljalo more ne bi, kao u davne dane potopa, potopilo i nas koji njime plovimo i one iza visova koji ga motre, boje ga se i nikad neće njime ploviti, koji ga gotovo dodiruju, ali ne znaju što bi s njim čak i kad ih nevolja ili znatizelja približe njemu. Ne mogosmo odgovoriti ni sebi ni drugima zašto nam lijepe riječi ili isprike teško prelaze preko usta, jesmo li se onečovječili na pustu moru ili je nepovjerljivost rasla zbog odsuća bliska lica, što je trebalo zatomiti da bi se preživjelo. Ipak, u noći kad bi se sve utišalo i kad bismo u misli prizvali neki davni prizor ili pjesmu koja bi nas podsjetila na razdoblja prije svih tih naših potopa, jecali bismo skriveni od tuđih pogleda od srama pred svojim čuvstvima i iskali od Svevišnjega da nam olakša dušu kao što raščarava nebo kad nam se pričini da će se zavazda zamračiti more te da učini nešto kako nam priče, čijom postajasma jedinom publikom (A čemu priča koju nitko ne sluša?), prestanu biti tužne.

Voljeli smo jutra u kojima bi nas budila toplina Sunčevih zraka. Ona bi nam širila ramena, milovala iscrpljene mišice i podsjećala nas na buđenja uza bliska lica kad bi nam blizina mamila osmijehe, a dodir liječio sve boli, kad bi nas obuzela slatka lijenost, kad bismo se poput raže širili po postelji te poput pauna gizdali dočim bismo se napokon nagnali da ustanemo. U tome polusnu i pramac nam je bio posteljom, a užad koju smo doticali poput najdražih ruku. Kako bismo se pomicali, trak bi nam se sunčani šetao po tijelu izazivajući ugodu gdje god bi nas dotaknuo. Nevoljko smo otvarali oči da vlastite fatamorgane ne pretvorimo u izmaglice. Bojasma se vlastitih misli kako nas ne bi vratile u naše poluzivote. Kad bismo se i uspjeli izbaviti od sebe, krhkoću bi ljeposti sunčana jutra prekinuo glas staroga kapetana Dživa. Katkad bi nam u čas rasplinuo dozvane slike iz prijašnjih života, a katkad bi nam prekinuo uzdah razočarenja zbog zloslutnih misli koje su se rojile čim bi omama popustila. U obama bismo se slučajevima nevoljko podizali, usmjerili prema svakodnevnim poslovima, duboko uzdahnuli i pitali se jesmo li i gdje smo, ako smo, pogriješili, a kad bi kapetan Dživo uočio našu rastresenost, dubokim bi se glasom izderao kako bi iz nas izbio misao o pričama koje nikako da prestanu biti tužne, pričama s kojima već dugo živimo, a za koje njega ne bje briga jer se i s njima i bez njih ploviti mora.

Ne htjedosmo povratiti moć samospoznanja jer nas je slabila i jer nam je gorčila suživot s nemirom podsjećajući nas na stare priče i budeći nam lažne nade. Poniranje bi nas u vlastiti bitak rastužilo kad već odavna izgubismo sve bitke sa samima sobom te bi svaki podsjetnik na izgubljene ratove značio još jedan poraz, trostruko bolan jerbo je odrazom prošlosti koja je postala sadašnjošću i prijeti da nam postane budućnošću. Naučismo se živjeti u tome stalnu nemiru u kojemu nas je raščinjavalu i mnoštvo i samoća, a svaki bi nas otklon od te nepostojane ravnoteže vraćao u ponore vlastite duše i remetio teško stečeni potkupljeni mir. (A tko li nam jamči da ova lađa kojom brodimo neće potonuti te da nas mogući brodolom neće vrati-

ti u zavičaje svih naših životnih brodoloma?) Ne mogosmo stoga živjeti životom ribara, ratara, stočara ili velmoža koje putem susretasmo iako nam oni danomice nuđahu vlastite izbore kao jedine moguće. Njima život bijaše borba, a mi, kad već pobjegosmo od vlastitih brodoloma, živjesmo od zraka Sunca ili prizora, i to sami, neometeni težinom svakodnevice prosječna života, ali ni vlastite tuge ne dijelismo ni s kim drugim znajući da nitko ne zaslužuje nositi naše breme. Bojasma se stoga za ograničenost plovnoga puta našega broda više negoli za vlastitu kožu da nas brodom ponovno ne izbaci na kopno i ne izloži tugama životâ s kojima je većina znala živjeti, a koje bi nas umorile brže od kuge jer su naša tijela bila sazdana tako da mogu pregrmjati sve nevere, ali biće bijaše slabo i osuđeno na život bez bliskoga lica jer samo u osami mogosmo prebroditi priče iz prošlih i usporednih života koje nikako da prestanu biti tužne.

Lijepo bi nas riječi katkad topile, a blizak dodir topio led kojim smo se okovali kako bismo sebi predočili da je ovo putovanje nužno i da bez njega ne bismo preživjeli. Ipak, u tim bismo trenucima slabosti dopustili da nas ponese želja za prosječnim životom i prožme lakoća tuđe svakodnevice jer iako izabراسmo život pod staklenim zvonom, njegova nas oporost umaraše, bijasmo željni zagrljaja od mora pomodrjele djece i topline vlastita doma. No, ako bi nas prve riječi i prvi dani zaveli te nagnali da pomislimo kako smo napokon pronašli mir, prvi bi nas nesporazum ponovno zatvorio, odmaknuo od takvih misli i želja te nas vratio u naše oklope koje jedva nosismo, ali nas je štitio jer nam je omogućivao da i dok se utapamo vidimo trak sunčani s morskoga dna za koji smo zakovani poput periske. Jedino je što se pitasmo bilo kako li će nas vidjeti ljudi ovozemaljski kad nas ne bude, kad ostane samo taj oklop zabijen među stijenama i hoće li ikad ikoga zanimati što li se u njemu nalazilo i kakve li priče on skriva te hoćemo li biti sretniji u velikome ništavilu (za koje bismo samo da bude plavo) kad sve naše priče utihnu i možda napokon prestanu biti tužne.

Umarahu nas dani potmule tuge kad nas je oštrina juga i ljudi tukla do golih kostiju, kad nismo znali oblijeva li nas znoj ili smo još mokri od borbe s pobješnjelim morem. Budili bismo se tijekom noći izmoreni licima onih zbog kojih se nalazimo na ovoj lađi, ljudi koje smo iznevjerili, učinili ih nesretnima i sunovratili ih s njihova prosječena puta. Katkad bismo se zapitali kakvi bi im bili životi da se s našima nisu ukrižali i bi li išta bilo drukčije da smo ih susreli u kojemu drugom trenutku. Zapekla bi nas ta pomisao i samo nam dodatno potvrdila ono već znano – da na ovoj lađi ne štitimo samo sebe od svijeta, nego i svijet od sebe, od naših želja koje se promiseću u tuđe boli i naših nada koje u drugih pobuđuju beznade. Postali bismo tad svjesni da izborom samoće štitimo svijet od polusvijeta jer kad se njihovi stanovnici dotaknu, međusobno se nište. Stoga je svijet jedino bilo moguće promatrati sa sigurne

udaljenosti da se zadovolji znatiželja i kako bi se mogao zamisliti usporedan život u kojemu bismo se za zimskih sutona grijali toplinom bliskih lica, u kojemu bi nas pred kućom dočekivalo jedno malo i krhko biće kojemu bi bio podređen svaki naš postupak, a besane bismo noći kratili pripovijedajući na uzglavlju priče koje više ne bi bile tužne. Ili možda bi, ali bi nam tada bilo svejedno jer nas tuđi pogledi ne bi boljeli i tuđe riječi ne bi pekle.

Na lađi je za popodnevną počinka svatko sjedio u svojemą kutu. Platihljeb je djelao figure i novu lulu staroga kapetana, Paskoje je stoti put krpao istu mrežu koja više ne bi zadržala ni puža, a Grdan se verao na jarbol mjereći visinu zvonika. Ja sam uglavnom bacao oblutke i rastjerivao Paskoju neulovljenu ribu dok me ne bi otjerao psovka. U tim bi trenucima, dok smo se još oporavljali od napora svakodnevice, grč popustio jer bi umor misli nakratko rasuo. Nastojasmo uživati u hipu znajući da će nam se tmasti oblaci pod kapu vratiti čim se tijelo oporavi jer pekle su nas naše riječi izgovorene u srdžbi i tuđe koje su nas navodile na sumnju i preispitivanje svega u što vjerovalasmo i za što dotad živjesmo. Stoga bih počesto odvezao Gracijin čun, oplovio rt i zaplovio smjerom lažnih nada, prema kući triju sestara, sad već ostarjelih i iznurenih samoćom, koje bi mi mahnule s tarace misleći valjda da sam Jerko. Pitao bih i sebe i njih je li lakše živjeti sam u neostvarivu iščekivanju negdašnje ljubavi ili u okrutnoj stvarnosti s nekoć bliskim licem. Pustio bih čun da ga nose struje tražeći i za se i za sestre odgovor od bogova mora, a more bi me vazda nosilo žalu da legnem na lažinu i sklopim oči napokon ugrijan zubatim Suncem te motrim Svebora kako roni i brbata, muti more sve dok se ne iscrpi, dok ne legne do mene i trskom u žalo ne ispiše jedno staro i meni nepoznato ime. Tad bi se i more najednom umirilo, ploče grobova podignule kao umorni kapci iza besane noći, jedna bi od sestara ustala da užegne svijeću lelujave luči, sve bi se priče svijeta prekinule, a pripovjedači utihnuli dok Svebora ne bih polegnuo uza madire. Gledao bih ga iscrpljena, ali nasmiješena u nekome svijetu u kojemu su bozi otrli svaku suzu s njegovih očiju i u kojemu njegove priče više nisu tužne.

Tek na žalu otpustili bi nas naši bjesovi, naše sjene od kojih se nijesmo umjeli odvojiti bježeći od sebe i od svega onoga u što mnismo da smo se prometnuli. Pitasmo se tko može uistinu spoznati sebe kad se u zrcalu vidimo izobličeno, blago, ali ipak izobličeno, i kad se naš odraz u moru, kao našoj sjeni, mreška i za utihe ovdje u zaljevu. I kad je plavi stvor nepomičan poput ulja u luminu, naši vlasi u njegovu odrazu trepere poput plamička na slabašnu stijenju. Zabavljala nas je ta slika treperavih nas, rijetka slika naše krhkosti koju skrivasmo iza oštirih brada i mrkih pogleda kojima smo od nas i čakale tjeroali, ali nekoć nijesmo bliska lica, koja su svojim nutarnjim okom ponirala u našu nutrinu kroz gvozden oklop grubih lica poput pramaljetnih sunčanih zraka i koja bi nas ogoljela koliko i drvo spoznanja

prve prognanike iz grada Edena. Umivali bismo se i smijali vlastitu liku koji smo tijekom svih ovih godina besciljna plova izgradili, a koje bi more i naše misli vratili u prvotni oblik kao dijete koje rukom prebriše obris koji je štapom utisnuo u pijesak. „Dođite k meni, o vi umorni i opterećeni!“, kao da nas je dozivao umilan glas staroga proroka, no previše nam srce bješe otvrdnulo da bismo kleknuli na žalo i raširili ruke na pozdrav Spasitelju. Oholo se smijismo vlastitu odrazu sve dok sa sebe ne bismo otresli sladak jaram svakodnevice i dok nas ne bi stegnuli novostećeni lanci. Tad bismo umorni potopili glave negdje na Verigama i molili anđele da nas odvedu na mjesto na kojemu vlaga snova ne opterećuje pluća i ne soli rane, na spokojišta na kojima naše priče prestaju biti tužne i nikom ispričovjedu.

Naša bi obličja treperila od cvokotanja na cibrini dok bi nam se odrazi caklili u modrini utiha mora. U odrazu bismo se doimali poput gorostasa koji drže nebo da ne upadne u more, a naše glave poput zaobljenih gora koje optočivahu obale. Svojim bismo obrisima istjerivali ribe iz murave kao što mrkim pogledima udaljavamo od sebe svako lice koje bi nam se odveć približilo i koje bi prozrelo našu krhkost. Namjericima s obale ubijismo svaku znatiželju posvemašnjim zanemarivanjem njihove nazočnosti i predanošću poslovima na ovoj lađi koja je nekoć plovila, a sad je sve češće usidrena na pola puta između Carstva svjetla (*Slava Perastu!*) i Carstva sjena (*Ne mogu zaboraviti plavet pred Stolivom!*). Pogled su nam jedan čas privlačili gizdavi sulari i svjetlucavi zvonici, a drugi potamnjeni kamen s palaca koji kao da je svoju mast otpustio kako bi istaknuo modrinu mora i svjetlinu grada na umoru. Istodobno bi nas struje okretale pa bismo u jednome hipu bili na svjetlu, a u drugome u sjeni. Smijali bismo se ulovljeni u vrtijeljku dok nam pogled ne bi odlutao k Verigama zatočenim u hapi u koje bi uplovljavao jedrenjak kojemu bi prvo pramac, pa jedan po jedan jarbol te na koncu krma iščezavali. Pitismo se brišu li se u izmaglici svi grijesi, rastapaju li se sve boli i lakša li se u njoj duša. Ne otplivasmo u nju nikad da ne razrušimo obrise toga trećeg svijeta i da ne uništimo jedino nadohvatno utočište i njegove nevidljive gradove sa šezdeset srebrnih kupola, mjedenim kipovima bogova, ulicama popločanim kositrom, kazalištem od kristala i zlatnim kokotom što kukuriječe iznad kaštila te s mišlju da zapravo ni sami ne želimo da naše priče prestanu biti tužne dok se klatimo rubom jave i sna.

BORIS NJAVRO

Kopun

Prve zrake sunca probijale su se između krošnji starih hrastova prema prostranoj livadi smještenoj između dva brežuljka. Penjući se u visine, sunce je pomalo obasjavalo cijelu livadu, svaki tren sve više. Iz nekog svog skloništa, grma ili nečega takvog, kao i svako jutro, s prvim suncem izašao bi i on na livadu, lagano bi šetao, dostojanstveno, čvrsto i moćno, kao glumac na sceni, kao neki princ iz bajke, kao neki ljubavnik, nešto bi čeprkao po zemlji i travi, češće bi dizao glavu i gledao naokolo. Ponosno, oprezno i stalno. Nije dopuštao da mu jutarnja glad ugrozi život. Bilo je u njemu i straha i opreza, ali i ponosa, u hodu, u držanju, u pogledu. Svaka nova zraka sunca osvijetlila bi mu tijelo, prelazeći preko njega, otkrivajući svu ljepotu raznih boja, bacajući odsjaj nama koji smo ga gledali skriveni na brežuljcima u stijenama na našim stranama livade, u nekom žbunu ili rovu. Velika krijesta crvene boje, kao kruna na glavi mu, otkrivala je njegove ponosne godine. Oči, velike i živahne, stalno su mu bile na oprezu, a kljun snažan, žut i dug kao rog. Na tom jutarnjem suncu bio je prelijep. U svom ponosnom hodu, nakon nekoliko minuta zastao bi, uzdigao se, zamahao krilima i glasno zakukurikao. Odzvanjao je taj njegov zov naokolo po tim pustim šumama i po toj livadi koja je svako jutro pripadala samo njemu. Kukuriknuo bi još nekoliko puta, sam, pozivajući valjda nekoga svoga, ali osim nas, i njih s druge strane, nikoga više tu nije bilo. Samo nas je tako budio svakog jutra.

– Jebem li mu majku! Hoće li ga konačno netko zaklat! – redovito bi uzviknuo netko od nas probuđen iz noćnog sna.

– Daj kolji to, majku li mu jebem! – čulo bi se s druge strane, ni stotinjak metara od nas.

– Di ćeš ovako lipu beštiju klat! Ma vidi kako je šesan, ulipša mi dan svako jutro! – smirivao bi nas Stipe.

– Ujo, jebo ti on mater, da prostiš! – rekao bi netko s druge strane.

– A di će moju? Tvoja bi se usrećila s ovakim lipotanom! – smirivao bi Stipe i one s druge strane.

Tako je započelo svako jutro. Kad bi on zakukurikao budeći nas lagano za novi dan, već cijeli tjedan. Zatekli smo ga nasred livade kad smo nas šestorica preuzeli smjenu prije šest dana. Prijašnja ekipa nam je sve pojasnila. „Mi smo tu, tu su vam dva položaja, po dvojica ih držite osam sati i tako na smjene, spavate tu i tu, hrana vam je tu, municija tu. S druge strane, ni stotinjak metara od nas, na onom brežuljku iza ove livade, ondje su Čete. Njih je manje, samo četvorica, nemaju ni ljudi ni mu-

nicije ni hrane. A ni volje! Ne puca se, strogo je zabranjeno, primirje traje, je l'? I drž' te se toga. Nema potrebe za glupiranjem. Ni njima se više ne da. Stalno nešto dobacuju, pričaju, zovu nas, htjeli bi se družiti, voljeli bi s nama i na piće, kažu nam ajmo se nać' nasred ove livade, u međuzoni, al' evo mi nismo, ne znači da vi nećete! Svejedno, Ma isto se pazite, jes' da je primirje i da je svakome pun kurac svega, al' – rat još traje! Jebo ti to!“ ukratko smjenu nam je u ime njih šest dosadašnjih predao šef im Drago.

Pitali smo ih: „A što ćemo s tim kopunom?“, pijevcem koji je baš to jutro kad smo se mijenjali lagano šetao livadom, između naših i njihovih položaja, između dva brežuljka. Oni su nas pitali: „Što vam je to kopun?“ Stipe im je odgovorio pitanjem i pojašnjenjem: „Ma može i kapun, može i kokot, može i pivac? Šta je s njim?“ Objasnili su nam da je tu već... četiri dana. Pojavio se odjednom niotkud. I tu je. I što je važnije, ne zna se čiji je, naš ili njihov. Tu blizu je neko selo, izmiješano. U dane granatiranja naši su pobjegli na našu stranu, a njihovi na njihovu. Sad je prazno, napušteno i porušeno. „Valjda je taj pivac, kop... kako ga vi ono zovete, sve preživio i ostao sam i evo ga sad ovdje, vrti se između dvije crte, dođe ponekad k nama, ponekad k njima, damo mu malo kruha, vode. Vidim daju mu i oni, zovu ga, „vabe ga“, kako oni s druge strane kažu. Pravo ću vam reć', nije ni naš ni njihov. Nama je djelovao kao ovi „unproforci“, kao da je on tu da drži mir među nama, da ne narušimo primirje. Budi nas malo ujutro, malo popodne, kukuriče, al'... jebi ga, rat je, jes' da je primirje, al'... neka ga! Drži nas budnim i čini nam ovaj život normalnijim. Majke mi...“, rekao nam je Drago.

I tako smo preuzeli smjenu, nas šest na sedam dana. I preuzeli pijevca, kokota, kopuna, kapuna, pivca, pjetlića. Svaki od nas šest imao je neki naziv za njega. A i dolazili smo sa šest strana svijeta oko nas. Rat nas je upoznao i zbližio. A i pijevac. Svako jutro, svaki dan. Postao je naša navika, način da nam dani i sati prođu brže. Gledali smo ga, divili se njegovom dostojanstvu, ljepoti njegova perja, posebno kad bi ga sunce obasjavalo. Širio bi krila, protezao ih otkrivajući nam sve svoje skrivene boje, kao da je znao da ga gledamo. I dolazio bi k nama, redovito u neke jutarnje sate, za vrijeme kave i marende, čeprkao nam zemlju između čizama, obilazio nas, čak se i ljutio na nas, krijesta bi mu se opako zatresla kad bi ga netko pokušao do-dirnuti. Nije se dao nikome dirati. A naljutio bi on nas kad bi preko livade prešao na drugu stranu, k njima, pa ga ne bi bilo za vidjeti nekoliko sati.

– Govno jedno, prodana dušo! – derao bi se i zvao ga Đuro, koji bi nam tumačio da pijevac zna bit jako opasan, ali i jako pitom.

– Jebi ga Ujo, draži mu ljeb od vašeg kruha! – odgovarali bi mu oni s druge strane.

Ljutili bi se na njega i oni kad bi se duže zadržao kod nas. I tako, malo nama, malo njima, prolazili su nam dani naše smjene zabavom oko toga našeg nesuđenog, čudnog i odvažnog mezimca. Noći su prolazile sporije, samo neki zlokobni muk. Samo mrak oko nas i neka neobjašnjiva tišina. Kao da su i noćne ptice znale da je rat, pa se

ni u te dane i noći primirja, kad se ni metka nije opalilo, nisu imale namjere vraćati u šume oko nas. Naši iz smjene pokušavali su ostati budni, kao i oni s druge strane, premda smo znali da svi i te kako spavamo. Noću nije bilo dobacivanja, upadica, a ni našeg pijevca. Ujutro, uz kavu, kad bi se budio dan, a s njim i mi i naš mezimac, netko od nas, dok smo čekali da se konačno pojavi i izađe iz svoga skloništa, znao je dobacit da smo se bojali da li ga je „ćopila“ lisica, ili nešto drugo. Pitali smo se i nisu li ga oni s druge strane zaklali za ručak. A onda bi se on lagano svečano pojavio, dostojanstveno prošetao livadom i uvjerio nas da će nam i taj dan proći uz njega, mirno i tiho, uz poneko njegovo kukurikanje.

– Šta je Uje! Niste ga noćas zaklali? – razbudio bi nas glas s druge strane kad bi se naš mezimac konačno pojavio na livadi.

– Će ste, Ćete! A mi mislili vi ga noćas zaklali te se konačno najeli! – dobacio bi im Đuro. On nikad nije imao mira u prepirkama s njima. Bio je nešto kao naš glasnogovornik.

Naša dobacivanja prelazila bi preko njega na livadi, s brežuljka na brežuljak, s čuke na čuku, dok bi on gordo šetao između nas. Tog jutra, našeg zadnjeg dana u smjeni, i nije bio baš raspoložen. Čak nije ni kukurikao. Valjda je shvatio da nema kome, jer osim njega na tom širokom području nije imao rodbine, ni neke kokoši, ni nekog pijevca njemu slična. Očigledno je konačno i on shvatio da je ostao sam u tom našem ratnom ludilu.

– Uje! Ovo je nama zadnji dan, idemo ujutro svojim kućama. Kad smo već kod jela, a da se mi zajedno najedemo za pozdrav? – prekinula je jutarnju tišinu upadica s druge strane.

Pogledali smo se ispijajući jutarnju kavu. Ujutro je trebao doći Drago s ekipom. Sedam dana su se odmarali, sad je red na nas. Pomalo u šutnji, tek s kojom riječi zaključujemo da nas oni s druge strane nisu niti jednom zvali na zajedničko druženje, „na neko piće“ kako nas je Drago upozorio. Ovo je zapravo njihov prvi izravan poziv na nešto tome slično. Gledamo se i šutimo. Naravno, Đuro nema mira...

– A kako bi ti to, Ćeto, da se zajedno najedemo?

– Pa evo, svaki dan nam se ovaj kokotan nudi ko na pladnju. Bolje mi nego oni poslije nas. Šta ćemo im ga ostavljat! Ajmo ga zaklat i pojes', tu na sred livade, da se upoznamo i ko ljudi pozdravimo. Nismo zla niko nikome uradili, šta da se po zlu pamtimo!- nakon minutu, dvije dobismo odgovor.

Nastade tišina s obje strane. Duga tišina. Ispijajući jutarnju kavu, počeli smo između sebe govoriti tiše, da nas ovi s druge strane ne čuju. Stipe je bio ljut, pitao nas je kako to da su ga nazvali, „kokotan“, i dodao: „Ćete ostaju Ćete. Samo bi klali,

a di ćeš ovaku lipu beštiju zaklat?“ Đuro je bio konkretniji: „Dobro je reko, bolje mi, nego oni poslije nas!“ tvrdeći da će našeg „lipog pivca“ ionako ovi koji dođu zaklat i pojesti. Antiša, koji nije ni tri progovorio tih šest dana, bio je na Đurovoj strani. „Pun mi je kurac ovih konzervi, nisan se posro ima pet dana. Što sam iz doma ponio to sam ovdje i ostavio. Ajmo mi njega ispeć!“ Nastala je cijela diskusija na našoj strani. Treba ga uhvatit, a to nije lako, zaklati, očerupati, naložit vatru da se ne vidi na daleko. Zvat će nas odmah ovi iz „Komande“ i pitat što to gori. K tome, treba i one s druge strane zvati, dogovorit se što tko donosi, što je kome ostalo od smjene da se počastimo. Kad su već takvo nešto prvi predložili. Šef naše smjene, Ivo, koji inače nije puno pametovao i sve što je rekao bilo je kratko i svima jasno, mudro i bez viška riječi, prekinuo je sve te prijedloge rekavši nam da to i nije loša ideja, kad čusmo s druge strane...

– Alo Uje! Ko će da ga fata i kolje? Mi ili vi?

– OK. Može! Ajd’ da se nađemo na pola puta, na livadi pored pijevca, može?-odgovorio im je Ivo na prvu, ustavši da ga vide i nastavio – Jedan vaš, jedan naš, bez zajebavanja, da sve dogovorimo!

– Može Ujo, Bog ti dao zdravlja. Evo ide naš dole!

Nakon te Ibove odlučne izjave, svi smo zašutjeli. Tišinu je prekinuo Đuro: „Ja ti dole ne idem!“ Ubacio se Stipe: „Vi niste normalni, s Četama će te klat ovu lipu beštiju!“ Onda je progovorio i Luka koji je sve te dane samo šutio i ispunjavao križaljke. „Aj ne seri, Stipe, ljude se kolje i ubija, a ti bi ovu beštiju čuva i gleda! Daj da se na kraju ko’ ljudi najedemo i idemo doma! Nosi ženi doma te konzerve ko ratni plijen, pun mi ih je...!“ I išlo bi to udugo da nije sve opet prekinuo Ivo: „Ja idem dole! Sam. A vi se ovdje ne zajebaj’ te. Svi s puškama, otkočenim, pratite svaki moj pokret. Valjda će sve proć’ u redu, al’ ako počne sranje, pucajte na sve strane, nemojte baš po meni, nisam vam ništa loše uradio ovih dana!“ Svi smo opet zašutjeli, a Ivo je, prvi put otkad smo ovdje na smjeni, zvao one s druge strane.

– Alo Čete! Ajmo, evo ja sam ovdje glavni, silazim dole. Ajmo s vaše strane jedan, vaš glavni, na dogovor oko svega! Bez oružja. Bez bombi. I nema zajebavanja! Može?

– To Ujo! Evo me, dolazim, ja sam kao glavni. Jebi ga, mora neko bit budala. Dolazim, nema zajebavanja, ajd’ da koljemo i jedemo, da se upoznamo i bez nišana! – čulo se s druge strane, radosno, kao da su i te kako čekali naš poziv.

S naše strane opet je nastala tišina. S njihove se čuo neki žamor. Kao da su se radovali. Nismo imali pojma koliko ih je s druge strane, ni tko su ni kakvi su. Ivo je skinuo opasač, s njim i pištolj. On ga je jedini imao među nama. Valjda je i to bio neki znak da je upravo on naš šef, glavni. Bez ičega je krenuo uz pozdrav nama i još jednu zapovijed: „Ako vam se dobro jede, sad je fakat vrijeme i ne zajebaj’ te!“

Ivo je bio dobar lik. Od prvog dana se obukao, obišao puno položaja, jednom ga je i ranilo, ali iz bolnice se vratio već treći dan. Imao je ratnih zasluga i svašta prošao, tako da smo mu se svi klanjali zbog toga. Prije rata imao je neku agenciju, iznajmljivao auta, kombije, imao vodiče, turizam, love, mogao je s prvom granatom pobjeći iz Grada, ali ostao je. Nitko mu nije imao što reći, osim poštivati ga. Tako je ispalo i sada. Nikoga nije slao, pošao je sam obaviti to što smo zapravo svi željeli. Osim Stipe. Jebi ga, ostao je u manjini. Krenuo je Ivo dolje, niz kamenjar našeg brežuljka, polako, skačući s kamena na kamen. Vidjeli smo kako iz šume preko puta nas, s drugog brežuljka, netko silazi na livadu. A ondje, na livadi, čekao ih je pijevac, naš kopun. Dizao je glavu, kokotao nervozno na njih dvojicu koja su, s dvije strane svijeta, prilazili na njegovu livadu na koju osim njega danima nitko nije sišao. Sunce je obasjavalo sve boje njegova perja. Dizao je glavu, gledao malo tamo, malo ovamo, bio je nervozan, kao da je slutio da mu se ne piše dobro.

Nas pet ostali smo gore, skriveni iza kamenih stijena, u nekom čudnom strahu s otkočenim puškama. Nekako po sredini livade sreli su se Ivo i jedan njihov. Istina, naš Ivo je prešao korak više i bio im je bliže, što je Đuro tiho prokomentirao: „Vidi koliko im se približio, majke mi roknut će ga!“ a Antiša mu je smjesta odgovorio: „Oće kurac! Ljudi su gladni, hoće se samo najes’!“

Rukovali su se. Nama se učinilo kako ga je ovaj htio i poljubiti, ali Ivo se nije dao. I nešto su govorili, nije se čulo što, smijali se pomalo, to se čulo, uskoro se rukovaše, onaj njihov ga je htio zagrliti, ali Ivo se samo nasmijao, okrenuo i vraćao se k nama. Pijevac ih je gledao s nekoliko metara udaljenosti, samo je prijeteći zakodakao kad su ga oba sa smiješkom pogledali.

– Dakle, ekipa, ovako! Silazimo dole na livadu. I oni. Nema frke! – počeo je Ivo čim se popeo do nas. Mi smo naokolo samo šutjeli. Samo je Stipe stajao malo sa strane. Ivo je nastavio – Njih su samo trojica, četvrti je otišao rano jutros nekim autom po pivu, sad će se vratit. Mislim da su oni već planirali uhvatit i ispeć pijevca. Onaj njihov, Đuro se zove, jebi ga, Đuro, ko i ti, glavni smjene, ko i ja, kune mi se da su htjeli i nas zvati kad sve srede. Kaže mi „na mezu“ za oproštaj. Drago im je što smo se oko njihova plana ujedinili! Pazi to. Sad im je, kaže mi, lakše i neće bit problema. Onaj njihov donijet će gajbu piva. Pitali su koju volimo, ja im...

– Jesi im reko „Nikšićku“? Nisam je pio ima... – uletio je naš Đuro.

– A valjda samo tu imaju jer su mi baš nju spomenuli, dragi moj Đuro! Dakle, dalje... oni više nemaju ništa, tri, četiri konzerve su im ostale, ni kutija cigara. E da, onaj njihov će uz pivu donijeti i koju štrucu hljeba...

– Kruha valjda, Ivo! – upade mu Luka.

– Dobro... kruha. Reko sam im da mi imamo konzervu krastavaca i cikle i da ćemo sve to ponijet dole. Al' ima jedan problem!

– Šta je sad? – Đuro će na prvu.

– E... kunu mi se da niko od njih nikad nije kokoš zaklao!

– Molim! – opet upada Đuro.

– Eto tako mi onaj reče. Žene im kolju kokoši. Ni on, ni nitko od njih nije nikad zaklao ništa.

– Ma nisu kurac moj! – Luko će, na što Đuro ustade nervozan.

– Tako je, kako je! Ovaj me moli da netko od nas zakolje pijevca.

– Pa kako su ga onda htjeli ubit i pojes'! – Đuro će.

– Valjda metak u čelo, to ide brže! – Luka će.

– Pa bi tek tada nastala frka. Kad bi naši dole čuli metak, prekinuli bi primirje i udarili granatama po nama. Neki jedva čekaju. – uključio se i Antiša.

– Dobro, dobro... – prekinuo ih je Ivo – Đuro, ti si govorio da si imao kokoši, valjda si zaklao neku.

– Jesam, nije problem zaklat... kokoš. Al' ovo je pijevac, velik. Jak. Ima jak kljun, oči za iskopat. Treba ga prvo uhvatit! – Đuro će s nekom dozom straha. U to se čulo s druge strane: Uje, očemo li?

– Dobro momci, ajmo ga prvo uhvatit! Đuro, ajmo nas dva dole. – rekao je Ivo dižući se.

I tako njih dvojica krenuše dolje. Ivo je pri dnu brežuljka, silazeći na livadu, mahao i zvao njihova Đuru. S njihove strane iz šume izađoše njih trojica. Bez pušaka. Mi smo sve to gledali i čvrsto držali puške u rukama. Gledao ih je i pijevac, ali se odmaknuo od njih. Rukovali su se, smijali se. Čak se i naš Đuro smijao, pogledavajući gore prema nama. U jednom trenutku Ivo nas je pozvao da siđemo dolje, a naš Đuro i jedan njihov krenuli su prema pijevcu. Onaj njihov nosio je neku granu, široku s puno lišća. Valjda je znao što ih u lovu čeka. A pijevac je počeo bježati, na sve strane, cik-cak, pravio je budale od njih. Digao je glavu visoko, stalno prijeteci kokodakao, glasno, sve glasnije. Vidjevši da to ne ide kako treba Ivo nam je, čim

smo došli dolje do njih, nakon rukovanja i upoznavanja svih sa svima, rekao da bismo se svi trebali uključiti u akciju lova na pijevca. Od nas jedino je Stipe ostao gore. Rekao nam je da mu je muka od svega i da će on čuvati položaj i biti uz motorolu, ako tko bude zvao. Tako smo nas četvorica s naše i njih dvojica s njihove strane krenuli u širi lov na sve nervoznijeg i opasnijeg pijevca. Jedino su naš Ivo i njihov Đuro to sve gledali sa strane.

– Jebi ga, Ivo, trebat će za ovo metak, nema druge, kako smo mi planirali! – čuli smo njihovog Đuru kako govori našem Ivu.

– Nemoj majke ti! Pola mesa neće valjat. Uхватit će ga nekako, pa vojska je to! – uvjeravao ga je naš Ivo.

– Dobro, onda ajmo, zajedničkim snagama! Momci, svi u lov na zajedničkog neprijatelja, u lov na petlića i za naš zajednički ručak! – bodrio nas je njihov šef Đuro.

– Jebo te petlić! – ljuto će mu Antiša, a ni Luka nije ostao dužan – Ne kaže se tako, već kopun!

– Dobro momci! Kop... tako nekako. Kako je počelo, cijelo kopno ćete obić fatajući ga! – čuo ga je njihov Đuro i nastavio – Ivo, petlića treba natjerat u šumu, tamo ima grmlja, lakše ga je ufatit!

– Stani malo, ima li mina tamo? – oprezno će Ivo.

– Ma kakve mine, pa očerali ste nas u dva sata s bivših položaja. Ko je stigo mine stavljat.

– Jesi siguran? – opet će Ivo oprezno njihovom Đuri.

– Ma garant, gonite ga momci u žbunje, u šumu, lakše ćete ga ufatit!

Sad je već nastala totalna zbrka. S jedne strane nas četiri, s njihove strane njih dva, šest vojnika u zajedničkoj akciji, ali pijevac, naš kopun, njihov petlić, činio je od nas budale. Netko bi mu uspio uhvatiti tek poneko pero, ali on nam je bježao ispod ruka, kroz noge, opasno prijeteći sve više i više. Čak je i skočio na glavu jednom njihovom, „Dobro da mu nije mozak probio!“ bilo je sve što je naš Đuro na to rekao. I onda je odjednom stao, pogledao nas i krenuo već pomalo i umoran u šumu. Na njihovu stranu. Ravno na Simu, kako nam se kasnije predstavio, koji je u jednoj ruci vukao gajbu piva a u drugoj torbu s kruhom. U tren sve je to spustio na tlo i zgrabio pijevca s obje ruke. Čvrsto ga je držao za noge dok se on koprcalo i kljunom ga pokušavao udariti, te je izašao među nas, zadihane i već umorne, na livadu.

– Šta je ovo ljudi! Gotov rat! Mir! O jebo te, nisam to tako očekivao. Petlić nas pomirio! – izgovorio je u jedan mah Simo dolazeći među nas. Obratio se njihovom Đuri – Komandante, šta se ovo dešava?

– Sve po planu, Simo moj! Dobro ti nama u pravi čas dođe. Ljudi, ovo je Simo, evo donio nam je pive i ljeba, to je taj. I ufatio nam petlića. Simo svaka čast. Dakle, Simo, petlić nas je ujedinio, pomirio i udružio u ovoj akciji. Sad idemo sve po planu. Ko će da ga kolje? Ivo, jesi naš' o dobrovoljca?

– Jesam, našeg Đuru, tvog imenjaka. Jes' da je do sad klaao kokoši, a evo sad će i pijeveca.

– Ajde onda imenjače, kolji! Ostali skupljaj suve grane naokolo, treba i vatra da se naloži, voda da uzavri da se pjetlić još jednom okupa. Ajmo momci, veselo... – onako zapovjednički reče nama svima njihov komandant Đuro.

I tako je počela priprema za naš zajednički ručak. Simo nam se hvalio da je piva još hladna, nudeći je svakome: „Ohladite grlo momci!“ Njihov Đuro pitao je našeg Ivu zašto nas je samo pet, gdje je šesti, Ivo mu je objašnjavao da je šesti, naš Stipe, protiv klanja kopuna - pijeveca, i da je naš jedan ipak morao ostati gore zbog svega. Njihov Đuro mu je na to odgovorio kako to znači da smo mi ipak ozbiljna vojska, svakako ozbiljnija od njih. To je naglasio. Mi ostali prikupili smo drva. Jedan njihov zapalio je vatru, a svi smo gledali kako se naš Đuro u ime svih oprašta od našeg ljubimca, prelijepog ponosnog kopuna, kapuna, kokota, pijeveca, kokotana, petlića ili kako smo ga sve zvali ovih dana. Svi smo zasjeli naokolo, nekako ipak svatko na svoju stranu, leđima prema svom brežuljku. I svi smo ipak samo među sobom pričali, osim našeg Iva i njihova Đura. Malo tko je razmjenjivao riječi s drugom stranom. Dali smo im cigara, konzervi, oni nas počastili pivom i kruhom. Čekali smo nekako da sve to prođe i svatko na svoju stranu, u zadnju noć i njima i nama, ove smjene. Ponijeli smo i Stipi komad mesa. Valjda ga neće bacit. I pozdravili smo se.

– Eto momci, fala vam. Vidimo se valjda nekad i negdje, na miru. A na miru nek' nam prođe i ova zadnja noć, zaslužili smo je, naspavajte se dobro! – za oproštaj izgovorio nam je njihov Đuro.

Noć je tako i prošla. Tiho i mirno. Ni zvuka ni glasa niotkuda. Naša zadnja noć na smjeni. Nova ekipa trebala je doći svakog trena. Sunce je ujutro još ranije počelo izlaziti - proljeće je, noći su kraće, a dani duži - i počelo probijati grane između krošnji starih hrastova, osvjetljavajući livadu između dva brežuljka. Odjednom čusmo neki zvuk, neko kokotanje. Pogledasmo dolje na livadu, a na njoj, nekako po sredini, neočekivano i niotkuda lagano je došetala mala očerupana ružna kokoš.

Cemento mori

Po poklopac. Vozio se prema vrhu uzvišenja u svom vremešnom automobilu po poklopac. Sinoć je sve bilo kao rezervirano u nekom petozvijezdašu, s djevojkom, još vremešnjom od njegove Mazde, biotehnologinjom opterećenom strašću prema zvijezdama, njih dvoje sami, noć, tišina, NJIH DVOJE SAMI. Sinoć su gledali zvijezde, samo njezine zvijezde. Nije on bio do ušiju i mozga zalučeni romantičar koji joj je htio skinuti zvijezde, on je htio skinuti nju. Briga je njega za zvijezde i sazvi-ježđa, on je igrao na priliku, a uložio vrijeme. Blesavo rečeno, na livadi očekivanja, procvjetali su zumbuli želja. Toliko je ona nezaljubljeno gledala njega, a toliko on u nju zaljubljeno da se negdje između tog (ne)ravnodušnog odmjeravanja izgubio poklopac malog ‘kućnog’, ali skupog teleskopa. I sad je on bio taj koji je otišao da ga nađe, ne iz ljubavi, nego je još jedan uspon na brijeg trebao donijeti odobrenje za ekspediciju na onaj Venerin.

Bio je naočit muškarac kojemu gen rasta nije u zadanom roku predao zahtjev za pravo korištenja. Bez obzira na tu manjkavost, 9 od 10 žena reklo bi za njega da je sladak, ljepuškast, zgodan. Tanke obrve i plava kosa kao da su uzete s Jazonovog zlatnog runa. Plave oči su pripadnicama ženskog spola svjetioničarski upućivale smjer u krevet. Doduše, nije bio jedan od onih muškaraca koji iz nekog još neistraženog razloga navuku uske hlače i koji se, hodajući okolo uklještenog skrotuma i sa stisnutom mokraćnom cijevi, bore s apnejom jer su usput istisnuli sav zrak iz pluća. Kao jedini znak hrabrosti ostane goli gležanj. Ali, njega te moderne verzije željeznih djevica nisu zanimale. Zbog niskog rasta bio je jedan od onih muškaraca koji naizgled nemaju vrata u pravom smislu riječi. Uz svu tu ugodnu vanjštinu, anestetizirao bi sugovornika čim bi progovorio. Svojim glasićem. Nju nije mogao anestetizirati. Ona je bila odlučna, nestrpljiva i samouvjerena, što mu je imponiralo. Samo je kasno, nakon tri mjeseca veze, shvatio da njezin snop interesa nije uperen u njega.

Ljubav je za njega značila nešto brzo i odmah, nešto uz što ide prilog: pileći medaljoni, pomfrit, kečap i majoneza, a njoj je ljubav bila na 79. mjestu u životu jer je bila dovoljna samoj sebi, muški su bili kao kućni ljubimci, dobro ih je imati, ali najbolje je kad crknu. Znanost, prirodoslovlje bili su njezini partneri, ovo sve drugo bili su kanarinci na čerupanju.

– Voliš li ti mene? – pitala ga je jednom neočekujući ništa.

– Volim. Naravno da volim, odgovorio je mazohistički.

– I ja tebe, odgovorila je filmski, ali svakim treptajem oka stresla je težinu, vrijednost s tog odgovora.

Bio je umoran od posla, najradije bi sad bio doma, ali je na putu da nađe taj prokleti poklopac, poklopac jedne voajerke i jednog neostvarenog ‘alpinista’. Upaljena duga svjetla usred bijelog dana gube svoj smisao, troše se bespotrebno, upalio ih je kao i svoja razmišljanja kako bi osvijetlio put za nešto što dolazi nakon skretanja za “Ulicu što i kamo dalje”. Problem je bio u miješalici koju je pratio bar desetak minuta i koja, čini se, s njim dijeli isto odredište.

Sjeća se, njegova 7. godina života, travanj ili svibanj, vozio je bicikl, našao se između miješalice s jedne i kamiona s pijeskom s druge strane. Uhvaćen u klopku. U susjedstvu je bilo gradilište i logično je da će teška mehanizacija okupirati njegov prostor za igru, ali to je bilo vrijeme kad se riječ “logično” mimoilazila s njegovim svijetom spoznaja. Umjesto na gradilištu, našao se u rušilištu, srušio se na asfalt, srušila se njegova zaigranost, naivnost i samopouzdanje, a potekle su suze. Skoro se jednu minutu našao zatočen. Sasvim slučajno, oba kamiona morali su se zaustaviti baš na tom mjestu koje će ga fizički ostaviti neozlijeđenim, ali će mu smrskati bezbrižnost djetinjstva. Zatekli su ga kako plače, a zatekao je sebe samog poslije toliko puta usred noći, tijekom pismenih testova ili u nekim napetim situacijama kako čuje to miješanje, te zvukove, kako se guši u toj teškoj sivoj masi... Put prema tom paničnom strahu bio je zacementiran. Kasnije je kao dijete izbjegavao voziti se ulicom sam, a čim bi se u daljini najavljivala mogućnost kamiona, odmah bi pobjegao, skrenuo, nestao. Sad nije mogao nestati. Nije mogla nestati ni ona. Naravno, njegova djevojka.

– Daj, skreni više, makni se, žalio se dok je znojnim rukama još više obuhvatio volan i panično gledao retrovizor.

Cestom prilično uskog karaktera probilo bi se poneko auto. Ma mogao je pokraj njega ploviti “RMS Titanic”, on više ništa nije opažao. Strahove iz prošlosti nevoljko je primio na audijenciju. Ponašali su se kao brbljavi suvozači i neprestano ga dekoncentrirali. Išlo je to pet, deset minuta tako, a miješalica ispred njega kao da je počela premetati kašu njegovih misli. Ne, nije ona prenosila beton, cement ili asfalt, prenosila je njegov pesimizam.

Kretale su se te misli kao i on u svom limenom ljubimcu – ‘serpentinasto’. Što on osjeća prema njoj? Što je više fizički bio na uzlaznoj putanji, njegova veza spuštala se niže i niže kao automobil koji je upravo prošao mimo njega. Koliko se ona snalazila u zvjezdoznanstvu, toliko je njegovo ‘ljubavoznanstvo’ bilo manjkakvo, nika-kvo. Njihova ljubav nije imala što za ponuditi, nije tu bilo sadržaja ma ni dovoljno riječi da napuni jedan refren Julija Iglesiasa, a kamoli jednu sobu, jednu ruku, jedno srce. Nije tu bilo ništa što bi se dalo mobilizirati, nastaviti, njihov odnos kompostirao se u vremenu i trčao ususret terminalnoj fazi. Zašto je on zapravo u koš bacio ovo predvečerje da bi tražio neki plastični poklopac? Pa upravo je mislima poklopio sve što je odavno trebalo poklopiti. I zašto se preoznojava, zašto prati tu zvijer koja će ga progutati čim joj sudbina za to servira priliku?

– Ne, stvarno je dosta, rekao je glasno i poslao cementnu beštiju ispred sebe u onu stvar, napravio nagli zaokret da bi, kako će kasnije pisati u policijskom izvještaju, “zbog brzine neprilagođene uvjetima na cesti”, izgubio nadzor nad vozilom. Poslije svega je prometnoj policiji tupio kako se miješalica smijala dok je on letio u onu stvar koju je pak očekivao noć prije na vrhu brijega, a ne u provaliji. Poslije slobodnog padanja, nakratko je izgubio svijest. Vlažnost od znoja zamijenila je vlažnost krvi, a suze će doći tek kasnije. Uspio je izvaditi mobitel da bi vidio kako ima 23 neodgovorena poziva, 5 nepročitanih SMS poruka, 10 poruka i 4 GIF-a na Viberu, 7 pismenih i dvije audioporuke na WhatsAppu, tri na Instagramu, 5 poruka i 3 i pol stickera na Messengeru i jedan neodgovoreni videopoziv na ZOOM-u. Samo jedna poruka bila je glasnogovornik svih ostalih:

– Hej! Ne moraš ići po poklopac... otišla sam ja maloprije i našla ga. Cmok! – pisalo je u poruci.

Spasioci su ga izvlačili pet sati. Rekli su da je imao sreću što nije slomio vrat i da bi došli i prije da teren nije tako nepristupačan, ali put do mjesta nesreće ni do njega jednostavno nije bio asfaltiran.

Vražje žene

Otvorio je oči i za trenutak nije znao gdje je. Šum vjetra u golim granama i šuškanje osušenog lišća pod nogama divljih svinja ga je vratilo u stvarnost. A onda je zakuckalo pod rebrima, bol se pojačavala sa svakim udahom.

– Vrag odnio i rakiju.

Zadržao je dah pa se s mukom polako uspravio i sjeo na rub kreveta, slučajno je nogom prevrnuo praznu bocu.

– Dobro mi je pokojnica govorila, doći će me glave. – Jezikom je oblizao sasušene usnice, bile su hrapave, bolno je zatezala skorena slina po rubu usana. Kroz masna stakla na vratima dan se nevoljko provlačio u sobu, razaznavao se samo krevet i stol s ostacima jučerašnjeg gulaša povrh kojih je plivala zgrčena kutija cigareta. Želudac mu se grčio, a ustajali zrak pun alkoholnih para pojačavao je refleks za povraćanjem. Srećom, oštra bol u ošitu je na vrijeme zaustavljala podražaj.

Zacvilile su bolno rasušene podne daske, još bolnije je zaječao Ljubo ustajući. Pognut, držeći se za rebra s lijeve strane, nesigurno se uputio put kuhinjskog bloka. Oko nogu mu se zamotale izgužvane hlače, isprana plava košulja je po sredini leđa potamnila, skorena od znoja.

Otvorio je ormarić iznad sudopera. Ni kapi nije bilo u odčepljenoj boci, skrivenoj iza prazne staklenke kave. Desnom rukom je stegao rebra pa se polako sagnuo do frižidera. Iz prazne unutrašnjosti ga je tužno pogledala samo jedna, već otvorena konzerva sardina. Bujica psovki mu se već zakotrljala grlom, ali ga je vlastiti udah sasjekao kao nož zaboden u bolni pleksus i spriječio da progovori. Bokom se naslonio na sudoper, zgrabio čašu ostavljenu pored gomile neopranog suđa, nalio vode pa je halapljivo ispio. Zgrbio je ramena pa se polako uputio nazad put kreveta. Iako je prešao svega četiri koraka, skljojkao se na krevet iscrpljen, nije se imao snage spustiti u ležeći položaj.

Trgnuli su ga koraci po stepenicama. Sjena policijske odore se pojavila za vratima.

– Gospodin Drndić? – zagrmio je izvana niski, nabijeni mladić, kojem se službena jakna zategla preko ovećeg trbuha.

– Vi ste Ljubo Drndić? – ponovio je pitanje ulazeći nepozvan, dok se otvoreno ogledavao po skromnoj prostoriji. Nije mogao skriti gađenje zbog suđa koje je prekrila zelena plijesan, razbacane posivjele posteljine, deke koja je visjela s kreve-

ta po zamazanom podu, drvo se od sasušenog blata i zemlje jedva razaznavalo. S čuđenjem je odmjerio raspucali drveni strop, kojeg je vjerojatno samo skorena prljavština i masnoća držala na okupu.

Umjesto odgovora, Ljubo je samo klimnuo glavom.

– Gdje ste bili sinoć oko 22 sata? – oštro je upitao policajac.

– Ne znam. – jedva je procijedio.

– Kako ne znate? – ozbiljno ga je odmjerio službenik.

– Otišao sam do birtije oko osam, i ne znam kad sam se vratio. Nemam sat. A i ne treba mi. – mrmljao je umorno.

– A jeste li bili u krčmi kad je izbila tuča? – nastavio je policajac.

– Jesam.

Policajac je prišao, podozrivo je mjerkao Ljuba.

– Pa ispričajte mi, kako je to počelo.

– Ne znam, nisam obraćao pozornost. Sjedio sam za šankom s Vlastom, konobaricom. Ulijevala mi je rakiju kada je za ruku zgrabilo ono đubre od Slavka. – polagano je sricao Ljubo.

Svaku je riječ pratila bolna grimasa na licu.

– I zato ste ga udarili? – upao je policajac.

– Ne. Udario sam ga jer mi je prolio piće, zadnje koje sam mogao platiti.

Policajac ga je sa zgražanjem odmjerio.

– Udarili ste čovjeka bocom u glavu jer vam je prolio rakiju?

Ljubo se zgrbio i pogled uperio u vrh svoje lijeve čarape na kojoj je provirio palac s odužim raspucalim noktom.

– Ne, bocom sam ga udario jer nije htio pustiti Vlastu. A ti si novi ovdje? – pogledao je policajca ispod oka.

– Jesam, zašto? – iznenadio se mladić.

– Nisam te do sad vidio.

– Znači, vi ste Slavka Jovića udarili više puta? – nije se dao smesti policajac.

– Dvapat. – smireno je odgovorio Ljubo, gledajući ga ravno u oči.

– A kako je tebi ime?

Iznenađen, policajac se brzo ispravio, izvukao službenu iskaznicu iz džepa hlača, stavio je Ljubi pred oči te odrecitirao: – Vođa ophodnje Ivan Vlašić.

– Što si skrivio da su te poslali u ovu našu vukojebinu? – znatiželjno ga je odmjerio Ljubo.

– Gospodine, ja ovdje vodim razgovor. I nisam došao raspravljati o razlozima mog premještaja, nego da vas privedem zbog nanošenja teških tjelesnih ozljeda. Molim vas, obucite se i pođite sa mnom. – postao je nestrpljiv mladić.

– Možeš li mi pomoći da se ustanem?

– Zar ste bolesni? – odskočio je Ivan, kao da je upravo otkrio da Ljubo boluje od kuge.

– Mislim da sam i ja sinoć zaradio, kako kažete, tjelesnu ozljedu. – suho se Ljubo osmjehnuo.

Zagrnuo je košulju i pažljivo odmjerio predio ispod prsi s lijeve strane. Preko mršavih rebara, što su stršala ispod žučkaste, omlohavjele kože, prema leđima se širila plavo-ljubičasta mrlja.

– Čovječe, tebi su možda slomljena rebra! – zgrnuo se policajac. Priskočio mu je bliže, podmetnuo svoje rame da ga Ljubo obgrli, te ga nježno osovio na noge.

– Idemo mi prvo do doktora, pa ćemo onda u postaju.

Pričekao je da nagura noge u razgažene cipele na kojima su vezice već odavno bile zavezane u čvor.

– Amo, polako. Možeš li hodati? – nestalo je službenog tona.

Ugodno zavaljen na prednjem sjedištu policijske Škode, Ljubo se polako opuštao. Vozač se cijeli ukočio nagnut preko upravljača, vozio je sporo u pokušaju da izbjegne blatnjave rupe na zemljanom prilazu kući kojeg su već odavno izlokale jesenje kiše. Zadnji pramenovi magle su se još uvijek visjeli na niskim granama stabala pored kojih su prolazili, nad njima se pomaljalo sunce.

– Ne održavate baš ovaj prilaz? – komentirao je policajac otvarajući prozor. U automobil je nahrupila mokra svježina, miris trulog lišća je prostrujio oko Ljubine glave.

– Do krčme je bliže puteljkom kroz šumu iza kuće. – tiho je uzvratio.

– Jeste li dobro? Boli li vas?

– Nije mi prvi put. Preživjet ću. – bolno se osmjehnuo Ljubo.

– Pa što vam bi sinoć? Zašto ste bocom udarili čovjeka? – nevješto je mladić nastavio ispitivanje.

– Jer nisam imao ništa tvrđe.

– Pa mogli ste ga ubiti! – zgranuo se mladi policajac.

– Eto, očito nisam. – čulo se razočarenje u glasu.

Zakrčala je UKW veza u automobilu.

– Slušam. – brzo se javio mladić.

– Jesi li našao Drndića? – metalno je zvonio glas s druge strane.

– Jesam, ozlijeđen je. Upravo ga vodim u bolnicu, pa ćemo onda u postaju.

– Požuri, čeka nas još jedna intervencija.

– I kako si se snašao ovdje? – ispod oka ga je mjerkao Ljubo, držeći se desnom rukom oko rebara.

– Nije isto k'o u gradu, ali dobro je. – slegnuo je ramenima policajac.

– A jesi li oženjen?

– Nisam. – brzo je odvratio mladić.

– Nisam više ni ja. Moja žena je lani umrla. Imaš li curu?

Ivan se trznuo na spominjanje djevojke, licu mu se odužilo.

– Nemam. – zlovoljno je odgovorio.

– Ostavila te? – Mladić je samo čvršće stisnuo upravljač i nagnuo se naprijed.

Upravo su se uključivali na asfaltiranu cestu.

– Razišli smo se, prije mog premještaja.– odgovorio je nakon dulje stanke.

– Nije htjela s tobom na selo? – zacerekao se Ljubo.

– Nije htjela nigdje sa mnom. – odrješito je uzvratio mladi policajac.

Ali je zato bez problema htjela s onom izdajicom Domagojem. Kako ga je samo prijateljski tješio, uvjeravao da nije vrijedna njegovog očaja. I onda, kao po vragu, tijekom intervencije, nabasa na njih dvoje. Kako se samo stisnula uz njega dok ga je nježno češkala po glavi. Kad je Domagoj poljubio, samo ga je želja da ga ubije spriječila da ne umre na mjestu. Zbog Domagoja ga je ostavila! Presjekla ga je bol u srcu, zaboljelo je istom snagom kao te večeri.

– Jeste li dobro? – Bacio je pogled na suputnika.

Ljubo je samo klimnuo. Sijed, već se odavno nije ošišao i obrijao. Mršavo lice upalih obraza prošarano ispucanim kapilarama svjedočilo je kako mu je već duže vrijeme alkohol najbolji prijatelj. Začudo, zubi su mu bili zdravi.

– A kako je Slavko? – zvučao je iskreno zainteresiran.

– Potres mozga, zatvoreno lijevo oko i modrice svud po tijelu.

Otprilike tako je zvučala i Domagojeva dijagnoza. Koja ga je zamalo koštala posla.

– Pa zašto ste ga onako izudarali? – nestalo je službenog tona.

Ljubo je samo plitko uzdahnuo, pa bolno zaječao kad su mu se pluća počela puniti zrakom.

– Jer već danima muči Vlastu. – zvučno je izdahnuo.

– Vlasta je konobarica u krčmi? – prisjetio se niske, ljepušaste žene koju je sinoć prvu saslušao.

Ljubo je zatresao glavom.

– Najbolje stvorenje koje poznajem. Uvijek mi da piće, i kad nemam novca. Zna da ću joj platiti čim dobijem penziju. Evo, i ove hlače mi je zakrpala. – pokazao je koljeno na kojem se vidjela sitna zakrpa.

– Draga vam je? – osmjehnuo se mladić.

– Ona je jedina koja me tretira k'o čovjeka. – rezignirano je starac slegnuo ramenima. – I onda je ono đubre Slavko nađe štupati za guzicu i napastovati.

Policajac ga je iznenađeno pogledao.

– Ona to nije spomenula.

– I neće – uzdahnuo je Ljubo. – Jer joj je neugodno. I jer zna da Slavko lovi zajedno s predsjednikom općine. Što je njena riječ protiv Slavkove? – brzo je izgovorio, pa okrenuo glavu i zagledao se kroz prozor.

– Pa zašto ste se vi umiješali kad je Slavko tako utjecajan?

Ljubo se hrapavo nasmijao.

– A što on meni može? Vidio si gdje živim, od toga nigdje ne može biti gore. Ali bar je sad obilježen.

Mladiću je pred očima zaigralo izobličeno Domagojevo lice. Tako je i on njega obilježio. I ne žali. Vrijedilo je premještaja.

– Hoćete li da razgovaram opet s Vlastom, da je pitam da podnese tužbu?

– Ne spominji joj što sam ti rekao! – uznemirio se Ljubo. – Ne želim da izgubi posao. Ima kćer, plaća joj je neophodna.

Mladić nije odgovorio, skrenuo je na prilaz Hitnoj službi. Pomogao je Ljubu da izađe te ga predao medicinskoj sestri na ulazu, pa potom sjeo nazad u vozilo.

– Vražje žene! – lupnuo je šakom po volanu. Muškarci su takve budale. Evo, i ovaj će bijednik, zbog par lijepih riječi što mu je konobarica dobacila sad u pritvor.

Nervozan, izašao je iz vozila i zapalio cigaretu. Stesao se od hladnoće, svejedno se naslonio na vrata, u dimu cigarete nazirao je Jasnino lice. Palio je jednu za drugom i drhturio. Okrenuo se na škripavi zvuk kotača, mlada bolničarka je izvodila Ljubu na bolničkim kolicima.

– Ima napuknuto rebro, mora se odmarati. – naglasila je dok mu je pomagala smjestiti ga u vozilo.

– Pa jeste li mu dali nalaz?

– Da, izvolite, ovdje sve piše.– gurnula mu je u ruke papire sa zelenim zaglavljem bolnice i uputila se nazad.

– Čekajte – zaustavio je Ivan. – Možete li mi ovo kopirati? – potrčao je za njom.

Za par minuta se vratio. Sjedajući u auto, bacio je papire na Ljubina koljena. Ozbiljno ga je pogledao.

– Ovako ćemo. Ja te vozim kući. Ti se otrijezni, pa ću ja za par dana doći uzeti tvoju izjavu. Ljubo ga je gledao bez riječi.

– Ali, pazi. Da nisi ni prišao krčmi. Ni Vlasti!

Ljubo je i dalje šutao.

– Čuješ li me? – podviknuo je mladić.

– Čujem. – tiho je odgovorio suputnik. – I hvala ti.

S naporom je podigao košćatu lijevu ruku i potapšao mladića po ramenu.

BARBARA KLEPIĆ

Za što sam se spremna potući

Za ovaj Grad
Za ovu kuću
i njene sobe
Koje su pustošili

pržene srdele
mrvice
snijeg na televizoru
zar je već Božić

Za njenu robu koju smo bacili
Kad sam je svu prekrojila
Za Ruskinju Svetlanu
Koja živi u Francuskoj i govori: *Merde!*
Za sve te ljude
koji su nečije majke očevi
a došli su sami

Ugasi radio
Usred naše tišine
talijanska djeca vrište
Japanke padaju s prozora
La musica di notte

Nagovještaj odlaska

Jutra su blistava oštrica dana
Otimaju sve ono što je ostalo
U zavežljaju dvije plahte

Sedma godina

Ne znam pouzdano
Gdje počinješ gdje završavam
Bila je ovo
Kraljevska šetnja
od sedam godina
Plاندovanje
u kućici za pse

U međuvremenu su mi narasla stopala
i otpao lak s cipela
Ne znam kad sam postala
Regoč

Samo pamtim da nas je ružoprsta
pratila
Dok smo silazili niz stube
od Jezuita
i elegantno mi šapnula:

U džep vjenčanice
spremi
čuturicu rakije
i okvir s njegovom slikom
Tata mu je stvarno isti Belmondo

Srce usnulog tigra
tri riječi koje si izgovorio u snu
meke i svijetle kao
cvijet naranče
gdje god ga stavim
narast će krošnja

Ona

Ona se nikad ne javlja mojoj mami
Ne javlja se ni meni
Ona je najmlađa od svih nas, a bliži se tridesetoj
Ona će roditi kasno kao i njena mama
Vječno u svojim haljinama, u kinu, izvan kuće
Kad dođemo na roštilj, opet obuče haljinu
i iznese
Tri različite salate
Ima crveni ruž, crvene nokte
Tko ju je naučio sve to?

Rođendanska torta

Nedostaje mi tvoj glas
Poštar donese knjigu za dva dana
Djevojčica se vrti
za njom trči traka od satena
Ujna zove da ti čestita
pod maramom joj vikleri, u ruci rozolin

Nedostaje mi tvoj glas

I

Sve

Te

Neočekivane nježnosti

Koje si okupljala

Svojim prisustvom

Plastične perle, plastične slamke
rođendanska torta koju je pojela mačka
Od televizora i tate
Samo loše vijesti

Skoro pa šumski bal

Dugo smo hodali po rubovima te raskoši
Pa spremno zakoračili u njenu utrobu,
pomazali se njenom rijekom

Oko nas se zelenilo nebo i put
za nama je šuštal paprat i gizdale su se
kupine
čovjek sa slamnatim šeširom je štapom
lupio o gong

Djevojčica sa Jackie O. naočalama i
čipkanom maramom
kretala se po toj šumi-gradu užurbano
u svojim visokim tenisicama
kao neka gejša iz 22. stoljeća

Kad smo bile dovoljno daleko
zastala je i mekoputno primijetila:
Baš je lipo. Vilinski.

Snijeg u martu

E moj Johnny,
Ti si mislio da je proljeće u decembru nešto,
Da tek vidiš snijeg u martu,
Poslije potresa
U doba korone,
O ovom nisu pisali
U udžbenicima
Iz prirode i društva,
O ovome nismo učili ni riječi,
A kao da nam sve propuštene lekcije
Ulaze na vrata
Bez kucanja
Ili najave

Ne htijući mnogo više od života
Zaglavili smo
Između dva osmijeha,
Lica i pahulje

Volimo se

Imam tako neke prijatelje
Koji žive zračnom linijom od mene
Gledaju mi u prozore,
Je li bijeli ili crni dim,
Jesam li ili nisam:
Zahvalna sam što znam
Da neću umrijeti
Neprijemljena,

Možda je to sve
Čemu trebamo stremiti:
Ostaviti negdje neki trag,
Makar kao dim.

Želim psa.
Nasmiješenog, punog ljubavi i sreće za mene,
Kojem bih mogla biti
Ista ta,
Sretna što je tu,
Šetačica, pričo-pričačica, lopto-bacačica,
Svaki dan rutinska
A nova.
Želim psa
Velikog, slinavog, sretnog,
Koji me obara s nogu kad dođem doma,
Koji laje kroz prozor jer nisam tu,
Koji ne poznaje Covid-19 problematiku
I živi za naše susrete,
Dobru trku,
Blatnjavu cestu
I male spontanosti koje život čine.
Želim psa
S kojim bih se volila obostrano,
Predano, veselo, ničim omeđeno,
Bez brige o razlikama u vjeri, rasi, političkoj pripadnosti,
Stavovima o stožeru i cijepljenju,
Školama i odgoju,
Želim psa da se iskreno volimo
Da ignoriramo ljude zajedno.

MARIJA MATANA BAZDAN

Buka se zatvara u prozore
Večeras: u ponoć, nula-nula
Voljela bih ti ispričati
Priču:
Da su prozori otvoreni
Da je sunce visoko
I more daleko
Da nema psihoze
i da Saturn ne dolazi
Ali dolazi – polako!
Sigurno!
Bambus mu u ruci.
Čujem mu kuckanje

Već trideset godina
Ovom zemljom hodaju križevi
Ovom zemljom vladaju:
stričevi, kumovi, bludnici, rasipnici
I pokoji dr.sc.
Da su prozori otvoreni:
Narod bi vrištao
A ti bi saznao
Da sam običan čovjek
Uostalom,
Da su prozori otvoreni
To ne bi bilo važno.

Ne sjećam se više zašto samo voljela piti pivo
Ali još uvijek volim plesati
Samo što ne plešem
Ali više ne kasnim
I uvijek imam čistu kosu
I ispeglane majice
Sad više nego ikad
lako se maskirati:
u majku, profesoricu, dobru kćer,
svakakvu suprugu, savjetnicu
i susjedu koja zove na kavu.
Dakle, dan je sada doista kratak, a
od noći nikakve koristi.
Zato spavam, a nekad sam hodala
I tražila stabla koja ću posvojiti.

Suša

Suša je
Kaže dnevnik oluja i vjetrova
Velika suša
Noćima mravi traže vodu
Po mom tijelu
Budim se izgrížena i uplakana
Srce jedem za doručak

Na ovom otoku bogovi nestaju pa se
Pojavljaju
A žene su suhe i mirišljave kao
Cvjetovi smilja na suncu augusta
Muškarci im kroz prozore automobila
Dobacuju

Morala bih se osnažiti
ali
ponekad je lakše samo zaspat
u napuštenom ptičjem gnijezdu
dok se vozim fokusiram samo
zelene mostove
vučje koridore uz A1

Muškarci se boje da će ostati sami
Usred eksplozija
Usred kuhinja
Nedovršenih ručkova
Pandemija
Prljave djece
Rublja i zaraslih vrtova
Strepe
Trnu

Nemam kamo
ali
ponekad mi se tijelo izdulji
prema moru, prema dubini
i more me zgraža
više ni tamo nema utjehe
koliko je svega to more
skrilo u
sebe
ne vjerujem mu više ništa
kao ni tebi

Nisu žene švedski stolovi
ne znam jesi li znao to
kad si mi govorio o budućnosti

Naši svjetovi

a kroz staklo
oči su im veće
koraci brži
odmaraju glava naslonjenih na šake
dani gore na asfaltu
radnici iz Bangladeša kopaju kanale
dok se čitav grad čuva
među zidovima
galebovi vladaju ulicama
i mačke ih se plaše
bude nas i uspavljaju
more se odmorilo
prostrlo se gladno po
vještini kretnjama riba
tektonske ploče plešu
vrte se
ko vinili u zapaljenoj noći
možeš li brojiti do
trećeg svijeta
koliko kreveta ima intenzivna njega
u Bangladešu
pokrij oči usta nos
i kroz staklo promatraj
borbe galebova
na obraslim krovovima

Pustite životinje na miru

mi se često samo ušuškamo
među lišće
i pustimo da vulkansko srce
odradi svoje
popuca sa strana
pa natopi zemlju
barutom
za brži rast samoniklog bilja

-
valjamo se na leđima
savijenih koljena
kao drvene lađe
nedovršene
možda napuštene
sigurno prozirne
hvatamo nalete vjetra ko
udahe prije sanjarenja

-
sutra ćemo otkriti
pripojene planete,
zračne granice i
slobodne divlje vidre
u modrim rijekama Bosne
kako stvaraju podzemne labirinte
kao Noinu arku
bez ljudi

Kad se potroši sav višak
tijela u tijelu
ostaje papirnata koža
i zjene u dupljama

II. čovjek se svede na dušu i njenu tanku ovojniciu

Gledaš me crnim očima
Govore mi
„Gledaj! Samo tu me još ima.“

Svakoga dana kroz vrata uđe po jedna mala smrt
Ulazi tiha i prozorna
Plazi uza zidove
Grebe i traži

Zatvaraju se kao cvjetovi u sumrak
ljubavi
neobrane na vrijeme
vatre
prerano pougljene
Male ih smrti odnose na leđima

Meni su male smrti teže od velikih
Ne dolaze u povorkama
nego na prstima
pa ih se ne čuje kad odu

III.

Jednog ćeš se dana uhvatiti za prsa i reći
Nema
Nedostaje

Ne pitaj me ponovno zašto sam zamišljena
Dopusti mi da i od tebe načinim
još jednu malu smrt

XV.

Blagi se šum pronio
ponad stabala
Dan diše
U daljinu gledam vidim toranj od pastela
Proljeće je
Spuštam se niz ulicu

Budim se i tanka sam kao list
Prut u dahu vjetra

uglato se lomi soba oko mene
ispunjena zrakom
kao mijeh za sviralu
kakovog ustreptalog boga

XXII.

Iz zbirke „Strune i stihije“

Dva dana

Ponedjeljak

danas ću oprati prozore
(slike na staklu
okvire sunca i suza
lice vjetra
mjesečev šal)

danas ću promijeniti plahte
(znojnu glinu istine
povoje igre i kraja
otiske topline
svjedoke sna)

danas ću presložiti knjige
(razlistanu prašinu duše
korice svemira i mača
nemirni atlas
zemljin glas)

oprat ću
složiti
promijeniti
dan
(izvući ga iz ladice
i smjestiti na policu
među pehare)

bljesnut će
možda
djeci u prolazu
kao trik u oku
na tren

mi se nećemo ni okrenuti

Utorak

da sam kao Frida Kahlo
sve bih ovo naslikala:
bljesak sunca
na sivim mačjim brkovima
na zelenim iglicama bora
na razmahanoj grani palme
na uvelom listu trešnje
i kako s ruba moje šalice bljeska
zraka novog jutra

(na najtanjim krivinama zlato je najdeblje)
moju mačku kako me zbunjeno gleda
dok joj postavljam razna pitanja

(sita je i mirna)
gleda me u čelo
u neko bezdušno treće oko što mi stoji
između pogleda

između obrva
nad korijenom nosa
i kako u istom trenu kihnemo
i odlazimo
svaka svojim poslom

STAŠA ARAS

Soli na rep

1.

Došli smo u Mihajlu nešto iza podne. Sven je pogledao na sat.
Skočili smo u more s vrha mula.
Bit će da je bilo jedan, svakako dovoljno visok dan.

more – plavo
gusto
zaljuljano
duboko.

(bez glagola, rekla bih ali nisam sigurna)

bez planova, također
pa plivamo
plivamo uz rub kopna
odmjereno
sporo
snažno

Odjednom u kutu vidnog polja koje se mijenja između
svjetlosti i modrine tamo, tamo

Lijevo
Mala meduza.
Zaustavljam se i gledam je kroz vodu
Tamno je žuta i ima ljubičaste točke.
Leluja
I ja lelujam, pomičem ruke i noge da bih se održavala na mjestu
Bilo je to njihanje na struji.
Gibala se brzo kroz gusto modrilo
Više nošena, odgurivala se pipcima i krakovima o morsku struju, o gustoću mora
Promatrala sam je ne potpuno bez straha, sa zanimanjem,
pitala sam se, i to brzo,
ima li ih još,
koliko je brza,
je li opasna,
kako je toliko lijepa?
Morski organizam pušten morskoj struji

– Vidjela sam meduzu – doviknula sam Svenu pa smo nastavili plivati uz bijeli kameni rub otoka

– Kako je lijepo, kako je lijepo – govorili smo podignuvši glave nad val. Ništa više.

Plivali smo dalje

Onda nazad, snažni i uporni zaveslaji rukom.

Čovjek bi o plivanju mogao pisati nepregledne crte i vitice, mislim da bi taj rukopis bio najsličniji rukopisu srca koji iscrtava igla na elektrokardiogramu. Šum daha, pogled u morsko dno i svjetlost koja se lomi pod kutom pazuha, kaplje, modrine i prolaska kroz gustu misao koja ostaje iza nas prije nego je započeta.

– Dotaknuo sam je, misliš li da će mi nešto biti?– rekao je Sven kad smo se zaustavili

– Neće ti ništa biti- odgovorila sam, a onda smo oboje zaronili i gledali malog žutog klobučavca, ljuljali se na valovima. Tri tijela. Tri organizma

Meduze su morfološki oblik unutar dva razreda žarnjaka, režnjaka i obrubnjaka. Oba razreda su dio koljena žarnjaka. Meduzama se, dakle, naziva samo jedan životni stadij tih životinja tijekom kojeg vodi slobodno plivajući način života.

Hrvatska imena za ove životinje su: **pizdacina** (Komiža), **putamarina** (Malinska), **pizdejica** (Račišće), **pizdurinka** (Murter), **suza** (Porat na Krku), **čoka** (Kaštel-Kambelovac), **bulierga** (Boka), **zlogodine** (Orebići), **misečina** (zabilježio Skok), **misecina** (Baška), **grandulja** (Ist), **gljandura** (Sali), zatim **klobuk** (Lovište, Slano, Mlini, Cavtat), **klobučina** (Martinšćica na Cresu, Nerezine), **zaladija** (Senj).

Meduze nastanjuju svjetska mora već duže od pola milijarde godina.

Kod meduza se prvi put pojavljuje živčani sustav i to u najjednostavnijem obliku. To je t.zv. “mrežasti živčani sustav” sastavljen od živčanih stanica u obliku zvijezde, koje su međusobno povezane u mrežu. Kada se meduzi dotakne jedna lovka, zgrči se cijelo tijelo, jer se nadražaj mrežom prenosi cijelim tijelom.

2.

*Međutim da bi temeljno poetičko načelo ostalo osigurano,
brine se sama materija priča.*

A. Zlatar

Ostala sam spavati na vjetru s glavom na kamenu pod kućom, u sjeni koja je sve više prestajala biti sjenom, a postajala je ambra

Ambra (srednjovj. lat. *ambar*, *ambra* < *arap*. 'anbar), *sivosmeđa kruta tvar ugodna mirisa iz crijeva glavate ulješure, koja nastaje od žučne izlučine jetre pomiješane s poluprobavljenim dijelovima kostura glavonožaca. Upotrebljava se kao dodatak kod priređivanja parfema.*

Puhao je vjetar i po meni nosio pržinu s igrališta.
Svako nekoliko osjetila bih kako po mojim ispruženim i
opuštenim udovima pada tanak, vrlo fin sloj pijeska.
Zlatnog pijeska.

Po mom tijelu
golom,
mirnom,
uspavanom,
crnom,
mirnom (ponavljam mirnom da bih bila sigurna da sam uistinu bila mirna)

I uopće tijelo. Sjećanje na tijelo koje je ležalo na nekom mjestu između neba i zemlje izloženo, bez volje, postojano, konkretno, teško i jasno, ali bez glagola, bez radnje, bez plana. Kakav je to organizam. Organizam leži.

Njegova težina, njegova opuštenost s usporenim krvotokom, tlakom i unutarnjim organima. Pod nebom sad, na otoku daleko od svega. Na zemlji otoka kojega još zovu i otok zvijezda. Je li to važno? Ne mogu se nikako oteti dojmu da je ovaj lukobran, najmoćniji lukobran kojega sam ikada u životu vidjela, a vidjela sam ih samo nekoliko. Ipak sad kad o tome razmišljam, čini mi se da jako dobro poznajem prirodu lukobrana. Znam što znači čučati ispod njega, skloniti se u njegov dlan. Znam. Bila sam tamo.

(lukobran u Segetu na kojemu sam se igrala kao dijete i iz njega čupala mirisni motar, po kojemu su se ljeskale mirisne sasušene ljuške riba i krupni cvijet soli, koji je bio umazan uljanom piturom i vonjao na naftu, ribu, školjke i morske trave,

lukobran u Bariju potpuno prekriven izmetom galebova, srebrnim bijelim izmetom galebova.

Lukobran u Zadru. Điga iza koje je svjetionik i otvara se pogled na otoke koji se nižu prema Kvarneru i Italiji u nedogled. To ne vidimo ali to znamo.

Galebovi vole lukobrane. Nekad su lukobrani spojeni s rivom a nekada su sagrađeni pred lukom i do njih se ne može doći nego brodom, lučkom pilotinom)

3.

Jučer smo se ljubili, cijelu noć

I ujutro

I prekjučer kad smo došli s Dugog otoka

Mislim da sam ti se dala potpuno i je li to uopće moguće nekome se dati potpuno, to je naprosto fraza. Riječi i rečenice izgovaramo bez da uistinu njihovo značenje dopire do nas. A ipak ih izgovaramo. Odakle? Iz kojeg to potkožnog spremnika iz nas izlijeću riječi koje se zovu razgovor? O tome razmišljam sada kada smo razdvojeni, "Potpuno sam mirna, Ray"

Dodirne li se Cnidroci, nastavak žarne stanice, žarna čahura ona pukne i pod pritiskom od 150 bara izbacuje žarnu nit koja na svom kraju ima harpunasti završetak. Istovremeno, na taj način u tkivo koje ju je dodirnulo, prenosi otrov sadržan u žarnoj stanici. Ovo je jedna od najbržih reakcija poznatih u čitavom životinjskom svijetu. Kad je otrov izbačen, meduza odbacuje iskorištenu žarnu čahuru, i gradi novu.

Divovske meduze, kao Stomolophus nomurai, mogu doseći promjer klobuka i veći od 2 metra a težinu i iznad 200 kg. No, tijelo meduza sadrži čak 99% vode.

Ostala sam na tom mjestu do sedam navečer, niti u jednom trenutku nije mi bilo dosadno, niti u jednom trenutku nisam razmišljala, niti u jednom trenutku nisam shvatila gdje sam uistinu i što se događa u danu pod suncem.

Probudila me plava gušterica liznuvši mi prst i kako sam se trznula pobjegla je pod kamen

Došla mi se javiti
Po pijesku trčao je pas
Pudle, vrijeme malih pasa, divnih mirisnih tijela
Zaigrane zvjezdice
Vrste na zemlji

Negdje sam pročitala da na Lastovu ima 17 vrsta gušterica.

Na prednjem dijelu tijela guštera je plosnata šiljasta glava koja je širokim vratom odijeljena od trupa. Na glavi su velike oči s pokretljivim očnim kaptcima. Trup završava dugačkim repom koji gušter u opasnosti mogu otkinuti i tako pobjeći od neprijatelja. To nazivamo samoosakaćivanje. Otkinuti dio repa može djelomično ob-

noviti. Kreće se pomoću dva para kratkih nogu na kojima ima pet prstiju. Tijelo se ne naslanja na noge, jer se one nalaze postrance. Stoga kod kretanja trbuhom dotiču zemlju pa kažemo da gmižu. Koža guštera je suha, bez žlijezda, pokrivena rožnatim ljuskama koje sprečavaju gubitak vode iz tijela. Ovaj pokrov guštera ograničava rast pa se moraju presvlačiti.

Kako bi sve moglo postati jednostavno. Kao u pjesmi Sušac blues, Daleke obale. Kao u himni. Tako mislim, i misao mi je kao guštericin rep.

Vižljasta, brza, nervozna, vruća plamena.

Svoj trohej zaglušljivi, svoj zvučni teški jamb

4.

Djevojčica je popodne pod rogačem plakala, stopalo joj je bilo puno ježevih bodlji

...

– Tko je konkavan – pitaš me prije nego zaspimo

Kažem – Ti

Ujutro ulazim u more koje je toplo i modro.

– Nikada nismo govorili za modro da je plavo, nikada. Bilo je modro ili ćeleste.– dok plivam ponavljam ovu tvoju rečenicu i sjećam se tvojih usta dok je izgovaraš, pa ponovo, pa ponovo. Premotavam ovu rečenicu i tebe pred sobom puštam da ponavljaš *ćeleste*.

More je modro, plivam do ruba stijene i nazad.

Dok plivam ponavljam trenuci, trenuci i trajanje. Plivanje je ponavljanje. Planet vježbača.

Zvuči kao fizika. Sve više ulazim u druge discipline, virim kroz bokaporto, unutra vinč, sajla, vitlo. Kažem to čovjeku s broda kojega navečer srećem u parku u Last-ovu.

– Završio sam vojnu akademiju – kaže – jer volim more.

– I ja volim more, završila sam književnost.

On me poslije sluša, kaže – Bilo mi je divno. Ja kažem – Hvala, drago mi je da smo se sreli. On potom neko vrijeme gleda u mene, možda bi rekao nešto, ali ne zna što, ipak ne odlazi nego tako ostajemo iza svojih riječi i puštamo ih da padnu na tlo. Da ih zemlja upije.

Iza leđa je šumica lovorika

Došla je Tanja

Trenuci

Ona priča o androgenom, dijelimo kroasan, da nas ne spopadne drhtavica. Svira Grace Jones neprestano, prilaze ljudi, svi su oni divni ljudi.

S Davorkom sinoć jedem grožđe na krevetu,
– Izađimo na terasu – kaže.

Izlazimo

Po Lastovu sam jučer hodala nizbrdo i plakala dok se oluja premještala po kopnu, kišilo je u daljini ja sam plakala nezaustavljivo nad tim pustim mjestom među kaktusima i ravnodušnim sukulentima. Ne znam odakle je to došlo, nisam se mogla zaustaviti. Stalno se sve roji. Usljed čega? Usljed svega.

– Tko je konkavan večeras?
– Ti – kažem mu – a poslije ja

On nalazi jedno mjesto na vrhu mojih bradavica,

dugo to traje
na vrhovima sam mu prstiju,
kao npr. šlag pod noktima
Takve stvari
Ili ne znam, vanilija, puding

Okreće prema meni glavu. Ne znam ni sama kako, ali to se događa. Sve odjednom sjedne na svoje mjesto.

Morala sam to reći, sve ostalo je sporedno.

Tjelesno je. Tjelesno je u potpunosti.

Cijelo je ovo ljeto tjelesno. Ovaj otok je tjelesan. Meduza, gušterica, jež, mi svi organizmi koji smo u nekoj potenciji.

Djevojčica kroz suze govori – Bla zi ni ca

– Tata, blazinica

– Blazinica

Tata joj nježno skida prljavštinu sa stopala

– Imaš više od 20 bodlji ovdje, morat ćemo ih izvaditi iglicom –

– Blazinica tata, blazinica – ponavlja djevojčica očiju punih suza

Njeno stopalo u tatinim rukama drhti

Ne mogu to dugo gledati, penjem se kroz šumu nakon popodnevnog sna. Odavde mogu sve, otići ću do crkve u polju danas, želim vidjeti plavu guštericu na oltarnoj pali.

Nedostaješ mi u tijelu, pišem ti
Sve te životinjice oko nas

– Hoćeš da ti pričam o želvi koju sam vidjela – kaže poslije Tanja kad se spustim u Mihajlu.

– Hoću – kažem, gledam je.

– Zove se Nevada – kaže mi. Smijemo se. Tanja je prekrasna.

...

Svaka se ideja o tekstu promiče u ideju o plivanju.

Početak priče, njezina sredina ili kraj.

Zaron, ispružena ruka, dah na tri. Trenuci i trajanje.

5.

U Jurjevoj luci grupa ostavlja auto pa putem kroz šumu pored betonskih stupova iz kojih strše ili leže hrđave bodljikave žice dolaze na drugu stranu nad ulaz u tunel za podmornice. Staju na rub i gledaju dolje. Petero ih je. Tri mladića i dvije žene. Spuštaju se dolje niz zemljanu padinu i na obali mora svlače odjeću. Jedan od njih, poslije ćemo saznati da bi se mogao zvati Goran, dvoji. Kaže ovako. - Ne znam da li da obučem ove gaće koje su više cool ili ove koje su više seksi. - Moj tata, kaže jedna žena ne odustaje od crvenih speedo. Meni su više seksi ove male - kaže druga.

Onda plivaju svi zajedno i kraul. Onda odmaraju tijela na leđima u formaciji kruga. Jedan od njih, mogao bi se zvati Goran kaže -Vidi nas, ako bismo spojili stopala činili bismo petokraku.

Oko njih je plavo, oko njih su jahte, oko njih bljeska sunce na površini. Onda plivaju kraul svi zajedno do ulaza u tunel. Izlaze i uz rub tunela ulaze u akustiku betonske tame. Negdje sa strane su prolazi u koje se oni, tri mladića i dvije žene, ne usude kročiti. Puštaju glasove, plješću i osluškuju akustiku.

A

A

A

O

Na izlazu iz tunela ponovo skaču
Ja ću na bombu, kažem
Ja ću na motiku
Ja ću na bananu, kaže Goran ili što, što, što, na što ću ja?
Skoči na bananu
Skoči na lastavicu
Kako na lastavicu
Ovako, jedna od njih raširi ruke, kao da skačeš s mostarskog mosta
Skoči na bombu
Skoči na narodnog heroja
Skoči na Radu Končara
Kako se zove onaj iz Opuzena
Stjepan Filipović
Stevan Filipović
Skoči!

Opet su svi dolje u plavom i gibaju se.
Jedna žena uzima more u usta i pljuje visoko
vodoskok prema suncu

Jesi li to radila kao dijete?
Jesam, to sam radila kao dijete.

Pa opet

Nikad ne bi trebali izaći odavde. To misle, ili govore, i plivaju. Oko njih su jahte, oko njih sunce blješti u površinu mora, vjetar je blag, podnevni. Englezi kažu breeze. Sasvim iznenada na oko metar i po ili dva dubine G kaže - Vidi trupac, hajdemo ga izvaditi.

Zaranjaju dvije žene i jedan mladić i s pješčanog dna podižu trupac, nose ga u rukama do površine, izranjaju i brzo jedno drugom kažu - Što ćemo s njim?

Zašto to radimo?
Koji je smisao?
Ostavimo ga.
Puštaju trupac, smiju se,
Samo smo ga zezali.
Malo smo mu pružili lažnu nadu
Malo

Na odlasku kroz prozor automobila jedna od žena, a mogla sam to biti ja, gleda kako su agave i kupina, troskot i opuncija pojele betonske ostatke kasarne Jugoslavenske narodne armije
Ljepota i užas

...

Šitum kaže da ga živciraju Englezi i da šta će im ono Sir. Kaže živcira ga to da netko misli da je bolji od drugoga. Ja se bunim, stalno mu govorim Ma je li i Ma, nemoj.

On kaže – Aj reci onda, ja kažem - Ma šta ću ja sad tebi govorit, ako ne razumiš ne razumiš. – Aj reci.

– Ma neću.

Onda se smijem, on kaže – Jesi divlja, ja kažem – Ma nisan. Do kraja noći pita me deset puta pijemo li kafu ujutro skupa. Deseti put mu govorim – Šta me pitaš sto puta, rekla san ti da pijemo. On kaže – Bojin se da nećemo pa da buden siguran.

Ujutro izlazin na taracu, sir Šit um sidi i pije kafu, umjesto pozdrava podižem glavu, on pušta neki zvuk ko da grana bora zacvili malo. Sjednem, pijemo kavu, gledamo u žicu rastegnutu između dva bora i šugaman na žici. Mučimo. Pijemo skupa kavu. Ne govorimo ništa. S nekim ljudima razgovaraš, s nekima navigaješ.

On kaže – Sviđa mi se to – mučimo. Mučimo skupa, ne šutimo.

...

More se u lučici ljujuška, netko skoči. U borovima se migolji jutarnji vjetar. Tu su cvrčci, tu je vjetar, tu su gušterice. Ne bih ih nazivala gušterima. Nikad. Dobro, možda nekad. Na Lastovu živi 17 vrsta gušterica. Moš ima staviti soli na rep.

Za N. i S.

Moje prijateljice ne spavaju noću
one još uvijek tragaju za muškarcem koji će
čuvati stražu na bedemima njihovih ranjivih duša
Moje prijateljice bdiju i prave bilansu prihoda i potrošnje
dovijajući se kako prebroditi tekući mjesec
i usidriti se u sigurnost prvoga u mjesecu
Moje prijateljice hodaju svijetom nad kojim se nadvila sjena
hraneći kao mačke svoje besane noći
Moje prijateljice
koje su sve pomalo ja
šute o stvarima koje ih odveć plaše
i radije stvarnost zamataju u veo svojih slikarskih boja
ili u zvuk tugaljivog violončela.

Inspirirana COVIDom

Pomislih, i ja ću jednom
biti samo prah.
(Nakon ove spoznaje
dođe mi da Te nazovem
da Ti izjavim ljubav
jer, što imam izgubiti?!)
Dok još imam ovo tijelo i dah
sasut ću Ti sve u lice,
pogledom Te doticati,
ljubiti posvuda,
polako Te znalački razodijevati,
svaki dio Tvog tijela usisati,
jer ja sam prašina, ja sam ništa,
posut ću Te svojim prahom,
oslijepiti Te za sve drugo
osim za sebe,
premazat ću svoje tijelo Tobom,
oplest ću Te oko sebe,
zauzlati,
zavezati čvorove koje nitko
neće moći otpetljati,
upit ću Te sa svom prašinom,
sa sobom,
nestat ću u Tebi,
zaposjest ću Tvoje stanice,
oviti Ti se oko DNK kao bršljan,
bit ću međustanična tekućina,
plazma,
izbit ću na površinu iz
svih Tvojih pora,
iscijedit' se kao kap znoja,
kao biser u Tvojim očima,
ljubavi.

Mačka me jutros zagrebala.
Rekoh joj:
„Vratit ću ti u zagrobnom životu!
Ono kad se nas troje preselimo u Zagreb.“
Trebaš li baš na židovsku
Novu godinu čeprkati po prošlosti,
kao da iz meda izvlačiš komade jabuke?
Danas je dan kad se sjećam Đura,
nje koja krstari hodnicima škole
kao po velikim morima.
Ne prisjećati se,
nego sve
uzdignuti na viši level
na viseću konstrukciju kod Hildegard,
kod Virginije
i ostalih inspirativnih žena.
Ponavljam kao službenica u dućanu
maloprije neku mantru
s pingu čokoladicom:
/koliko je tih fraza u danu
koje ponavljamo ne bismo
li se uljuljkali,
ušutkali ono nesvjesno ja
koje ne da mira, koje lomi, koje ruje,
koje nas želi voditi puno dalje od zbilje,
tamo gdje se susrećemo
s voljenima, sa sobom/
„Ljudi su lijepi, nisi ih još vidjela,
pogledaj malo bolje, nepoznati ljudi,
nisi još s njima imala susrete,
dijaloge, konflikte, prepiske, šaputanja
na zračnom kušinu inboxa.
Neka tako i ostane!“

Krugovi

držim se za uštap
 čvrsto objema rukama
 za reflektor pod kojim plešem
 izgrebana od suza
 dok mi perje s božićnog drvca
 škakulja pazuhe
 ponekad sanjam kako ti mičem
 kosu sa čela
 to je sve što o tebi sanjam
 krevet je posut drobljenim **U**
 makadamom **š**
 i ostaje kao čudan bijeli trag **t**
 pod nosnicama **a**
 ujutro ti jedino vire stopala **p**

ovako ja to zamišljam
 pravim anđele u plahutama
 tvog kreveta
 iz očiju ti sniježi
 usnama hvatam pahulje
 tope se od vreline uzdaha
 preko lica razlijeva čipka
 prekrila je planine
 šume
 ostavila iscjedak u nizinama
 na vlatima trave
 (u proljeće će rasti visibabe)
 kad čvrsto stisnem kapke
 prepoznajem sve oblike
 čuje se samo zvuk propadanja
 u negaženi bijeli pokrivač
 dok meke sove
 nose tople obroke mladuncima **S**
 (nešto su ubile) **n**
 sutra ću **i**
 sakrivena iza čempresa **j**
 jesti preostale grumene **e**
 ostajem te žedna **g**

Zaokruži / kruži nožnim prstima po parketu / napisi poruku kućnom prašinom / stavi naglasak na O / mrvicama pojedenog peciva i odba
čenih dlaka / (to je više nego mnogi imaju) / u krevetu kao pod zelenom plahutama / strah / ljutnja / tuga / gađenje / ra-
dost / sve me to pokriva / noću dajem imena plahutama / napisati poruku kućnom prašinom / stavi naglasak na O / mrvicama pojedenog peciva i odba
 gri-

petardi novogodišnjeg slavlja / spasiti će nas pokrivači / kružit će nam crjeva / na-
minih prikli / kad ne prepoznaješ kraj / kružit će nam crjeva / na-
iju me crne šape koje trče u snu / skupčat ćemo se u božićnu kuglu na vrhu ležaja / zaštititi od stropa što se ljušti i otpada / (sve otpusti) /

stavci živaca
 od usta do stopala
 i natrag
 ispisivat ćemo ljubav krugovima

GALAKTIČKI VAPAJ

Mediterranske igre

Pelješac žudi za Korčulom
A ona bi s Hvarom;
Hvar se s Bračom
otima za Šoltu
Šolta mjerka Vis,
A Lopud i Šipan zajunili
za Kalamotom,
i ne znaju
da je ona on;
i da ona on gleda Rudu,

Ruda Šipanu se daje
Jakljan za Olipom gine
Olipa bi Mrkana
kojem nije legla Bobara...

Opća grabež i nesporazumi.

I tako dan za danom
Val za valom
Plovim Mediteranom.

Svjetlosne igre

uvijek neka žena
uvijek neka scena
neka drama
od koje se ne spava

borba za prevlast
u bezvlašću
bitka za teren
u eteru
ratovi za poziciju
svi bi na miliciju

od pamtivijeka
od praskona
dva su tijela
dokona

uvijek neka žena
uvijek neka scena
neka drama
od koje se ne spava

Pitat ću djecu
što je čudesno
jer sam to već
odavno zaboravio

Pitat ću djecu
Što je lijepo
jer ne znam
ne znam

Djecu ću pitat
da mi kažu
koji kamen je bolji
koja pjesma ljepša
gdje su dobra igrališta
jer ona to bolje znaju

a ja ne znam ništa

Između rebara od persijani
razlistane grane plešu
po plafonu
To su svjetlosne igre
iz mog djetinjstva
onaj isti vjetar
isti umoran zvuk
popodnevnog autobusa
blago drhtanje
prozorskog stakla
krikovi djece u daljini
mirišu pelargonije
balkonski kanal začepljen
njezinim laticama
voda miruje
jer zna da
ima izbora.

Pričao sam s
prodavačem kobasica
u Kopenhagenu
preživljava kaže nekako
vozi svoju kombi biciklu
sa bijelim crvenim i
crnim kobasicama
domaći hren
domaći senf
Konobar u Barceloni
u Tapa Tapa restoranu
kaže isto
očuvan
izbrijan
ozbiljan
U Londonu
neki mi se mladi englez grebator
hvalio kako pozna rock n roll
imperijalistička sirotinja
i on živi teško
ali ne priznaje to ni sebi
Irski vozač lokalnog autobusa
iznenada zapjeva dok vozi
umjetnički urla
ima nepogriješiv
detektor za monotoniju
U Bečkom Prateru
Srbin mi se smije kako
faljivam naslagane limenke
ulovio sam jastuk
ich bring dir glück in
jedem augenblick

Madridske konobarice
čude se mom apetitu
i nemaju vremena
za čavrljanje
jer teško se živi
U Pragu karikaturista
na Karlovom mostu
već promrznut ustaje i odlazi
nacrtao me na brzinu
Vozačica rikše u Berlinu
gura i na deset ispod nule
zaradila je napojnicu
Ulični svirači u Bratislavi
klanjaju se do poda
za 2 eura
Grci u Rimu plešu Copoeiru
uče me psovke na grčkom
kojima poslije častim
neljubaznog recepcionera
u hotelu
kaže mi da je Grk
i ispravlja krivi akcent
sretan je što čuje
jezik domaje
U Budimpešti
Mlada dama s vrećicama
iz butige
nudi mi druženje
za novac
ne znam za ostale
ali jedino se Srbin iskreno smije
i boli ga dupe
što se teško živi.

Papagala

Papagala
posvuda oko nas papagala
u saboru i u klupama županijskih sudova
na programima
 radijskih i tv stanica
u učionicama i zbornicama
 osnovnih i srednjih škola
u dvoranama fakulteta
i u kongresnim salama hotela
za oltarima na misama zadušnicama
 i tijekom propovijedi
 nad otvorenim grobovima
papagala što na predizbornim skupovima
 govore u mikrofone mržnje
papagala za mobilnim telefonima
 i kompjutorima
papagala u redovima desničara,
 papagala u redovima ljevičara
papagala odjekuju s ploča i cd-ova
 zabavne pop glazbe
papagala u klapama pjevaju
 o tome kako svaki Dalmatinac
 nosi zlatan lančić oko vrata
papagala u sapunicama domaćih i
 stranih prenemaganja
papagala među ljubiteljima domaćih ljubimaca
papagala glasnogovornici vojno-redarstvenih operacija
papagala koja ne prestaju objašnjavati
 što su to elementarna ljudska prava
hrvatska papagala ne prestaju veličati
 katoličku kulturu zapadnoeuropske civilizacije
srpska papagala ne prestaju hvaliti
 viševjekovno pravoslavno junaštvo
 nebeskog naroda
hrvatska papagala i srpska papagala
 iz iste su porodice i imaju
 jednake boju perja kojim se kite

Dubrovnik, 29. travnja 2017.

Čitatelji

Dijagnostika

zahvaljujući ustrajnoj ludosti
jezikoslovaca
i njihovom nacionalnom
samoodređenju

milicajci su postali policajci,
a novogodišnje jelke
božićna drvca,
Djed Mraz
preodjenuo se
u Djeda Božićnjaka,
i kao da sreće i čestitosti
imamo u izobilju
Sretan Božić
postao je
Čestit Božić

jedino još purice
nisu promijenile ime
i svakog Božića
i dalje završavaju
na blagdanskim tanjurima

23. prosinca 2017.

Oni koji iz javnih knjižnica
posude jednu ili dvije zbirke
poezije
na nekoliko tjedana
i potom
u samim pjesmama
kemijskom olovkom
podcrtaju pojedine stihove
koji im se sviđaju –
je li to njihovo znanje
ili potpuna nemoć?

8. ožujka 2018.

Događaj

Usred tople zime
krupna muha
zunzajući
uletjela u hladnjak
i
zauvijek završila
svoje zimsko ljetovanje.

6. prosinca 2019.

IVAN KRAMAR

Mrtvi

Nemojte mrtvi umirati
u nama, budite sebi sjeme.
Nek naše sunce još pije
jutarnje magle.

Nemojte odjeke svoje
u nama ostavljati. Mi tražimo
jesenji mir, nosimo svoju tajnu
na druge obale.

Pustite nas da budemo ptice.

Smrznuta duša

U dlan primiš hladnu ruku,
duša se smrzne,
sunce bosònogo hoda
po srebrenoj rosi
ovog jutra.

Žagor se ptica ne čuje
već dugo,
agava se oprezno
ogradila.

Suhe ruke iščekuju kišu,
možda su umrle sjene,
trpak je okus samoće,
tužno se njiše breza.

Duša se smrzne
u tjesnacu tijela,
snovi se bičem krote.

Nisu ovo dani pravde.

Nesanica

Uzimam ovaj dan za ruku,
u skut sklanjam ga za inat noći.
Hrlim u novi san da prevarim
tamu i múze, tonem u igru
opasnih sjénâ, naoružan
samo suzom.

Slušam melodije čudnih
anđela,
iznad glave razapinjem
obližnju planinu
kao beduin čador u
hladnoj pustinji.
Ne bojim se noći, ni sjenâ,
nesanica moj je protivnik,
udružila se s punim mjesecom.

Čekam jutro okupano rosom.

Dušni dan

List sam, žut, odlazim dolje,
sâm u nadi: Uskrsnut ću!
Sa sobom nosim sve tajne
zemlje u ovom mesu.

Uz ovo sunce umivam se rosom,
predajem kosti u novi krug,
ljubim se s travom požutjelom,
u prah se vraćam da ne budem prah.

S usana mi teče jesenja pjesma,
rijeke misli slijevaju se u stih,
u meni odjekuje smirena tišina.
Platana još živa ostaje.

U postelji novoj uzglavlje mi je kamen,
nenadano opet bit ću svoj.
Krvotok će mi biti potok bistri,
umirući živim, a živim da umrem.

List sam, žut,
a bit ću sunce.

Ufanje

Ti ćeš mi pokazati put
kad siđem u tmine smrti
ogoljen do kosti,
kad mi se prsti razaspu u zemlji,
opet ću biti odjeven u travu
i kožu.

Vratit ćeš mi isti san,
iste ruže, isti dan,
moje će tijelo biti proslava Tvoja
tek kad se vratim potpuno sebi.

U svakoj zori zov je Tvoj.
Nisu mi čestice izgubljene.
Kada mi tijelo opet dušu obgrli
propupat će kosti moje.

STANKO KRNJIĆ

Krug

Noćas opet
čerečimo svog Boga,
ne znamo njegovu
nutrinu ni
građu
pa nismo sigurni jesmo li posao
obavili
temeljito i precizno
kako treba, po pravilima struke.

Ujutro ćemo
uz kavu skupljati
rasječene božanske komade
i pokušati složiti puzzle
da mogu izdržati
bar do naredne večeri.

Demoni će spavati
kad pekari iznesu vruće kruhove
na svjetla dana
i mirno će biti.

I doći će noć.
Pa opet krug.

28.11.2017.

Zadnja zrna žita

Sami smo posijali kukolj što odavno prebiva na našim stolovima,
vješto se i potajno sa zrnima pšenice uvukao u naše kruhove;
puni iščekivanja pekli smo ga za svečanost,
taj otpad ljudskog
prinosili na ruke najdražima,
otkidali njegovo tkivo
želeći doživjeti pšenični blagoslov
istodobno
potajno smo razmišljali da nam se potkrao
ipak,
nakon svega
najprije smo primijetili oči zacakljene čudnom bojom,
ruke su počele drhtati,
glasovi su postajali tiši,
krv je usporavala na putu natrag,
ni to nije bilo dovoljno za pokrenuti alarm,
netko je shvatio
i glasno razvio svoje strahove;
samo su rijetki prstima uhvatili te riječi,
još je dosta kukoljnih zalogaja sraslo s nama
dok konačno nismo vidjeli
da i sami smo postali kukolj,
ali bilo je već vrijeme
kad smo strahujući za sebe
kukoljem nazivali zadnja zrna žita.

18. 2. 2020.

VLAHO RAIĆ

Nijemi razgovor

Ležim ispod hladne ploče i zelene trave,
U sjeni robusnih i tamnih čempresa,
Tek me trgne poneki nijemi razgovor,
S čeljadi što mi tek sada zalud šapću,
Nema više svjetlosti, zvukova i boja,
Iščezlo je svako slavlje, pozaspale djeve,
Ali moj neobuzdani duh još pažnje želi,
Prijatelju moj, počuj taj zagrobni vapaj,
Probudi ostavštinu ovog bijednog pjesnika,
Ti što u rukama držiš pera moga djelo,
Brižno njeguj svakog slova osjećaj,
Ta to su moji snovi uspomene ufanja,
Kroz tebe oživljavam, kroz tvoju grud,
Natoči dvije čaše tek začetoga vina,
Proživimo skupa ovu prosinačku večer,
Nek' okreću se listovi – godi mi taj zvuk,
Zaplovi u rimama, u usporedbi se nađi,
U svaki skriven kutak ti mirno zađi,
Dobra si neiskvarena duša, prijatelju moj,
Zato ne sahranjuj me na prašnjavoj polici,
Ne dopusti da ovaj jadnik dva puta umre,
Već učini da se čedo moje digne u visine,
U nemirnoj noći da krijepim s nekim duh,
Svaki blagoslov ti dajem - dušo moja hvala,
Želim smiraj među ova četiri mračna zida,
Tako sam umoran i od zemlje i od groba,
Proživljavam neko peto godišnje doba.

Vrt i ja
U čuđenju se gledamo
Poznajemo se od nejasnih davnina
Rosan nekad cvaše u selu našem
Što grubo zbrisano je s karte
Patiše se dugo naša osamljena kuća
Stravično tiho stenjuć'
U drači zaborava

Vrt

Suze mi se pod kapke netom zbiju
Koliki još vrtovi duhove seljaka kriju

Karte

Spuštamo li se s jednakim atributima u grotlo života,
Ili djelitelj nasumice miješa karte kovitlajući sudbine?
Uzdižu se paralelne dječje nadrealne perspektive,
U istinskoj vjeri u istovjetne šanse za život nakon muke,
Kojem težimo sklapajući ruke u ozračju nepoštenja.
Nisu sva dojenčad zapala u iste proročanske ruke,
Prokleta zemaljska blaga nisu ravnomjerno razdijeljena,
Niti je dušama dodijeljen jednak unikatni sjaj.
Posvuda tragovi ovčjih stopa na surovoj zemlji,
U iščekivanju da mesija raspusti besmisleni školu,
Na dan kada ćemo ugledati bijeli križ na nebu.
Preostaje nada da ćemo u nekom ludom bljesku munje,
Možda prestići privilegirane uspavane jedinke,
Lukavo vadeći kartu iz rukava s maksimalnim ulogom na stolu...

Tišina

Te sam noći snene ljubio tišinu,
što prelazi nad selom kao jato lastavica,
osvijetljen samo prozor je plave kuće.

Pozaspali težaci i domaćice rumene,
prihvatila me tek kraj jezera rosna trava,
mene i tišinu, u zagrljaju strasnom.

Sladimo se zrelim rajskim voćem,
gledamo se, svjesno odgurujemo
vrijeme,
puni mjesec srce je tišine moje,
koja predaje mi moj dnevnik samoće.

Osuđen sam na vjernu družicu moju,
opojnu, brižnu, ljubomornu dušu.
Divljom zvijezdom vođeni trčimo kroz žito,
dvije zlačane sjene zaigrano plešu,
mašta nadilazi prostore što dahću,
izmoreni mozaikom naših neispunjenih želja.

Bojimo se ludo zore,
ova noć je naša,
ali neizbježno sunce
od Boga je dano,
s prvim zrakama ona mi
uznemireno diše,
tada zapjevaše ptice i
vlak bučno prođe,
tren poslije umire
ranjena i bolna.

Nađoh na crnoj zemlji
samo bijeli veo,
Jel' ispustila ga je ona
ili lijepa gorska vila.

Pognuh se i uzeh ga
slomljenoga srca,
spomen kad istinski
zaljubljen sam bio...

IZTOK OSOJNIK

Hoćeš li dati, anđele moj

Knjige. Knjige koje čitamo i knjige koje pišemo. Knjige kojima vjerujemo. Ali kasnije prolazne, kao slova. Ostane vjetar. Ali drugi vjetar, vjetar mrava

i mrtvog svemira. Knjige tako mrtve kao što je mrtav svemir. Tako žive. Ne zato da nam pripovijedaju priče nego da nam ometu pozornost kada se nešto događa.

Pozornost što svjedoči o našoj izdržljivosti, usredotočena na detalj. Zrno pijeska i kap u oceanu nisu tako izdržljivi. Ali nije im

ni potrebno. Blizu smo. Čujem zapljuskivanje mora. Sići ćemo. Oblačan, vjetrovit dan, kada se za nama zatvara svijet. To je ljubav. I kako kiši.

Krik

Mi ljudi smo čudne propalice. Žestoko pogođeni osuđujemo zločinačka djela drugih i oholo se praveći ludim činimo isto, ili još gore. Vremena su okrutna, ali

nikako nisu izuzetna. Muhe i jelene ubijamo na isti način kao djecu u Slavoniji ili u Eritreji. Ali kada po nama padaju bombe, odmah smo duboko intimnu dramu spremni zamijeniti

za sladunjavu, nacionalističko naricanje. Daleko od suočenosti smo, kao kugle u fliperu baca nas iz govna u govno. Stojimo pokraj krematorija

i savijamo se u moralističkom škripcu promatrajući kako se dim gubi u oblake. Nikakvog smisla nema ranjeno kriknuti. Plijesan smo. Smrt je samo prozor u svemir.

Stran anđel

Iz krikova i šapata prešla si u tijelo.
Tvoje ruke su moje ruke, tvoje usne
su moje usne. Dok idem po Maximillian –
strasse, tvoje mi zlatne kose padaju na rame.

Uselila si se u kuću moga srca. Kroz
prozore što gledaju u vrt, slijevaju se među
odsutne anđele. Ili još bolje: među anđele
s odsutnim pogledom. Kao Vergilije

i ja ih šibnem rubom svoga plašta i
zatim stupim pred Suca: Animalističan bog postoji,
zgrabio me za želudac, hrani me otuđenošću

i tjeskobom. Ja sam sam sudac. Uselio sam se
u svoju odsutnost, napunio Ništa Nečim, a pastir
tišine liže tvoje uši i trepti u tvom srcu.

Sa slovenskog prevela Anamarija Paljetak.

Prevedene pjesme uzete su iz zbirke:

Iztok Osojnik, *Zrcala u vrijeme rata (Ogledala v času vojne)*, 1994. (op. Am. P.).

LOUISE GLUCK (1943.)

Vespere

Za vrijeme svoje produžene odsutnosti, ti mi dopuštaš
obrađivati zemlju, očekujući
povrat uloženog. Moram priznati
neuspjeh svog zadatka, uglavnom
glede rajčica.

Mislim da me nije trebalo poticati da gajim
rajčice. Ili, ako jest, morao si spriječiti
teške kiše, hladne noći koje su ovdje
tako česte, dok druga područja imaju
dvanaest tjedana ljeta. Sve ovo
tebi pripada. S druge pak strane,
ja sam sijala sjemenke, gledala kako prve klice
kao krila režu tlo, i srce mi je pucalo
zbog snijeti, zbog crnih mrlja što su se tako brzo
množile u lijevama. Sumnjam
da imaš srca, u našem smislu te riječi,
Ti koji ne razlikuješ
Mrtvo od živog, koji si, zbog toga,
otporan na slutnju, ti možda i ne znaš
kolik strah mi trpimo, pjegavo lišće
crveno javorovo lišće pada
čak u kolovozu, u rani sumrak: ja sam odgovorna
za ove biljke.

Prošlost

Mala svijetlost na nebu iznenada
javlja se između
dvije borove grane, njihove tanke iglice
sada su urezna u blistavu površinu
a iznad toga
visoko, pernato nebo.

Pomiriši zrak. To je miris bijelog bora,
mnogo jači kada vjetar puše kroz nj
i zvuk što ga stvara podjednako je čudan,
nalik na zvuk vjetra na filmu.

Pomiču se sjene. Užad
stvara zvuk što ga one tvore. To što sada čuješ
bit će zvuk slavuja, *Chordata*,
mužjaka koji se udvara ženki.

Užad se miče. Viseća mreža
ljulja se na vjetru, čvrsto
svezana između dva bora.

Pomiriši zrak. To je miris bijelog bora.

To što čuješ glas je moje majke
ili je to samo zvuk što ga stvaraju stabla
kad vjetar prolazi kroz njih

jer kako bi zvuk on pravio
a da tu ničega nema?

S engleskog preveo Luko Paljetak.

Louise Gluck (1943.) ovogodišnja je dobitnica Nobelove nagrade za književnost (op. prev.).

UMA GRADAC

U suvišku

Možeš se zamisliti na vrhu Kavkaza,
u seoskoj konobi punoj jelenjih glava i osušenih Rusa,
jer tebe je prije par stoljeća napisao Ljermontov,
ja sam lijep i ne uklapam se ovdje i svima vam lažem u lica.

Budući da katkada ne želiš biti središte svega,
žao ti je što se nisi zamislio kao perač prozora na najvišem katu Burj Khalife,
kao stražar iz britanske garde kojeg turisti pokušavaju nasmijati,
ili jedan od domorodaca koji su ubili Jamesa Cooka.

Vidiš sebe kao voditelja anonimnih alkoholičara,
koji svugdje ide koturaljkama,
vjerno razvrstava smeće iako zna da sve završi na istoj hrpi,
i stvarno se previše ispričava.

Možeš se zamisliti i kao pjesnik,
jer odbijaš slušati Bukowskog,
koji je napisao nešto ovome slično,
o tome što sve možeš raditi, a da ne pišeš poeziju.
To baš i nema smisla,
samo piši i manje ćeš lagati.

Flagelantske laude za lakše razbuđivanje

Potrošila sam sve kišne četvrtke koje sam imala, kako bih smirila tvoju nogu koja drhti ispod stola kao gumena lutka na vjetru ispred šoping centra, kako bih jela tvoje zanoktice i lizala ti suze s ovratnika.

Trebalo ti je tisuću sati da sašiješ plašt kojim si mislio da možeš prikriti ožiljke kričavih boja.

Tih tisuću sati sam te čekala, ubadala se na tvoje igle, tvoji su mi konci vezali ruke, gušili su me tvoji prsti i peckale tvoje rečenice.

Govorila sam si da je ovako baš i trebalo biti, da me ti jedini možeš uspavati i

probuditi u sedam, da sam samo uz tebe puna od vrha do dna.

Onda si počeo nestajati i vraćati se u naletima mučnine, kao rak želudca koji se pritaji, pa se nanovo javi u smrtonosnom, metastatskom obliku.

Operirala sam te sa svog zdravog tkiva polako i bez anestetika, nanoseći crveni ruž, pušeći suhi duhan, nabijena na zid u nekim drugim koščatim rukama.

I sad više nemam kišnih četvrtaka (niti ikakvih). Pitam se tko te sad, kad se previše dvoumiš, umiruje šampanjcem u malim bočicama i porukama koje stižu nakon večere. Imaš li nekog da ti vječito bježi iza zatiljka, ali opet uvijek bude tu?

Povratak kući

Kad je liječnik skinuo gumene rukavice i oprao ruke sapunom citrusne arome, Dorian Kolovrat više nije postojao. Liječnik se zaputio do kantine po sendvič, kolege su mu čestitali, a Dorina majka mu je donijela bombonjeru od ruma.

Gmizanje sunčevih zraka po plastičnoj zavjesi trgnulo je Doru Kolovrat iz drogiranog drijemeža. Osjećala se kao da je progutala klupko vate pa posegne za limenom šalicom s ostatcima sladunjavog sirupa od višnje. Pogladi samu sebe po čeljusnoj kosti i iznenadi ju nježnost i krhkost vlastitog novog lica. Poželi se tome nasmiješiti, no šavovi su je previše zatezali. Rukom prođe po obrisu svog tijela, osjeti gnjecavost, zaobljenost, mekoću. To ju je tako razniježilo, da se uspravila naglo kao pokretna rampa i rastegnula se onako temeljito i ushićeno kako to rade djevojke u reklamama za madrace. Baš kad se Dora uljuljkala u val početne euforije zbog svog novog obličja, s hodnika načuje nabijanje anatomskih klompi. Medicinska je sestra ušla u prostoriju vrlo sporo, na vršcima prstiju, a i govor joj je bio nepotrebno nježan i pjevan. Činilo se da je jako oprezna kako ne bi povrijedila Doru ili rekla nešto neprimjereno. Nosila joj je puding od jagode i tri okrugle pilule. Dok joj je mjerila tlak Dora se nesvjesno odmicala, dodir njezinih hladnih, mesarskih prstiju bio joj je gadljiv. Sestra je promrmljala nešto o otpusnom pismu koje valja pokupiti na šalteru. Dok je hodala gore-dolje po prostoriji isparavala je miris jeftinog drogerijskog pudera. Dora je čekala da sestra izađe pa se razodijenula i približila duguljastom ogledalu koje je prekrivalo pola ormara na kotačiće. Promotri svoje umorno lice i krupne maslinaste oči. Preko nosa je imala vaticu s komadićem bijele ljepljive trake. Tijelo, iako puno podljeva i končića, napokon joj se doimalo njezinim.

Majka se činila sićušnom. U znojnim je dlanovima držala šarene prospekte i ukrasnu vrećicu s odjećom. Dora pomisli kako je majčina tjeskoba gotovo komična, jedna od onih običnih, preuveličanih i bez konteksta smiješnih pojava. Majka kaže da je ponosna, a zatim pričekava da se Dora iz bolničke halje presvuče u bluzu

točkastog uzorka i bijelu suknju na falde. Dora se okreće pod neprirodnim kutovima i ogleda se u zrcalu. Srami se svog natečenog lica i dlakavih potkoljenica. Majci su oči crvene dok joj pomaže unijeti stvari u skućenu garsonijeru na zadnjem katu neprirodno žutog nebodera. Pričeka da se Dora smjesti u krevet i procvili da se svakako javi ako joj još što zatreba. Ovako nalakćena na sofi za razvlačenje, Dora pomisli da ima pogled na stan iz potpuno nove perspektive.

Iduće jutro Dora si je jedva pripremila filtriranu kavu. Voda joj se razlila po šanku i stavila je deset-dvadeset žličica kave u aparat prije negoli je shvatila da je to previše. Nije se osjećala u dodiru s prostorom, dnevni je boravak izgledao pogrešno. Zнала je da je još uvijek drži ošamućenost od anestezije i da su krize identiteta i disocijanje od stvarnosti neizbježna stvar nakon procesa kakav je ona prošla, no bila je gotovo pa sigurna da se ne radi o tome. Mislila je da se u samoj srži njezinog kostura nalazi nešto prašnjavo i maglovito, zbog čega se njezine riječi razbijaju na podu poput porculana i prestaju postojati čim ih izgovori, zbog čega se njezini veliki koraci lako brišu kao tragovi automobilskih guma u snijegu. Dora je bila kao šahovska ploča bez topa ili skakača, nedostajao joj je neki mali djelić da bi mogla normalno obavljati svoju funkciju. Zнала je da je nepotpuna, ali ne i što joj treba. Kad god bi se tako osjećala, sebe bi optužila da je nezahvalno derište. Poznavala je druge djevojke koje su također prošle promjenu spola, one Dori zavide na podršci koju joj pruža majka, što ima stalni posao i simpatičan stančić sa zemljopisnom kartom i stolićem za šminkanje. Kad se sjeti njihovih ispijenih tjelešaca obučenih u jeftinu sintetičku robu, daha koji miriše na herpes i duhanski dim i broja jutara koja su dočekale na cesti ili u pljesnjivim skloništima, Dora se poželi kazniti. Osjeća se grozno jer nije oduševljena svakim centimetrom oko sebe, zaljubljena u svaki budni trenutak.

Stanom proleti oštar zvuk portafona. Dora pritisne dugme za otvaranje ulaznih vrata, a da ni ne pogleda tko je. Kad je poduzimala takve sitne, smiješne rizike, osjećala se prizemljenijom. Pogledala je kroz okno pa najednom počela ubrzano disati, a krv joj je vrtoglavo brzo putovala po žilama. S druge strane vrata stajao je muškarac bistrih, maslinastih očiju, glatko obrijane brade i Dori odveć poznatog lica, koje je ispod sve te urednosti i glatkoće skrivalo izmučenu i umornu grimasu. Dora ga, ne progovorivši ni riječ, pusti u stan i nastavi ga gledati kao što psi gledaju veterinare. Bila je oprezna, uplašena, ali je osjećala kako on isijava neobjašnjivom stabilnošću i povjerenjem.

„Doriane, kako je ovo moguće?“, upita ga Dora koja je bila previše mirna za situaciju u kojoj se nalazila. Njegov dolazak bio joj je jasniji nego što bi trebao biti. Izašla je iz bolnice misleći da ga se riješila, a on sad stoji naslonjen na njezinu vješalicu za kapute i promatra je ispruženih ruku, ukočen. Dora je osjećala trnce između kralježaka. Gledala ga je kao da će svake sekunde puknuti u histeričan smijeh, strašno je željela da je nešto pita, da se naglas začudi ovom paradoksu. Ipak, on je šutio, krutog i bezličnog izraza lica. Neke tišine se očito ne mogu probiti, neke se stvari ne mogu nazvati pravim imenom čak ni onda kad su jasne.

„Dora, svi mi težimo biti i jedno i drugo. To nam je u prirodi. Um nam je rastrgan na različite strane, svi ljudi su više osoba u istom tijelu. Tako smo ti i ja dvije varijacije na istu temu, zajedno činimo nešto cjelovito.“ Dora se počela podsmjehivati tim njegovim rečenicama, koje su zvučale tako prazno i umjetno. Govorio je poput napuhanog profesora filozofije koji pokušava probuditi rezignirane gimnazijalce i približiti im se, ali završi izrugan i izignoriran. Ipak, osjećala ga je u sebi, poznavala ga je. Glas mu je bio ugodan i blag kao toplo mlijeko. Promatrala je kako mu se vilica pomiče dok govori, kako mu se trepavice nervozno sudaraju. Za svim time je prije bila nostalgичna, a sad je napokon pronašla dom. Uhvati Doriana za zapešća i protrese ga, kao da želi vidjeti je li sačinjen od mesa, je li stvaran, hoće li se početi trzati i izvijati ili će ostati tako bezobzirno ukočen poput voštane figure. Čim ga je dotaknula, osjetila je kako ga guta i probavlja, bio je hrskav, vruć, prolazio joj je kroz vene i bronhe, puneći sva mjesta na kojima je nešto nedostajalo. Kroz Dorino je tijelo prolazio elektricitet i ona se nije znala nositi s ovom stvarnošću, opipljivošću, ugodom i strahom. Najednom se strese, otvori oči i nađe se nad aparatom za kavu. Osjeti se poletnom, pokretljivom i potpunom. Njezine ruke i noge micale su se same od sebe, nije morala razmišljati o svome tijelu, ono ju je poznavalo i bilo je poslušno. Osjećala je Doriana kao val sigurnosti među rebrima i tihu snagu u listovima. Napravila je kavu, mirisnu i savršenu, iz prve.

Uma Gradac studentica je psihologije na Filozofskome fakultetu zagrebačkoga Sveučilišta. Rođena je u Zagrebu 2002., a svoju je prvu i jedinu knjigu izdala s nepunih sedam godina (Umine umotvorine, Centar za poticanje darovitosti djeteta Bistrić, 2009) čime je zaslužila veću pozornost medija koji se bave darovitom djecom. Njezina rečenica kako ne voli Nikolu Teslu jer je ženske oči smatrao samo svjetlom u praznoj glavi rado se prenosi i danas u člancima koji je spominju. Prva dva ovdje predstavljena naslova napisala je sa šesnaest godina. U Literat dolazi kao izvanjska vrijednost koja bi trebala podsjetiti kako Literat nije samo mjesni časopis, iako mu taj epitet nije mrzak jer izrasta iz želje za promocijom Dubrovnika i dubrovačkih autora, poglavito mladih i/ili neobjavljenih.

MLADENKO MARIJANOVIĆ

Nema više sela veseloga

Nekad se u nedjeljna jutra žurilo iz štale poslušati što veći dio emisije „Selo veselo“, snimane po ruralnim krajevima bivše države, gdje bi svoju životnu šansu prigrlili stočari i ratari, načas umiveni, odjenuti u lan i čohu, postajući preobraženi u violiniste i frulaše, orila se izvorna pjesma, a rumene bi snaše cijukale pa u mikrofona bubnule i štogod lascivno, onako kako to one na njivi za stogom. Neki tu emisiju nisu puštali za ugođaj samo sebi nego za lijepih dana otvarali prozore i odvrtali radio kako bi sve pratili i kad su vani, a tako je to dopiralo i do kuće u kojoj odrastuše Slaven i Žaklina. Ostadoše daleko iza takva nedjeljna jutra, a iz osjećaja duga prema djetinjstvu i prema roditeljima kojima bi to značilo kad bi bili obaviješteni, zaputiše se njih dvoje običi ono što je od ognjišta ostalo.

Nedjelju izabrao Slaven, ustvari čekalo se da potvrdi kad može, a ona je na odmoru svakako. Za njim je bio težak dan, poslije gostovanja na televiziji, s mnogo reakcija svih vrsta, ali češće pogrdna nego podrške, što je počelo već navečer čim je izašao iz studija. Stizale su poruke sa skrivenih i nepoznatih brojeva, bilo je i prijatni. Neće to Žaklini ni spominjati. Ali da će mu prijati jedno takvo sklanjanje od javnosti, pa i od stvarnosti... itekako. Žaklina ne bi otišla, a da taj komad grude ne posjeti; to što ga je već par puta gledala s distance, s Vrtača odozgo, nije bilo izbjegavanje nego privilegij.

Njoj je to ono što bi netko mogao priuštiti sebi jedino dronom. Ili za što bi u bogatom i razmaženom svijetu uplatio nekoliko krugova helikopterom da ipak svojim očima vidi odozgo, jer tako je uzbudljivije nego dronom. Treće opcije, osim kad bi se moglo pronaći avatara ili zmaja, ukrotiti ga i letjeti na njegovim leđima, zasad na svijetu nema. Zato Vrtače toliko znače.

Sad kad je u obrnutoj perspektivi Žaklina ponovno poseže za svojim sonyjem. Kupila je najboljeg u kompaktnoj klasi i vraški skupog, ali on joj obilato uzvraća. Prstom pokazuje Slavenu mjesto na Vrtačama, koje je raskrčila na rubu stjenovite kose, zatim ga zumira i fotografira te uvećava na *displayu* do mjere da u kadru otkriše djetlića kako dubi suho, još uspravno deblo pored njene kamene stolice.

– A, šta kažeš? – želi Žaklina malo više divljenja jer je fotografija čudesno oštra.

– Pa ti s time možeš provjerit navečer ima li koga na Mjesecu – veli joj on.

Od svega što je bilo samo je kлокot potoka preživio pod kućom, a nad kućom, kojoj traga nema, sunovrat se žuti. Nikome utjeha, ali nema ni kuće u koju su gledali iz svoje. Ondje su njihovi vršnjaci imali bicikl i na raspolaganju, pa možda i petnaestak metara ravni da se naizmjenično vozikaju. Toliko su ravni imali u dužinu, u širinu je

to bilo dva-tri metra, ali dovoljno da im se dječji pozavidi. Nema ni starog tajnovitog kućerka koji je tu na obzoru bio, s krovom od šindre izvedenim u klobuk i malim prozorskim oknima u koja bijahu ubačene šipke od rundajza, po jedna vodoravno i okomito, za zaštitu od provale. No, i sam je prozor bio tako uzan da bi se glavat lopov već u njemu zaglavio. Ta je nastamba preživjela dva svjetska rata, ali u ovom trećem, lokalnom, sva od drveta činila se valjda kao pripremljena lomača.

Bila u njoj davno neka baba Manduša, sama s kokoškom jednom, nepokretna pa joj kokoš dolazila u kuću i snosila jaje u krilo. Postigle su nekako takav dogovor, nakon čega baba jaje popije, a kokoš dobije neko zrno žita. I svaka sita. Prikovana za ležaj i tanak madrac kraj jednoga od tih prozorčića Manduša je imala samo jedan posao od zore do sumraka: gledati ima li koga u prolazu. I dati mu nadimak prema jednom od tri kriterija: izgled, kretanje, odijevanje. Svi koji su ikad naišli dobiše ga prišivenog, a pošto se seoski ljudi, često u zavadi zbog zemlje, obožavaše međusobno pogrdno zvati taj je registar lako zaživio. I makar je Manduša napustila svijet kudikamo prije nego će Slaven i Žaklina na nj doći, sjećaju se dobro da je njeno naslijeđe ostalo i njegovalo se. Pa čak i kad bi netko umri, njega bi se u pričama spominjalo po onome kako ga je Manduša prekrstila. Nije to mimoišlo ni njihova djeda Ivana, iako bijaše visok i zgodan, hodao uspravno, nosio odijelo i mantil, obuća mu naglancana bila. Prošao tako kroz tri njezina obruča i stoga Mandušamorade otvoriti novu rubriku te njega ukajti u nesvrstane pod nadimkom Došljo. Doseljenik je djed neporecivo bio, te iako ružnih pridjeva spašen, time je kandidiran za vječito umanjivanje prava. I to je poslije lako eskaliralo u: ‘Šta on oće, došljo jedan obični’. Isprva, dok su on i baba živjeli u polovici jedne kuće u selu, nikad mira nisu imali. U drugoj polovici bila zlobna žena, neka Lucara, nije dala na korito iako se vodilo kao zajedničko, pod žalosnom vrbom. Ona bi kad se dobro smrkne iziđi, na vrbu okači fenjer, svoje operi i triput isperi, a izjutra urani i još krmeljava lužnicu iz šporeta u korito isprazni. ‘Eno je opet, Ivane, đidija s punim lavorom veša’ – baba bi zaviči kad navečer na vrbi ugleda lampu – ‘iđi je otjeraj!’ Na koncu je djed izgubio živce te izabrao za život i gradnju kuće kutak što dalji, gdje ga je s tri strane opasala šuma sa svim onim što se leže u njoj. Babi omogućio da dva vlastita potoka ima, iz dva pravca dotjecali pod kuću, te i on tu podiže svoju vodenicu, što je za vrijeme gladi i rata, kad je falila samo još kuga, bilo vrjednije već imati dvorac. Imao i vještine sklanjati se na vrijeme pred kundacima, među obližnjim stijenjem, kad bi naiđi koja vojska. Pa se sada Slaven i Žaklina otimaju za nasljedstvo: on misli da je od djeda poprimio nezavisnost i pacifizam, a ona pak bliskost s gorom i kamenom.

Ručali su toga dana kod svoje kuće. Ili kao kod svoje kuće. Slaven kupio gotove ražnjiće, naložili vatricu pa ispekli. Kao Indijanci. I napili se vode vlastite. Još pomalo dotječe s izvora u šumi. Teško je vjerovati u sve to. U ništavilo koje je progutalo selo. Sve one krčevine, gdje je nekoć isječeno redom i izvaljeni panjevi da se dobije ledina, vratile se majci prirodi u krilo. Mlada smrčevina na kosnim se livadama tako zbila da kroz nju ni vjetar ne može. E, sad, koliko ih je koji žale zbog toga. Mogao bi se iznenaditi odgovoru tko bi takvo pitanje postavio. Rat je mnogima dao

alibi i, nakon početnog afekta, gotovo bi potražili onoga tko je prvi potegao pušku da mu zahvale. Stresli sa sebe trinu iz pojate, u oranici svakako rađalo više kamena nego krumpira, a i gospoje se dosinule asfalta. Tako da im je rat, po duši govoreći, otvorio vrata da napuste goru i mnogi se više ne žele ni sjećati da su bili seljaci u prijeratnom iliti prošlom životu.

Ali, i da nije bilo rata zar bi selu bitno drugačije bilo? Slažu se oboje da ne bi i nastavljaju rezimirati što je sve donijelo novo vrijeme. Strane zemlje, poput drugih nedostajućih sirovina, uvoze i gotovu djecu, a djeca k'o djeca, daš im šareno lizalo, da šeću svjetskim trgovima uz blještave izloge gdje svaki par pasje skupih cipela ima vlastiti pijedestal i onda bi se zbog toga ta djeca trebala osjećati zahvalno i svjetski. No, kad iz tolikih ravnih i blagorodnih sela kao pred poplavom bježe svi osim staraca čiji korijeni više nisu za presađivanja, o čemu bi onda imalo sanjati jedno ovakvo: zabačeno, škрто i grbavo. Možda će ovakva jednog dana u budućnosti dobiti novi smisao, bude li se bježalo od nekih novih kuga. Dotad, nema više sela veseloga, te su frule u falš propištale davno. A Žaklina je lovac koji upravo okinu, fotoaparatom, na srnu u djetelini daleko na suprotnom obronku, okruženu mladim jelićima što se namnožiše kao *gremlini* i iz nekog razloga ne uspješe poniknuti samo na oranici gdje je djed, uz onaj rat, sijao pšenicu za svoju vodenicu.

– Hm, kad skontaš. – progovori Slaven iz dubine svojih misli, nakon poduga zatišja, a glas mu sluti na nešto dobro turobno – sve je ovo groblje, groblje naših očevina. Samo nabavit jedno deset kilometara ograde pa ga opasat.

*Prije mjesec dana objavljen je novi roman nagrađivanog književnika i novinara iz Vareša u BiH Mladenka Marijanovića **Groblje očevinā**. O njemu je prof. dr. Enver Kazaz napisao: „Mladenko Marijanović napisao je roman koji je ovdašnjoj literarnoj sceni nasušno potreban, jer otvara temu tranzicijske sadašnjosti obilježene posvemašnjom destrukcijom društvenih vrijednosti i mnogostrukim oblicima propadanja. Iznimno rijetko ovdašnji pisci tematiziraju sadašnjost u kojoj raste pustinja od koje, kako bi povodom Selimovićevog Derviša i smrti i slike društva u njemu kao političkog gubilišta rekao Kasim Prohić, ceptimo u strahu zagledani u budućnost...)Marijanović s puno pažnje gradi psihološki profil svojih likova, vješto vodi priču i organizira romaneskni zaplet, a njegov roman je vanredna analitički zasnovana slika ovdašnjeg postratnog beznađa. Društvo u kojem je politička moć bezumno pravdala ratni užas nadom u pravednu budućnost ukazalo se u ovom romanu kao društvo smrti humaniteta i etičkih vrijednosti, da bi na kraju romana skončalo u egzistencijalnoj pustinji od koje čitatelja podilazi jeza. Taj pesimizam Marijanovićevog romana precizna je i tačna slika koja je skinula sve političke i ideološke maske s ovdašnjeg društvenog prezenta i pokazala svu njegovu rugobu. Pri tom, Marijanović je roman izveo jezički precizno, bez satirične napadnosti, ali s jasnim etičkim aktivizmom koji čitatelja poziva u čežnju za utopijom društvene promjene, istodobno ga opominjući da mu je skepsa jedino preostalo racionalno sredstvo i da je živeći ovdje unaprijed osuđen na gubitak.“*
*Iz romana Mladenka Marijanovića **Groblje očevinā** donosimo poglavlje **Nema više sela veseloga**.*

NIKO KUŠELJ

Lanterna

Od podnožja Sustjepana,
Preko Žapla Velikoga,
U obruču sve do Plata,
Sastavljajući pontu Rata,
Prostire se lijepa vala,
U kojoj se ogledaju,
U modrilu morskog zlata
Tri otoka – gola – mala:
Mrkan, ponos svijeh ribara,
Pa Supetar (sa Šuperkom) i Bobara.

Cavtaćani naši stari,
Naviknuti tepat svakoj stvari,
Po predanju od milošte valu ovu
Đardinetom svojim zovu.

Tu su poste od ribanja
Svaki mreža, parangala,
I pendula, bulentina,
Uz igranje levantina;
I traktara s čvrstim krokom,
Jakom rukom, bistrim okom.
Tu su poste muke, znoja,
I obilnog ribolova.
Tu su mjesta i poprišta
Bijesne igre fortunala,

Tu su isto ognjišta
Furijala i majstrala;
Al' nadasve bunačina,
Punih sunca i mirisa,
Punih graje i galebova,
Artinica i čiopa.
Od sumraka do rođenja novog dana,
Sve što zori bliže, jače,
Razliježe se iz Velike Rogoljače,
Modrokosa pjev umilni
I slavujev otpjev silni...

Tu su poste Turčin, Vratlo,
Trava, Hljeb i Malo Žaplo,
Kostur, Ljuta i Ključice,
Sve do sretne Sjekirice.
Imena je drugih dosta,
Za ribanje dobrih posta.

Svako ime, svaki kamen,
Čuva vjerno neki spomen;
Uspomene prošlih dana,
Naših starih Cavtaćana,
Bez obzira bijahu li
Kapetani, stvaraoci, umjetnici,
Il' ribari – „oriđinali“ – paćenici...

Svaki od njih, od Makaka il' Đurina,
Do Bukovca, Bogišića,
Pun je lijepih osobina i vrlina;
Svaki nosi na svoj način
Vrijedan zlata,
Pravi timbar od Cavtata.

Sva ta mjesta, sve te poste,
Za ribanje stare koste,
Prisluškujući eho priča,
Điravamo na parića...

Bez promjene i dandanas sve je isto,
Nebo modro, more čisto;
Čvrsto stoji svaka seka,
Cavtaćane svoje čeka,
Da im pruži svoga dara,
Da se s njima razgovara.

More zove, more nudi
Blagorodne svoje grudi,
Al' ribara Cavtaćana sve je manje,
Sputava ih umiranje...

Istina je, još ih ima nešto malo
Što j' od starih preostalo:
Vuk Vicura, Dumić, Zilo,
Skenderići i Kecilo,
Pepo, Andro, Kušelj Niko,
Pušo, Jusi i drugi ni'ko.
Ali oni nisu više oni stari
Nasmijani, raspjevani div-ribari;
Na licima im krupne bore
Jasno kažu,
I ne lažu,
Da ih teške brige more...

Ako pitaš vjete, vale,
Sunce, ptice i otoke male,
Ako pitaš, gdje su pjesme,
Gdje su gange,
Gdje vicevi i pazari;
Gdje je život, slava, ime,
Gdje je Cavtat – Cavtaćani...?
Ne će znati.
Ali zato najvjernije kaza' će ti
Hladne ploče,
Kaza' će ti
Starih dana čuvar vjerni
Divan Rokov humak smjerni...

U Cavtatu nekad cvjetnom,
Duhovitom i poletnom,
Sad se jedan refren čuje,
I daleko odjekuje:
„Nema ribe ni ribanja,
A u špagu ni dinara...“.

U oblaka tmurnih krilo
Žarko se je sunce skrilo;
Lampa, grmi, vjetar bije,
K'o iz kabla kiša lije.
S Meteriza zviždi, hući,
Uzvitlano more bući;
Bijesni vali sve su veći,
Pogotovo svaki treći;
Svaki trećak preko Seke puca,
Nigdje barke ni s jedrima guca...

Čempres škripi, bor se njiše,
Sve stihija bjesni više;
Biju kolpi, dim se diže,
Slap kapljica nebu siže.
Pršte bijele te kapljice,
Kao snježne pahuljice.

Sve j' obvila magla gusta,
Sve se skrilo, placa pusta.
Ka Mrkanu svojoj meti,
Posrćući galeb leti...

O sidrima culjaju se barke,
Bez jedara i katarke;
Skupljene su u harare mreže,
Sterala samo ječe, reže,
A u portu sve se muti jače,
Rivu, mule larga stiga plače...

Čini ti se nikog život nema,
Sve se skrilo, sudnji dan se sprema.
Al' zaviri što pomnije
Kod Martina, Čuruvije,
Kod Dragaci, Sukna, Danka,
Druga j' slika nego vanka.
Svi su tamo...

Neki sjede, neki stoje,
Iz prošlosti zgođe broje...
Rađaju se uspomene
I nedaće suvremene.
Tu se ćaska, priča, smije,
Bevanda se slatka pije;
I na kraju,
Dok na dvoru vjetar bjesni
I dažd lije,
Sotto voce akord zvonu hora,
„Mili Bože, mutna mora...“!

I druge se pjesme čuju,
Što poneki vješto kuju;
Pjesme pune sadržaja
I istinskih osjećaja...

Kad ih slušaš pomiješane,
S otpjevom vjetra huke,
Udaraca mora buke,
Čini ti se ne'ko čita,
Historiju čudnog mita,
Povijest staru, davnu,
Za Dubrovnik stari slavnu...

Čini ti se da refuli
Sad smiju se to prošlosti,
I odnose slavu njenu
U stihiju nesmiljenu...
Al' nek o tom drugi misle
Za ribara ovo j' zakon prosti:
On se stara da što manje posti;
Pa zagleda čas u oblak,
čas u more...

Po instinktu urođenom
I iskustvu učvršćenom,
Stara, sijeda glava svaka,
Cijeni vijek tempu kaka...
Svako dijete u Cavtatu znade
Da zakona stalnih tu imade,
Kao što su:
„Od Bratića lampadura –
Prijeti jaka skontradura“,
„Na zapadu kalada –
Sprema se oštralada“,
„Zalaz sunca purpuran –
Obećava lijepi dan“.

I dok more plimom raste,
Pod Smokvicom il' Feralom,
S kalamučom ribar čući,
Pored svega pjevajući...
U mutežu žive stige,
Želi smanjit svoje brige.
Ne mičuć se sve do mraka,
Čeka, grozda,
mjerlu il' lombraka...

Dan se gubi, sumrak pada,
Mrak će skoro da ovlada;
Sve se živo na počinak sprema,
Premda mnogi ni večere nema...

Stara majka, žena vjerna,
Toplo moli srca smjerna,
Za brodarka namjernoga...
A na dvoru sve j' obvila tama...

Lampa, grmi, vjetar bije,
Bez predaha kiša lije...

Za Bobarom samo iz daljine,
Povremeno zračak svjetla sine;
To Lanterna, kako lijepo kažu,
Mornarima čuva mrtvu stražu...

Priredio Vinko Rožić

Niko Kušelj rođen je u Cavtatu 23. rujna 1901. od roditelja, oboje Cavtaćana, Petra i Katice rođ. Franičević. Nakon završene osnovne (pučke) škole u Cavtatu, Niko je gimnaziju završio kod dubrovačkih fratara gdje je produbio svoju pobožnost, ali i razvio ljubav prema književnosti. Osobito je doživljavao poeziju talijanskog pjesnika i filozofa Giacoma Leopardija, čije je stihove godinama spontano i s oduševljenjem recitirao svojoj obitelji i prijateljima. Uz ribolov, koji je Niku postao mnogo više nego tek poduzeće, oduševljavao se angažiranjem u cavtatskom društvenom životu: srdačno je podupirao službeno osnivanje Väterpolskog kluba Cavtat i svirao flautu u cavtatskoj Limenoj glazbi. Pjesme su mu objavljene u časopisima Naše more i Literat te u zbirkama Pjesme: Ostaj mi zdravo!, s ilustracijama G. Anzulovića i J. Špralje, koju su »svome papi« 1991. objavili sinovi Braco i Pero te kćer Katarina i Zaboravu oteto koju je uredio i priredio Vinko Rožić, ilustrirala Nikolina Čuk i izdala udruga Cavtatov portal 2019. godine.

Alberto Fotris – talijanski prirodoslovac, putopisac i etnograf

Stari biografi su zabilježili da mu je otac bio brijač pri crkvi S. Francesco Grande u Padovi. Novi podaci donekle osporavaju umjetno stvorenu romantičnu sliku u njegovu djetinjstvu: Fortisu je otac bio, naime, skroman i osiromašen aristokrat, plemić.

Giovanni Battista (Ivan Kristitelj) Fortis rodio se 11. listopada 1741. godine. Njegova majka, naočita i obrazovana dama, preudala se nakon smrti prvoga muža za jednoga od najuglednijih padovanskih aristokrata, grofa Capodalistu. Tako se Ivan Kristitelj Fortis odmalena kretao među kulturnim ljudima koji su poticali njegovo zanimanje za prirodne znanosti i u isto vrijeme, budili interes za književnost. Mladi je Fortis stupio u čuveno padovansko sjemenište, a zatim u augustinski red, te je redovnički habit obukao u 16-oj godini, promijenivši krsno ime u Alberto. Svećenikom nije postao zato što je bio siromašan, te se drugačije ne bi mogao školovati, nego stoga da bude slobodniji i neovisniji u istraživanju prirode. Ne zna se, uostalom, je li se uopće dao zaređiti za svećenika. Od prvih ga dana privlače prirodne znanosti i književnosti, a ne teologija. U padovanskom sjemeništu, kao i drugdje gdje se školovao, strast čitanja, istraživanja i pisanja nije ga ostavljala, iz Padove je preko Verone i Bologne stigao u Rim neprestano nošen idejom o spjevu o zemljinim kataklizmama. Starješine, međutim, polažu nadu u njega i očekuju da mladi učenjak s vremenom postane teolog reda.

U Rimu se njegov učitelj A.A.Giorgi, član svemoćne papinske institucije Propaganda fide, bavio istočnim jezicima i pismima, te je i mladom redovniku omogućio boravak u čuvenoj Biblioteci Angeliki. Svoje je učitelje zadivio poznavanjem svega osim teologije. U Rimu se upoznao i s našim ljudima, ponajprije Benediktom Stayem i Rajmundom Kunićem. Ruđer Bošković, čije je znanstveno-epske spjevove tada čitao, postat će mu uzor. Na putovanjima između zavičaja i Rima već je počeo „mrziti“ grad koji je smatrao uzrokom sputanosti i osobne neslobode. Osobito teška neslaganje sa starješinama izbila su 1776. i 1777., a Fortis je isposlovaio da se iz Rima vrati u Veneciju, u samostan Santa Stefano. U intelektualnim krugovima Venecije stekao je mnoga poznanstva, te su tako počela i njegova putovanja u naše krajeva, vodeći bogate Engleze.

„Put po Dalmaciji“

Kao mlad teolog, 24-godišnji Alberto Fortis krenuo je na svoje prvo znanstveno putovanje uskrsnih blagdana 1765.godine i to u Istru, među slavenski i hrvatski

svijet. Prvi put s našim ljudima, koji su mu se učinili siromašni i grubi odredit će njegove buduće znanstvene i ljudske interese. Tih se prvih dana na našem prostoru zadržavao na podrčju okolice Pule, u Valturi i na ušću Raše. Drugo putovanje u naše krajeve, na otoke Cres i Lošinj, novcem je pomogao John Stuart. Na Cres su stigli u svibnju 1770., treći je put u naše krajeve putovao ljeti 1771. godine. I tako je počelo... Od 1765. do 1791. putovao je dvanaest puta u hrvatske primorske krajeve – na otoke, u Istru, Kvarner, Rab, Pag...

Godine 1773. tijekom ljeta posjetio je Dalmaciju. Vidio je bijedu u gradovima i na selu, loše upravljenje, potkupljivost činovnika, neznanje i zatucanost i u mletačkom i u austrijskom dijelu Dalmacije. Velikim su dijelom za to krivi, mislio je Fortis, svećenici i fratri, koji narod zaglupljuju umjesto da ga prosvjećuju.

Morlacima je nazivano stanovništvo kontinentalne Dalmacije; stari naziv za planinske stočare, pretežno romanskog porijekla, preneseno je na sve stanovništvo brditog zaleđa dalmatinskih gradova, od Kvarnera duž Velebita i dalje do Neretve.

„Put po Dalmaciji“ iz tiska je izišao u travnju 1774. godine, u Veneciji. Veoma je važan znanstveni i literarni dokumenat o Dalmaciji u 18. stoljeću. Doživjela je velik europski uspjeh, izazvala polemike i dugo služila zapadno-europskim piscima kao vrelo za upoznavanje morlačke egzotike. „Put po Dalmaciji“ je nezaobilazno djelo u kulturnoj, osobito književnoj, povijesti jadranskog dijela Hrvatske.

O Fortisovim vezama s Dubrovnikom i Dubrovčanima

Potkraj 1779. Alberto Fortis se zatekao daleko na jugoistoku pri samoj turskoj granici, u Dubrovniku. Dubrovnik ga je odmah oduševio: bio je sasvim različit od zapuštenih i oronulih dalmatinskih gradova pod mletačkom upravom. Fortis se divi svemu: općem blagostanju u Gradu, kulturi i uglađenosti vlastela, stezi u narodu i učenosti Dubrovčana i Dubrovkinja, a ističe da je i „zemljoradnja naprednija nego u mletačkoj Dalmaciji“. Ističe najljepše strane života u Gradu: dobra voda, dobro vino, dobar kruh, dobra riba i dobro meso, pa i sladoled i slatkiši, ali i „lijepe ruke što vam ih nude“.

Obilazi Grad i njegove znamenitosti, upoznavanje prirodne ljepote i ljudi. Daje kratke informacije o dubrovačkom brodarstvu u usponu, školstvu i obrazovanju. Naglašava razinu kulture kod vlastela, da bi sažeto zaključio kako „taj dobri i lijep kraj ima sve pogodnosti koja bih mogao zaželjeti u najsvjećenijim gradu talijanskom, a bez njihovih neugodnosti i zale“.

Fortis se dotiče Dubrovnika i u nekim drugim objavljeni radovima. Tako ističe

dubrovačke zidine, koje su sačuvale slobodu i kulturu Grada. Opet uspoređuje Dubrovnik sa sličnim talijanskim gradovima, dajući mu prednost po bogatoj prošlosti, znanosti i doprinosu kulturi. Fortis ponešto priopćava i o dubrovačkim vlastima. Drži da su dubrovačke zakonske odredbe mudre, što je za pohvalu, naglašava spartanski duh državnoga ustroja, dakle strogost, red i disciplinu. U vrijeme kad se nazirala europska ekspanzija Francuske zapravo se počela ostvarivati, potkraj stoljeća (18. stoljeća), savjetuje Antuna Sorkočevića iz Pariza, u dva navrata, kako bi bilo probitačno da Republika pošalje političku misiju u obliku tobožnjega informativnoga putovanja u Francusku metropolu i da stupi u kontakt s vlastima.

Možda je takva bila zadaća Fortisova prijatelja Miha Sorkočevića 1796. kad mu je učeni opat dosta pomagao u snalaženju i bio nazočan njegovoj smrti. Štoviše, u pismu svojoj ljubimici Mariji Đurđević Bunić (Giorgi Bona) iz Pariza 1800. obavještava kao da naslućuje skorašnja zbivanja, da je višekratno razgovarao s francuskim vlastima preporučujući im da zaštite dubrovački kraj, i skrbe se o njemu. To mu je pružalo istinsko zadovoljstvo.

Fortis je spjevao više pjesma posvećenih Dubrovniku i njegovu slikovitom kraju, privatnim osobama, ponajviše ženama. Alberto Fortis se ushitno obraća Dubrovniku:

Od zemalja svijeh kruno,ke slovinsko more optječe,
Dubrovniče slavni, puno
nazivam ti slavne sreće.

Ki radosti stvara i jada
udes, molbe ki ne sluša
već me cijepe draga od Grada
gdje mi srce ostaje i duša...

Prijevod („Obraćanja“) Miha Sorkočevića

U pjesmama, svojevrsnim poslanicama M. Sorkočevića i M. Giorgi – Bona te drugima, osrednje pa i skromne poetološke kakvoće, opjevava prirodu, iskazujući osobne osjećaje lirsko – sentimentalne naravi. Možda bi bilo zgodno u jednom hrvatskom časopisu, primjerice „Dubrovniku“, objaviti u izvorniku i prijevodu Fortisovo stihotvorstvo o dubrovačkim toposima s kojima je bio prisno povezan.

Posjećuje i boravi u bližoj i daljoj okolici, u društvu učenih i uglednih osoba. Ističe perivoj ljetnikovca Gučetića u Trstenome. Fascinira ga vodoskok na Neptunovoj česmi podignutoj 1736. za koju kaže da je jedina na obali između Trsta i Dandenela.

Nastojao je Fortis pratiti kulturna zbivanja u Dubrovniku. Oštro je kritizirao u jednom talijanskom glasilu prvo izdanje dubrovačke tiskare, utemeljene 1783., pjesmica kasnorenesansnih dubrovačkih pjesnika Saba Bobaljevića i Miha Monaldija.

Smatra ih potpuno nesuvremenima, istodobno kad Dubrovčani imaju takve umove kao što su Stay, Bošković i Kunić. U jednom pismu Fortis dobrohotno sugerira potrebne mjere kako bi se Republika trgnula iz stagnacije. Glavnu ulogu u tome zamišljenom preporodu namjenjuje poletnom i učenom Tomu Baseljeviću. Posvetio je dva manje poznata djela Dubrovčanima: jedno Mihu Sorkočeviću, drugo Tomu Basiljeviću. Fortisova veze s Dubrovnikom, koji je on pohodio šest puta, u kratkom vremenskom intervalu.

Marija Đurđević – Bunić (Giorgi – Bona)

U Dubrovniku je našao i prijatelje s kojima će ostati duboko povezan sve do smrti. Bili su to članovi najuglednijih dubrovački obitelji: Sargo-Sorkočević, Bassegli-Basiljević, Giorgi-Đurđević, Bona-Bunić i drugi. U Mariju Giorgi-Bona, ženu Luke, Fortis se odmah zaljubio, te će joj ne samo pisati pjesme, nego je obasipati ljubaznosti i pismima stvarajući tako mučnu atmosferu i u njenoj obitelji i u obiteljima s kojima se družio. Pjesme, kao igra i dokolica, a među njima i neke slobodnije, pisale su se u Fortisovim društvu za vrijeme toga, a onda i za vrijeme drugih njegovih boravaka u Dubrovniku. Nije pisao samo Mariji nego i drugim Dubrovkinjima, a osobito Deši Gučetić (Gozze), kojoj je, uostalom, pisma pisao i Fortisov prijatelj Julije Bajamonti. Boravak u Dubrovniku iskoristio je Fortis za vrlo ambiciozno nastupno predavanje u Splitskom gospodarskom društvu: „O uzgoju kestena i o njegovu uvođenju u primorsku i unutrašnju Dalmaciju“.

Alberto Fortis je došao u Dubrovnik i u ljeto 1780. godine i boravio je na ladanjskim imanjima Basiljevića i Sorkočevića. Općim dobrom Dubrovačke Republike bio je zabavljen i ljeti 1781. kada je Tomu Basiljevića odveo u Bern, u protestantsku sredinu, gdje je trebalo da mladić stekne naobrazbu koja će koristiti Domovini – Dubrovniku.

Posljednji put Fortis je u Dubrovniku bio ljeti 1783. godine. Inače, tih godina mu u životu općenito, u poslovnom, i privatnom, nisu cvjetale ruže. Bilo je to razdoblje velikih razočaranja i sukoba u Napulju. Sastavio je plan i prijedlog za prirodno iskorištavanje salitre, ali je – unatoč kraljevoj podršci i prijatelja, bio izrigan. Proizvođači umjetne salitre i trgovci njome omeli su mu planove i proglasili ga varalicom. Njegova je draga, Marija Đurđević – Bunić, postavši slobodnom nakon smrti ljuburnog muža, zanemarila opata. Od tih razočaranja, Fortis opet spas traži u publicistici. Među ostalim, piše i o Dubrovniku, posvećuje neke knjige Dubrovčanima. Poticao je prijatelje iz Dalmacije i Dubrovnika da pišu o domaćim temama, te takve priloge objavljivao ili pomagao da se objave. Za drugo francusko izdanje „Put po Dalmaciji“ bio je pripremio posebno opsežno poglavlje o Dubrovniku. Izdanje nije izašlo, a rukopis se, na žalost, izgubio. U svemu, Fortis je u četvrt stoljeća (1765.-1791.) dvanaest puta bio u nas.

Godine 1796. Fortis napušta Veneciju i s Mihom Sorkočevićem tajno se sklanjaju u Pariz. Te godine, Miho Sorgo umire od kapi na Fortisovim rukama. Nakon bitke kod Marengo (1800.) Fortis se mogao vratiti u domovinu: u svojstvu prvoga konzula imenovan je upraviteljem Talijanskog instituta u Bologni. Tu se zakopao u golemu knjižnicu, a prijateljima u Dubrovnik šalje knjige, osobito zabranjene. U sređivanju biblioteku zatekla ga je 21. listopada 1803. smrt, u Bologni.

Sam je sebi bio sastavio epitaf:

*„Tu počiva Alberto Fortis,
Isukrste, Njegovim se grijesima smiluj!
Redovnik bje. Prosudi sad je l' bio loš!“*

Naravno, taj epitaf ne stoji na njegovu grobu. Bilo je to previše i za živa, a kamoli za mrtva.

Evo nas opet u njedrima drače

Sjećanje

Naše životno bogatstvo je veće i bogatije u spoznaji da su neka poznanstva dugo godina davala težinu našim životima, ne jednostavno samo u suhoparnosti susreta u danima, mjesecima, godinama.

Takav je u našim i svom životu bio *MATO JERINIĆ, ČOVJEK IZ TRNOVICE*, malog sela, malo većeg od dobre muške šake, čovjek sa stavom.

Goli krš, visoka brda, nebo, voda, škrta zemlja, obilježili su Matovu dušu koja je, spustivši se u Grad, nalazila istomišljenike na radost sebe i drugih.

Gledajući svijet oko sebe, znalački uživajući u njemu, poput psihologa, što je i bio po struci, nastaju Matova književna djela od zavičajne poezije, priča za djecu, romana, književne satire, epigrama i aforizama, predgovora i pogovora za ostvaraje nekih novih književnika, izložbi likovnjaka u prepoznatljivim prostorima Grada.

U književnim susretima s učenicima dubrovačkih škola znao je odaslati prave poruke svojih stihova i proze biranim riječima hrvatskog jezika, riječima srca.

Novinar koji se punim zamahom novinarskog pera borio protiv nepravde.

Jedan je od osnivača Likovne kolonije koja je Trnovicu približila kreativcima vičnim bojama i kistu i svim dobronamjericima na trnovačkim svibanjskim susretima. Do kraja života bio je predsjednik Kolonije odašiljući tako ponos i humanost u Grad i svijet.

Mudrost godina i sposobnost literata pokazao je u uredništvu časopisa Dubrovnik, a jedan je od osnivača Društva dubrovačkih pisaca.

U slučajnim susretima Gradom drago je Matu bilo čuti da još živi i pjeva se njegova PERLA OD MORSKE PJENE, himna Gradu i slobodi na njegov način, a zabavna glazba, sigurno je, bogatija za skladbu o majci URA DEVETA.

Ura deveta

Stojimo kala majčina kreveta
Slušamo kako mati diše
Sa zvonika rebati ura deveta
A majke nema, nema je više / Zatim je tiho, ne more tiše

Saloćom idu drhtave sjene
Po krovu zvone kaplje kiše
Jecaji razdiru selu i mene
A majke nema, nema je više

Stojimo nijemi uz njezin krevet
Ne čuje se more ni kaplje kiše
Seli je sedam ljeta, a meni devet
A majke nema, nema je više

Nama, njegovim prijateljima, ostaje sjećanje na lapadske susrete, čovjeka pronicljiva, domišljata, bez suvišnih riječi, a velike duše.

Matovo stvaralaštvo sabrano u 27 knjiga sigurno su poruka nekom budućem vremenu da se njegova riječ ne zaboravi, da bude oživljena u večerima, čitankama, susretima.

Koliko nježnosti ima u pjesmi o Trnovici i simbolike u njegovim riječima: “Čovjek mi je najviše stremljenje i jedina potreba!”

Odnijet ću te jednog dana
na oba dlana
ko malu ticu
u moju Trnovicu.
Tamo ćeš videt čudesan znamen
na kamenu rađa kamen
i živi se, i umire, i plače,
između dva crna trna drače.

Zato smo u našim poznanstvima, pri svakom susretu, mijenjali svijet i činili ga ljepšim drukčijim, bogatijim, plemenitijim!

“Evo nas opet u njedrima drače,
kod ruku matere i srca ćaće!”

Srećko Jarak i prijatelji

IZDANJA DRUŠTVA DUBROVAČKIH PISACA

- 2010.** LITERAT BR. 1.
- 2011.** MATO MIJIĆ: Ksenijino janje
LITERAT BR. 2
LITERAT MALI BR. 1.
VOJO ŠINDOLIĆ: Ulica koja će se zvati tvojim imenom
(U spomen na Milana Milišića)
- 2012.** ANE DERANJA: Bujanje biljnog soka
STANKO KRNJIĆ: Zrak poprskan narančom
MATO JERINIĆ: Stablo od duba
SEBASTIJAN VUKOSAVIĆ: Gradologija
LITERAT BR. 3
VOJO ŠINDOLIĆ: Lakih nogu naokolo
- 2013.** ELSE LASKER-SCHÜLER: Lirika - izbor i prijevod Mario Kopic
ANTUN PAVEŠKOVIĆ: Suvišna roba
LITERAT BR. 4
BARBARA KLEPIĆ: Džepovi od marcipana
IRJA JERKOVIĆ: Novogodišnja čarolija
- 2014.** KAJA ĐEREK: Kaja napisala...
GALAKTIČKI VAPAJ: Testosteroni u magli
MARIJA ĐANOVIĆ: Sunčica
MATO JERINIĆ: Kapi kiše od kristala
PERO VUKASOVIĆ: Krik slobode
SAŠA FRANIĆ: Ne dan da mi te ukredu...
MARIJA MICI MOROVIĆ: Rascvjetali vrijesak
LUKO PALJETAK: Tisuću šiba preko usta
IVICA DEDIOL: Moderna glazba
LITERAT BR. 5
- 2015.** BOYCE RICHARDSON: The coffee house that never died
MARIO KOPIĆ: Prozori
MARO ŠEHOVIĆ: Teška voda
LITERAT BR. 6
ZDRAVKO OSTOJIĆ: Tjeskoba
MATO JERINIĆ: Struktura grijeha
- 2016.** LUCIJA KOVAČEVIĆ: Trenuci neprolaženja
VALENTINA VUKMAN ZELIĆ: Usudi se željeti
CVIJETO B. JOB: pjesme - priredio LUKO PALJETAK

MARIJA MICI MOROVIĆ: U sjeni ruzmarina
IVANA LOVRIĆ JOVIĆ: U skutima tango
F. G. LORCA: Pjesme - priredio LUKO PALJETAK
LITERAT BR. 7
HRVOJE IVANKOVIĆ: Držić na Igrama (suizdanje s HC ITT)
STANKO KRNJIĆ: Kroničar svega
KAJA ĐEREK: Tražeći sebe, pronašla pjesme

- 2017.** DUBROVAČKI LIBAR MARKA UVODIĆA SPLIĆANINA:
(uredio i komentarima popratio Hrvoje Ivanković)
MATO JERINIĆ: Jednoulje u višestranačju – epigrami 2.
BALADE O ROBINU HOODU: prijevod Luko Paljetak
MARIJA MATANA BAZDAN: S treće je strane ležala tišina
LITERAT BR. 8
IVO OREŠKOVIĆ NUH: Dan kada je umro prijatelj
JACQUES PRÉVERT: pjesme - preveo i priredio LUKO PALJETAK
IVO PERIĆ: Neki drugi ljudi
MIHO MIHA ĐANOVIĆ: Zapisi postijera iz Grada
SENTENCE MARINA DRŽIĆA - priredio LUKO PALJETAK
- 2018.** MARIO KOPIĆ: Tama u zjenici sunca
ĐURICA ŠTAKA: Lako je vama pomorcima
FRIEDRICH NIETZSCHE: Tako govoraše Zaratustra
(knjiga za sve i nikoga) - preveo Mario Kopic
MATO MARIČEVIĆ: Lastovska elegija
LITERAT BR. 9
MIHO KATIČIĆ: Mir u duši
- 2019.** SLAVKA JURIĆ Proročica
VOJO ŠINDOLIĆ poSvete
PAOLINA PREO: Imaginarni život Camille Claudel kiparice
- preveli ANAMARIJA i LUKO PALJETAK
IVO OREŠKOVIĆ NUH: Mačak
PERO VUKASOVIĆ PECA: Ja sam samo
LUKO PALJETAK: Ptice koje se prerano svuku
ALDA MERINI: Zaljubljena duša – preveo IVO KARA PEŠIĆ
LITERAT BR. 10
- 2020.** ANAMARIJA PALJETAK: Prijevodi (Poezija, proza, drama)
ANAMARIJA PALJETAK: Ogledi i eseji
VEDRAN SALVIA i MARIO KOPIĆ: Protiv samorazumljivosti
LITERAT BR. 11